

TRIBUNA

Director fondator:

Ioan Slavici (1884)

PUBLICAȚIE BILUNARĂ CARE APARE SUB EGIDA

CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

Consiliul consultativ al revistei

de cultură Tribuna:

Alexandru Boboc

Nicolae Breban

Andrei Marga

D. R. Popescu

Grigore Zanc

Redacția:

Mircea Arman

(manager / redactor-șef)

Ovidiu Petca

(secretar de redacție)

Ioan-Pavel Azap

Ani Bradea

Claudiu Groza

Ștefan Manasia

Oana Pughineanu

Aurica Tothăzan

Maria Georgeta Marc

Tehnoredactare:

Virgil Mleşniță

Redacția și administrația:

400091 Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59. 14. 98

Fax (0264) 59. 14. 97

E-mail: redactia@revistatribuna.ro

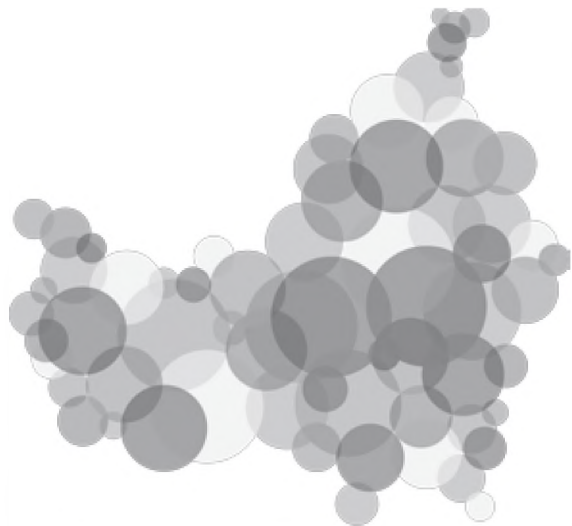
Pagina web: www.revistatribuna.ro

ISSN 1223-8546

Responsabilitatea asupra conținutului textelor

revine în întregime autorilor

Pe copertă: Christian Paraschiv, *Feminin - Masculin* (1999)
ulei pe panou

www.clujtourism.ro

bloc-notes

Aniversarea Teatrului de Păpuși „PUCK” – Tinerețe de... 69 de ani

Eugen Cojocaru

Vechea mentalitate a genurilor minore a fost definitiv „înmormântată” de Wolfgang Goethe, un *patres* al literaturii comparate și teoriei literare. Din acest motiv, doresc să prezint cititorilor prestigioasei noastre reviste jubileul unei vechi instituții clujene de cultură, îndrăgită de generații întregi de copii și aparținători (bunici, părinți...) din Cluj-Napoca și nu numai, cu o vârstă care nu se vede pentru că e mereu juvenilă, așa cum trebuie să fie un teatru de acest gen. La *Ziua Teatrului* a fost prezent și Vicepreședintele Consiliului Județean, Vákár István, care sprijină, cu entuziasm, toate activitățile și inițiativele contribuind la succesele din ultimii ani. Și eu, clujean copilărit prin centru, am savurat spectacole minunate, începând cu anii '60, ca mulți dintre concetățenii noștri, păstrând, cu toții, amintiri dragi. Echipa administrativă, secția română și cea maghiară, sub conducerea directorului Emanuel Petran, a sărbătorit marți, 5 februarie, frumoasa aniversare organizată de consiliera artistică Dana Vartic. Programul a început la ora 11:00, cu *Hänsel și Gretel* (în română), a continuat, la 17:00, cu *A csillagszemű Juhász/Ciobănașul cu ochi de stele* (în maghiară) pentru a încununa seara, la 18:30, cu un excelent documentar semnat de Kocsis Tünde, imagine și montaj Jakabffy Tamás și Tárkányi János: *Povestiri din spatele scenei - Marionetă și Mim: Balló Zsuzsa, Balló Zoltan și Péter János*. Autoarea reînvie începuturile secției maghiare (din 1960) în dialog (subtitrat) cu o veche protagonistă, Balló Zsuzsa, care redă, în stilul ei fermecător, o întreagă epocă: cum mergeau, în turneu, cu vechiul autobuz care se mai strica, o dată chiar desprinzându-se remorca decorului! A fost onorată și o mare regizoare, Kovacs Ildiko, cu montări (și pentru adulți) care au făcut epocă în anii 80' prin îndrăzneala și fronda lor: *Ubu Rege, Visul unei nopți de vară* ș. a. Profit de această ocazie, să infirm un

„basm” care circulă, mai ales, printre tinerele generații, că înainte de 1990 nu erau spectacole bune, de nivel internațional – și atunci teatrul, cinematografia și literatura noastră au dat numeroase opere universale de vârf. Filmul, „condimentat” cu fotografii particulare (colectivul a fost ca o familie), poze și filmări la spectacole și repetiții păstrate în arhivă, a fost apreciat la maximum de publicul numeros, fiind răsplătit cu aplauze furtunoase. La fel au fost onorate Kocsis Tünde, Balló Zsuzsa și Dana Vartic, care au primit flori de la directorul Emanuel Petran. Aplauze au fost oferite și unei vechi actrițe a secției române, Doina Dejica, venită special din Statele Unite, pentru a se bucura, cu vechii colegi și actualul ansamblu, de eveniment.

Am aflat multe lucruri noi, interesante, de exemplu prima și singura trupă de pantomimă, în România, a fost *Mim7* cu cei trei celebrați și alții, nu numai din teatru, atrași de arta pe care Marcel Marceau a dus-o pe culmi, în acea vreme, fiind invitat să joace și la Hollywood! Succesul trupei a fost așa mare, încât au fost chemați să joace prin toată țara. Faima a crescut în toată Europa, scriindu-se o carte despre ei, în Germania, și primind o invitație de a juca la un Festival din Amsterdam, în Olanda. Din păcate, nu au primit mult sprijin de la autoritățile comuniste, însă aceasta și salariile mici nu i-au împiedicat să lucreze, cu mult entuziasm și dăruire, pentru plăcerea lor și a spectatorilor.

La final, oaspeții și angajații au fost invitați la un savuros cocktail pregătit de doamne din colectivul teatrului, încheind evenimentul într-o plăcută atmosferă prietenească. Nu ne rămâne decât să dorim *Teatrului* clujean *Puck* - al celor mici, dar nu minor – frumoasa urare *La mulți ani cu tinerețe fără bătrânețe!*

Filosofia ca practicare a morții – câteva note marginale

Mircea Arman

Una dintre definițiile date de David Armeanul filosofiei, prea puțin comentată și pusă în inferioritate față de celelalte definiții este: *melete thanatou* - pregătirea pentru moarte.

Spinoza, în *Ethica*, spune: *Homo liber de nulla re minus quam de morte cogitat; et ejus sapientia non mortis, sed vitae meditatio est* - Omul liber nu se gîndește la nimic mai puțin decît la moarte și înțelepciunea lui nu este o meditație asupra morții, ci asupra vieții. Este o definiție total contrară celei amintite aici, și reflectă în întregime mentalitatea modernă, profund diferită de cea a anticilor.

Platon, ca să vorbim de lumea antică, referindu-se la ideea de pregătire pentru moarte, spunea: „Filosoful își desprinde sufletul cît mai mult de tovărășia cu trupul spre deosebire de ceilalți oameni (*Phaidon*, 65 a). Această desprindere vizează de fapt o stare de *catharsis*, și ea se realizează, cum spune Platon, printr-o: „despărțire cît mai mult a sufletului de trup și deprinderea lui de a se concentra în sine, de a se retrage peste tot din trup și de a trăi - cît este cu putință - și în ceasul de acum și mai tîrziu, el singur, cu sine însuși, dezlegat ca de niște lanțuri ale trupului”.

Să vedem ce scrie, despre acest fapt, David Armeanul: „De aceea, se și spune trup (*demias*) ca un lanț (*desmos*) al sufletului, iar corp (*soma*) ca și cum ar fi îngropare și mormînt (*sema*) al lui”.

Platon, în *Gorgias*, scria: „Și poate că în realitate sîntem morți. Am auzit-o din gura unui înțelept. Spunea că noi acum sîntem morți, că trupul nu-i pentru noi decît un mormînt...” Iar în *Kratylos* „Cuvîntul trup poate fi luat în mai multe sensuri... Și într-adevăr, unii spun că el este mormîntul (*sema*) sufletului, acesta fiind îngropat în el în clipa de față. Apoi, prin faptul că datorită lui semnifică sufletul toate cîte le semnifică, și prin aceasta ar fi numit pe drept semn. Totuși, mai ales discipolii lui Orfeu îmi par a fi cei care au stabilit numele acesta, în sensul că sufletul ispășește pentru cele ce trebuie să ispășească, iar spre a se păstra el are acest adăpost, care întrușchipează o închisoare”.

În *Die Philosophie der Griechen* Eduard Zeller arată că principalele izvoare ale filosofiei grecești ar fi religia și misterele. După el, religia grecilor s-ar afla în raport cu filosofia parte în opoziție, parte în înrudire.

Concepția religioasă a grecilor era una naturistă, ancorată puternic în raționalism. Religia lor a încercat să explice omul prin spiritul său, zeii avînd, ei înșiși, caracteristici specifice umane, fiind un soi de transcendentalizări ale lui, în măsura în care putem vorbi despre transcendental sau transcendent în viziunea grecească asupra lumii. Această spiritualizare a religiei grecești a jucat un rol decisiv în nașterea și formarea filosofiei grecești. Eduard Zeller spune: „Activitatea fanteziei, prin care se dă o semnificație generală individualului sensibil, este următoarea treaptă în activitatea intelectului care caută de aici să ajungă la esența generală și la

temeiurile fenomenelor” Același autor afirmă că religia grecească nu avea propriu - zis o dogmatică bine constituită, ci doar o mitologie, fiind lipsită de un sistem conceptual rigid. Astfel, a fost posibilă o mare libertate de mișcare în cîmpul gîndirii și științelor. În viziunea lui Ed. Zeller inițiatul în mistere, numit *epoptes*, era de fapt un individ care se ocupa cu contemplarea, iar participarea la mistere nu era decît o contemplare - *theoria*. Teoreticianul german crede că mișcările orfice și dyonisiace au avut un rol decisiv în dezvoltarea ulterioară a filosofiei grecești.

Deși am văzut că însuși Platon ne trimite, referitor la problema lui *melete thanatou*, la misterele grecești, ca și Platon, David Armeanul spune că *soma este sema* pentru suflet, adică faptul că trupul este mormîntul sufletului. Problema rămîne încă destul de neclară, mai ales datorită faptului că nu există pînă în prezent o radiografiere exactă a ceea ce însemnau misterele pentru eleni.

În linii mari, studiile existente asupra misterelelor au reliefat faptul că acestea erau niște ceremonii secrete în care erau împărtășite inițiaților anumite cunoștințe socotite esoterice. Aceștia erau legați prin jurămint că nu le vor împărtăși altora. Mircea Eliade, în *Istoria credințelor și ideilor religioase* a afirmat chiar că adevăratele secrete ale Marilor Mistere nu au fost niciodată divulgate. Această idee este omniprezentă și în lucrarea lui Victor Magnien, *Les Mysteres d'Eleusis, leur origines, le rituel et leurs initiations* Mai mult, pentru el, întreaga filosofie greacă a avut „un caracter obscur și misterios”.

Dacă am putea lua în serios această afirmație atunci ne-am rătăci deja într-un labirint de eresuri și raționalitatea întregii filosofii grecești ar putea fi pusă sub semnul îndoielii. De aceea, vom încerca să reținem ceea ce este relevant ca esențial de către cercetătorii care s-au ocupat de aceste mistere.

Același Victor Magnien ne spune că existau o mulțime de asemenea mistere atît în Grecia dar și în Egipt, Siria, Persia, Frigia, Cappadocia sau în Tracia. Referitor la misterele grecești, patronate fiecare de o zeitate determinată, acestea erau: *Misterele Cabirilor, Corybanților, ale Marilor zei, Misterele lui Chronos și ale Titanilor, Misterele lui Zeus în Creta, Misterele Hecatei în Egina, Misterele Dioscurilor, Misterele lui Antinous la Mantinea, Misterele Herei la Argos și Nauplia, Misterele lui Sagra în Attica, Misterele Aphroditei în Cipru, Misterele lui Dionysos în Creta, Delphi sau Athena*, ca să enumerăm doar cîteva dintre ele.

Cele mai cunoscute dintre ele erau însă *Misterele de la Eleusis*. Aici se găsea un sanctuar numit *Telesterion*. În grecește, *Telesterion* înseamnă: locul unde au loc ceremoniile de inițiere.

Mircea Eliade arată că acest sanctuar pare să fi fost construit în secolul al XV - lea î.e.n. Aceste mistere, se pare, ar fi fost celebrate timp de două mii de ani, dar unele ceremonii ar fi suferit modificări de-a lungul timpului. Să vedem, totuși, ce erau

Mircea Arman

aceste mistere. În cele ce urmează, vom sintetiza expunerea lui Mircea Eliade privitoare la aceste mistere din lucrarea mai sus pomenită.

Aceste ceremonii de inițiere erau graduale și se dezvoltau treptat. Unele din scenele acestor ceremonii care se refereau la primele inițieri sînt reprezentate pe vase și basoreliefuluri care au ajuns pînă la noi. Aristofan, dar și Sofocle și Euripide, au făcut unele aluzii la aceste ceremonii. *Misterele Eleusine* erau separate în două categorii: *Micile Mistere* și *Marile Mistere*. *Micile Mistere* erau programate în luna *Anthesterion* - februarie. *Marile Mistere* se țineau în luna *Boedromion* - septembrie, ambele ținîndu-se o dată pe an. Ceremoniile durau opt zile și toți cei purificați, oameni liberi sau sclavi, aveau dreptul să participe la ele. Avînd în vedere că participarea la aceste mistere era liberă, deducem că nu putea fi vorba de niște secrete propriu-zise. De altfel, spune Mircea Eliade, nu știm aproape nimic despre riturile oficiate în ziua a doua a ceremoniei, prima zi fiind rezervată diferitelor formule incantatorii și diverselor invocații. Din ceea ce știm cu siguranță putem spune următoarele: misterele erau niște ceremonii ce presupuneau o anumită inițiere purificatoare - *katharsis* - scopul lor fiind acela de a obține așa numita *epopteia*, starea de contemplare.

În celebrul său dicționar, Bailly ne spune că *mysterion* are ca rădăcină pe *my* care are și sensul de a tăcea, a închide ochii și gura. Așadar, misterele erau niște ceremonii care provocau o stare de tăcere, de non-vedere, însăși rădăcina *tel* cu care se formează cuvîntul *telete* - inițiere - are și sensul de desăvîrșire și realizare. Acesta este și sensul verbului *teleo* care înseamnă a realiza un lucru, a desăvîrși ceva.

Mircea Eliade ne spune că în *Micile Mistere* neofitul se pregătea pentru o înțelegere simbolică a morții. Plutarch, în *Despre originea sufletului* afirma: „Moartea consistă în a te exila de trup; și somnul consistă în a fugi de trup așa cum sclavul fuge de stăpînul său”. Acesta, se pare, era scopul tuturor acestor *telete* - ceremonii - de a muri simbolic. Magnien crede că inițiații erau socotiți morți și primeau un mormînt ca, mai apoi, după diverse ritualuri să revină la viața corporală. Apoi ei pot participa la *epopteia*, la viziunea supremă, la starea de *theoria* - contemplare.

Continuarea în pagina 27

Înțelesuri

Ștefan Manasia

Lavinia Micula
poeme vintage
București, Editura Eikon, 2019

Nu mai țin minte în care context mi-a fost recomandat volumul Laviniei Micula, *Poeme vintage* (Eikon, 2018). Drept recipient al unei noi autenticități plutind pe oceanul de poetizări cu simțurile tocite și sintaxa torturată în speranța unei – pe veci pierdute – originalități. Sau cum – riscant – teoretizează Nicolae Adam în textulețul publicitar – devenit, în ultima vreme, aproape obligatoriu, un fel de certificat de garanție – pe coperta din spate a cărții: „Fiecare vers are logica și autonomia sa; dacă există o specie poetică, poematică, de filozof-poetrie care să fie ilustrată printr-un singur rind, în această specie s-ar înscrie textele versificate genuin de Lavinia Micula!” Nu pot să nu mărturisesc aici: ca unul dintre acei – realiști și visceraliști – detectivi sălbatici – mă aflu – de o viață – pe urmele forme *genuine* – literare, artistice, umane ș.a.m.d. Poesis-ul genuin îl descopăr însă – de fiecare dată – camuflat în textele elaborate, viclene, amorsate în cărți sau reviste de către scriitoare sau scriitori hedoniști, erudiți, cinici, „naivi și sentimentali” dar și ironici și autoironici... Pentru că – experiența fiindu-mi de cînd mă știu cel mai bun învă-

țător – nu există o poezie reușită ingenuu – poate numai în folclorul fabulos al copiilor, pe care nici un Salinger sau Naum nu l-ar putea codifica vreodată cultural – poate numai în lyrics-urile inventate în joacă, la muncile agricole, de către din ce în ce mai ipoteticii țărani. Concluzionez: nu există forme ale ingenuității valabile literar – există însă un fabulos efect al ingenuității ce survolează în permanență paginile și cărțile autorilor profesioniști, inteligenți, citiți și școliți din care istoria literaturii îi va reține – cu rare excepții – pe cei mai mari. Unde va fi descoperit Nicolae Adam semnele acestei „filozof-poezii” „versificate genuin”? În poemul de deschidere al volumului? Scrie Lavinia Micula în *Poem îndepărtat*: „singurătatea femeii e o piatră/ pe care bărbatul o aruncă în mare/ și se întoarce/ pasăre/ câteva secunde/ pe umerii lui”. *Singurătate, piatră, pasăre, femeie, bărbat* – cuvinte care, așa cum apar aici, ar merita să figureze într-un dicționar de cuvinte interzise pentru poeți. Urmează o serie de poeme erotice, confesive, fals epistolare, scrise pentru „Bărbatul ca sistem senzorial” (frumos titlul acestui poem cu început promițător: „există bărbați care ating femeia/ ca și cum ar învăța pentru prima oară/ să lege șireturi din piele”; dar, apoi, iarăși plonjăm în dicționarul de cuvinte interzise, în romanța comună a fantasmei erotice: *ape, păduri, pășări,*

femeia iubită, pace, maci). Un alt poem, *InSight*, conține distihul ăsta frumos care mi-l evocă pe Traian T. Coșovei: „lîngă mine/ ți-ar ajunge toată viața o cană cu apă”. În alt loc, au haz trimiterile licențioase: „dragostea se dilată/ un corp fără umbră pocnește/ și nu se aude// uită-te cum ochii tăi devin sifidii de atunci/ aștept să prind o stea căzătoare între sini” (*Acrcfobie cu mine*). În fine, pot cita un întreg poem – *Apele noastre amestecate* – al dereglării erotice, cu imagini derulate onctuos spre finalul anecdotic (aici reușit): „ies de la tine din carne ca dintr-o mare moartă// mă întind peste muchia patului/ și aștept zorile/ toate zorile/ cu pielea mea sărată și întinsă/ de palmele tale/ ca un lac în care nimic nu mișcă/ nimic nu trăiește/ nimic nu se aude// dragostea plutește la suprafață/ mai frumoasă ca niciodată// un fir de pai tulbură apa”. Pentru ca apoi să îmi înțeleg, din nou și din nou, versuri de genul: „nevoia mea de tine/ este violet” – versuri care puteau suna, eventual, insolit într-un anumit context al poeziei generației '60 (acela în care neomoderniștii erau agreați de regim, iar suprarealiștii și oniricii – prea puțin frecvențați).

Poeme vintage conține sub o duzină de piese erotice ok – să adaug listei *Ceai de ierbururi acrișoare* – dar și texte datate, tributare stilului, vocabularului și sintaxei poeziei șaițeciste – în tot ce are ea mai rău (floral, decorativ, suav, înalt-sentimental). Nu *filozof-poetrie*, ci poem tranzitiv, epurat de această recuzită datată, ar fi de așteptat în textele viitoare ale poetei. ■

Romanul unui conflict cultural

Ioan-Pavel Azap

Ioana Heidel
Mi-a plăcut culoarea
Cluj-Napoca, Ed. Ecou Transilvan, 2017

Ca în cazul majorității românilor care au emigrat în anii comunismului în Occident, viața Ioanei Heidel nu este lipsită de „peripeții” putând constitui oricând, mai ales din perspectiva celor care au trăit mai mulți sau mai puțini ani în acea vreme, substanța unui roman. Căsătorită cu un etnic german din România, se stabilește în anii '80 împreună cu familia în Germania Federală. Simpla plecare din țară era, în acea vreme, o aventură, urmată de adaptarea la un mod de viață cu totul diferit de cel de până atunci. Trecem peste detalii spunând doar că vocația pentru literatură Ioana Heidel și-a descoperit-o relativ târziu valorificând tocmai propria experiență de viață. Ea debutează editorial în 2013 cu romanul autobiografic *Dincolo de orizont*, apărut la editura clujeană Ecou Transilvan, urmat de alte două: *Mi-a plăcut culoarea* (2017) și *În așteptarea trecutului* (2018), publicate la aceeași editură. Ne vom opri în rândurile ce urmează asupra celei de a doua cărți, o proză biografică, nu autobiografică.

Subintitulat *Pe urmele unei românce din Gabon*, romanul *Mi-a plăcut culoarea* urmărește destinul unei tinere care la începutul anilor '80 alege să se căsătorească cu un coleg de facultate din Gabon și să se stabilească în țara africană. A părăsi însă

România ca urmare a unei căsătorii mai ales cu o persoană de culoare nu era defel simplu. Studentă la Facultatea de Arte Plastice din București, secția Artă Monumentală, Olimpia Zdrengea, verișoară a autoarei romanului de față, se îndrăgostește de Jean, un coleg de la secția Ceramică. Până aici nimic neobișnuit, atâta doar că acesta venea de pe „continentul negru” și, în acei ani, culoarea pielii îl făcea nu doar exotic ci, în ochii majorității, și indezirabil. Fără a fi *coup de foudre*, relația dintre cei doi evoluează, mai ales la insistențele uneori disperate ale bărbatului, transformându-se treptat într-o dragoste de nestăvilit. Tinerii hotărâsc să înfrunte greutățile și să se căsătorească. Urmează o perioadă de câțiva ani în care trebuie să învingă prejudecățile părinților Olimpiei și ale comunității, apoi încăpățănarea autorităților române de a nu-i acorda aprobarea pentru căsătorie și pentru plecarea din țară. Abia după nașterea unui copil, o fetiță, se pot căsători în România iar când fetița are zece luni cei trei își iau, la propriu, zborul spre Gabon. Adaptarea la noua lume, deși nu ușoară, se dovedește a fi posibilă, grație și unui dram de noroc (pe care nu l-au avut majoritatea celorlalte românce, în jur de 70 ne spune protagonistă, stabilite în acei ani în Gabon, tot prin căsătorie): într-un timp relativ scurt, Olimpia este angajată ca restaurator la Muzeul Național de Artă și Tradiții din Libreville, capitala noii sale patrii, iar Jean ca profesor de ceramică la un liceu. Dacă financiar li se deschid perspective faste,

„marea dragoste” se destramă ineluctabil. Jean se îndepărtează afectiv tot mai mult de Olimpia, dar în același timp acceptă ca de la sine înțeles să devină la propriu întreținutul soției: „O femeie din Africa este cu atât mai valoroasă și respectată, cu cât valoarea cu care fusese cumpărată la căsătorie este mai mare. Însă, noi, româncele, nu numai că nu fusesem cumpărate, dar mai aduceam și bani în casă, unele dintre noi chiar mai mult decât soții noștri [...] Financiar soții noștri erau asigurați, traiul era compensat prin câștigul nostru, al femeilor [...] În Gabon o palmă dată soției și reclamată rudelor ei îl costă pe bărbat o amendă usturătoare, pe care o încasau rudele soției. Eu nefiind cumpărată, nu aveam nicio valoare. Din acest motiv, Jean își putea permite orice. În ochii lui, eu eram doar o tolerată și o foarte bună sursă de venituri” (pp. 203-229). Dacă din perspectiva împlinirii familiale anii trăiți în Gabon sunt un eșec, pentru cineva însetat de cunoașterea altor lumi, așa cum este Olimpia, cele peste trei decenii petrecute pe continentul african rămân o aventură fascinantă. Memorabile sunt paginile despre nunta tradițională din satul lui Jean, situat în inima junglei, precum și cele despre obiceiurile și cultura locale. Dar, dincolo de detaliile specifice, în cartea Ioanei Heidel este vorba înainte de toate de conflictul dintre două culturi oarecum incompatibile, mai degrabă decât de confruntarea a două civilizații.

Scriș la persoane întâi, din perspectiva eroinei, *Mi-a plăcut culoarea* este, deopotrivă, roman social, politic, de dragoste, psihologic, de călătorii, etnografic, inițiativ – cunoașterea unei culturi radical diferite de cea în care te-ai născut și crescut –, de o dezarmantă sinceritate și de o cuceritoare simplitate, în sensul epurării scriiturii de volute inutile, care se parcurge cu plăcerea și curiozitatea cu care citești o carte de aventuri. ■

Trinitatea poeziei transilvane și Marea Unire

Ion Buzași

Dumitru Borțan, Lidia Carmen Pircă
Trinitatea poezie transilvane: George Coșbuc, Octavian Goga, Aron Cotruș
Sibiu, Editura Asociației Astra, 2018.

Discursul din *Catedrala Blajului* din 2/14 mai 1848 al lui Simion Bărnuțiu, pentru unitate și libertate națională, „se va repeta în tot lungul veacului, fragment cu fragment în poezia transilvană, cu forța originară a ideilor care nu cunosc opreliști omenestești.” (Emil Giurgiuca) În fond întreaga poezie transilvană de până la 1918 este un „discurs poetic” pentru libertate și unitate națională. Alcătuitoarii acestei cărți au ales din poezia transilvană trei poeți exemplari pentru această temă: Coșbuc, Goga și Aron Cotruș, care alcătuiesc ideatic, dar cu particularități stilistice, o trinitate.

Răsunetul lui Andrei Mureșanu devine „o lecție poetică” pentru poezia patriotică a lui Coșbuc: elogiul latinității ca semn al tăriei neamului și al nobleței dătătoare de vigoare națională (v. *Podul lui Traian*); *Cântec*, în care versul „Din stejarul Romei, tu mlădiță ruptă” respiră atâta mândrie a descendenței noastre romane: „Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume/ Triumfător în lupte, un nume de Traian”; condamnarea trădării de neam (v. *Decebal către popor*), pericolul răpirii limbii, ca semn sigur al distrugerii ființei naționale; și ideea și tonul de legământ le recunoaștem în *Graiul neamului*: „Repezi trec în vifor anii,/ Ispitind puterea ta,/ Neam român! Cu ură mare/ Vor căta mereu dușmanii/ Graiului român pierzare:/ Dar să piară ei cu toții,/ Nu l-am dat și nici nepoții/ Nu-l vor da!”; chemarea patriotică a unirii „în cuget și simțiri” a românilor din patru unghiuri are rezonanță în poetica definiție a Patriei române văzută de Coșbuc sub semnul unității indestructibile prin limbă, obiceiuri și destin istoric: „Patria ne e pământul/ Celor ce suntem în viață,/ Cei ce ne iubim frățește/ Ne dăm mâna românește;/ Numai noi cu același nume./ Numai noi români pe lume,/ Toți cu aceeași soartă dată,/ Suspinând cu toți odată/ Și având toți o bucurie;/ Asta-i patria română/ Și ea sfântă să ne fie!”

În prelungirea accentelor lirice cu îndemn la unitate națională din poezia lui Andrei Mureșanu și Coșbuc se situează Goga. Pentru „poetul pătimirii noastre”, visul neimplinit al unității este „copil al suferinței” de jalea căruia au răposat „moșii și părinții”. În volumul *Cântece fără țară*, scris între anii 1914-1916, dezideratul unității naționale capătă forma unui categoric imperativ social, amintind alternativa gravă a lui Andrei Mureșanu: acum ori niciodată. Dacă Mureșanu este poetul revoluției transilvănene de la 1848, iar Coșbuc poetul Memorandului (1892-1894), Octavian Goga este poetul Războiului pentru întregirea neamului. Poezia *Latinitatea strigă din tranșee* are ceva din îndemnul marșului *Treceți*

batalioane române, Carpații ce au însuflețit pe ostașii noștri pentru dezrobirea Ardealului, dar glasul strămoșilor români și timbrul de alarmă apropie această poezie de accentele biblice ale poeziei *Un răsunet*. Mulțimea imperative-lor, a propozițiilor-îndemnuri conferă acestei poezii tonul unei patetice chemări la salvarea unui neam de la moarte, iar salvarea, ca din „din somnul cel de moarte” al lui Mureșanu nu poate fi decât unitate națională. Versurile „Români din patru unghiuri, acum ori niciodată/ Uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri” reverberază cu mai multă forță poetică în strofele lui Goga: „Azi duhul meu fără popas vă cheamă,/ Vă cere-a lumii nouă epopée,/ Din mii de guri cu chiot de aramă/ Latinitatea strigă din tranșee./ Voi unde sunteți, râu complet de patimi?/ Uniți-vă nu-i vremea de-a mai plânge/ Nevolicii răscumpără cu lacrimi/ Durerile cari se plătesc cu sânge!.../ Acolo-n hora vije-liciei crunte/ E clocotul visării noastre sfinte!/ Veniți, români! Porniți-vă spre munte!/ V-arată drumul morții din morminte./ Să nu uitați a veacurilor carte./ Veniți, veniți!... Căci adevăr zic vouă:/ Ori vă mutați hotarul mai departe,/ Ori veți muri cu trupul frânt în două.”

Lirica protestului energic a lui Aron Cotruș face sinteza poetică între versul lui Coșbuc și stihuirea din elegiile patriotice ale lui O. Goga. El este tribunul Transilvaniei, în sensul deplin al cuvântului: poetul luptător și agitator. Cele mai multe poezii și cele mai bune sunt „mânoase manifeste lirice” prin care se aruncă reproșuri în fața unor răuvoitori și ignari contestatari ai drepturilor noastre legitime ca băștinași, asupra pământului Transilvaniei. Emblematică pentru poezia sa este *Ai noștri sunt acești munți*.... Titlul însuși este o afirmație hotărâtă sugerând o pretinsă și nemotivată controversă istorică pe care o rezumă tot un poet ardelean din generațiile de mai târziu: *Vouă ce v-a dat Ardealul?* Din folclor se ia ideea comuniunii om/natură, prin care se motivează și amplifică afirmația din titlu; iar în partea a doua se revarsă o cascadă de întrebări, de interogații retorice, al căror rezultat este imposibilitatea contestării că *Ai noștri sunt acești munți*: „Cine l-a arat/ din începutul veacurilor, neîncetat?/ Cin’ l-a sămănat/ cine i-a fost slugă și stăpân?/ Care dintre neamurile vechi și noi/ are îngropați în sânul lui atâția eroi?/ a cui doină pe-aicea plânge?/ cin’ l-a apărat mai dârz de-al năvălirilor puhoi/ și l-a adăpat de-atâtea mii și milioane de ori/ cu sânge/ și sudori/ ca noi?... Interogația retorică din cuprinsul poeziei ar fi putut figura și ca o convingătoare concluzie: „De-acest mănos pământ daco-român./ Cine ar putea, mai mult ca noi, să spuie/ c-al lui e?!...” Oda închinată *Transilvaniei* cuprinde și un legământ al poetului de a veghea la libertatea ei, de a-i fi ostaș-rapsod. „Sufletu-ți să-mi fie voievod,/ să-ți fiu ostaș-rapsod,/ dârjenie, foc, strădanie/ unic în viața ta”. Ca și Coșbuc este un cântăreț al Tricolorului, dar nu un interpret al

semnificației culorilor ci o mărturisire sinceră și emoționantă că are unde să-și aline durerea și să-și întărească nădejdea, că acest simbol al patriei va fi „prevestitor de pacea/ cea binecuvântată/ de cer și Dumnezeu.” Ținut binecuvântat de Dumnezeu și străjuit de amintirea glorioasă a unor eroi ai istoriei transilvane: „Horia, țărânu de cremene/ cum n-a fost altul să-i semente”, care în poezia lui Cotruș capătă dimensiuni epopeice; cred că-i era eroul cel mai drag din întreaga noastră istorie, așa cum dovedește și recitarea proprie și inimitabilă a poemului, cu versuri și rostire sacadată care se înfig în memorie ca inscripții de neuitat, prin elementele hiperbolice ale evocării: „uriaș domn,/ pe-al adâncurilor noastre sfâșiat somn,/ pe-al răzmerițelor roșu praznic - / mai roși-vei oare vreodată, năpraznic/ acestui neam, viața și istoria -,tu, / munte,/ „al vrerilor noastre cele mai crunte,/ Horia?/...”

În celebrarea Marii Uniri toate aceste figuri istorice sunt evocate într-o Alba Iulia sărbătorească, chiar dacă poezia închinată cetății Marii Uniri, coboară tensiunea vibrației poetice la forma unui reportaj în versuri, e drept cu hiperbole și comparații de timbru cotrușian. „În 1918, într-o Alba Iulie nouă,/ veniți de pretutindeni câtă frunză și iarbă,/ ruptu-neam năvalnic istoria în două,/ într-o pornire străveche și oarbă.../ Fii ai aceluiași neam, ai aceleiași datine,/ c-o dragoste dârză și idolatră/ ridicat-am în fața Europei ce prindea să se clatine,/ Ardealul acesta de foc și de piatră.../ Și din ăst traco-valah, năprasnic țintirim/ dat-am mâna cu toți frații pân’la Nistru și la Mare.../ Și-mpreună vrem să ducem lupte mari, să biruim - / și să zidim cântând ca nici un alt popor sub soare.../”

„Troia de cuvinte” întru preamărirea bihorenilor

Adrian Țion

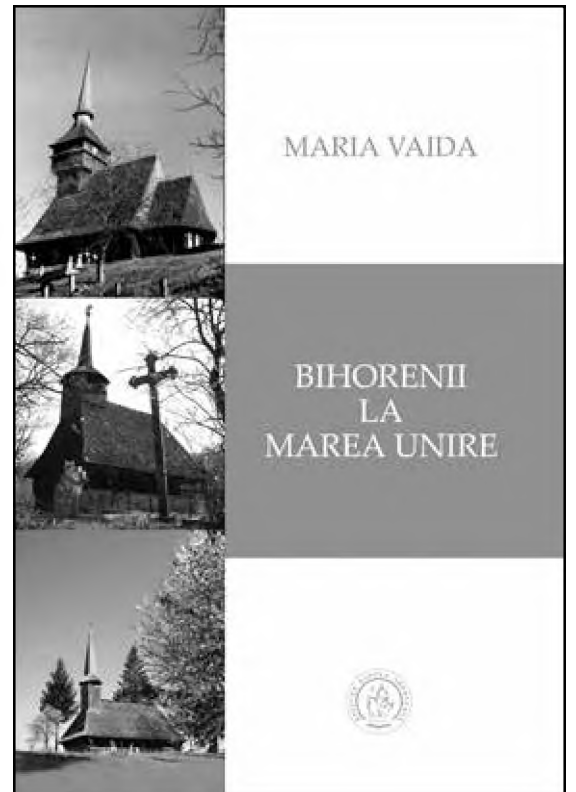
Maria Vaida
Bihoreni la Marea Unire
Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2018

Locul natal poartă o semnificație aparte pentru fiecare dintre noi. Loc al începuturilor aurorale și al minunățiilor trăite în anii copilăriei, „tărâm al izvoarelor” pentru Teohar Mihadaș, cel trudnic adâncit în legendele aromâne din Grecia, dar și loc revendicat, glorificat ca apartenență la neam și la istoria lui. Pentru poeta Maria Vaida, Bihorul este spațiul spiritual-geografic în care s-a născut și s-a format, glorificat liric în volumul *Poemele de piatră*, titlu combinatoriu cu cel al lui Geo Bogza, așa cum pentru eseista Maria Vaida datorită de suflet a fost să scrie studiul monografic despre *Gheorghe Pituț*, bihorean născut la Săliștea de Beiuș. Un centru al lumii spirituale interioare a scriitoarei este Beiușul configurat ca atare în cărțile ei.

Celor două profiluri literare care o definesc în câmpul literelor transilvane ca poetă și eseistă, recunoscute și apreciate unanim de critica de specialitate, Maria Vaida adaugă pe acela de cercetătoare în vechi izvoade referitoare la istoria locurilor natale. Apelând la documente, ea scrie despre *Beiușul meu* pagini de o rară apetență pentru evocarea personalităților locului care au participat la Marea Unire. Cartea se numește *Bihoreni la Marea Unire* și a apărut la Editura Școala Ardeleană în anul Centenarului. Pentru că demersul autoarei este mai mult decât o cercetare de tip istoric prin documentele vremii asupra anilor dinainte și de după Unire, încadrarea în tipologia genurilor și scrierilor de acest fel e și ea dificilă. Acolo unde sfârșește relatarea sau comentariul de tip documentarist începe să acționeze

empatic afectivitatea, patriotismul, atașamentul înflăcărat față de *spiritus loci* invocat mereu cu mândrie. De aceea, voi apela la metafora folosită chiar de autoare în cuprinsul cărții. Maria Vaida nu are pretenția de a scrie un studiu istoric despre Marea Unire și citează din Ioan Aurel Pop care pledează pentru scrierile istorice scrise exclusiv de istorici și nu de altcineva. Dar autoarea se semețește să afirme cu patos nedezmințit: „ridic acum, prin acest volum, troia mea de cuvinte” întru slava celor „jertfiți pe altarele istoriei naționale, ca Unirea cea Mare să poată fi înfăptuită.” Ceea ce este mai mult decât o „scriere istorică”.

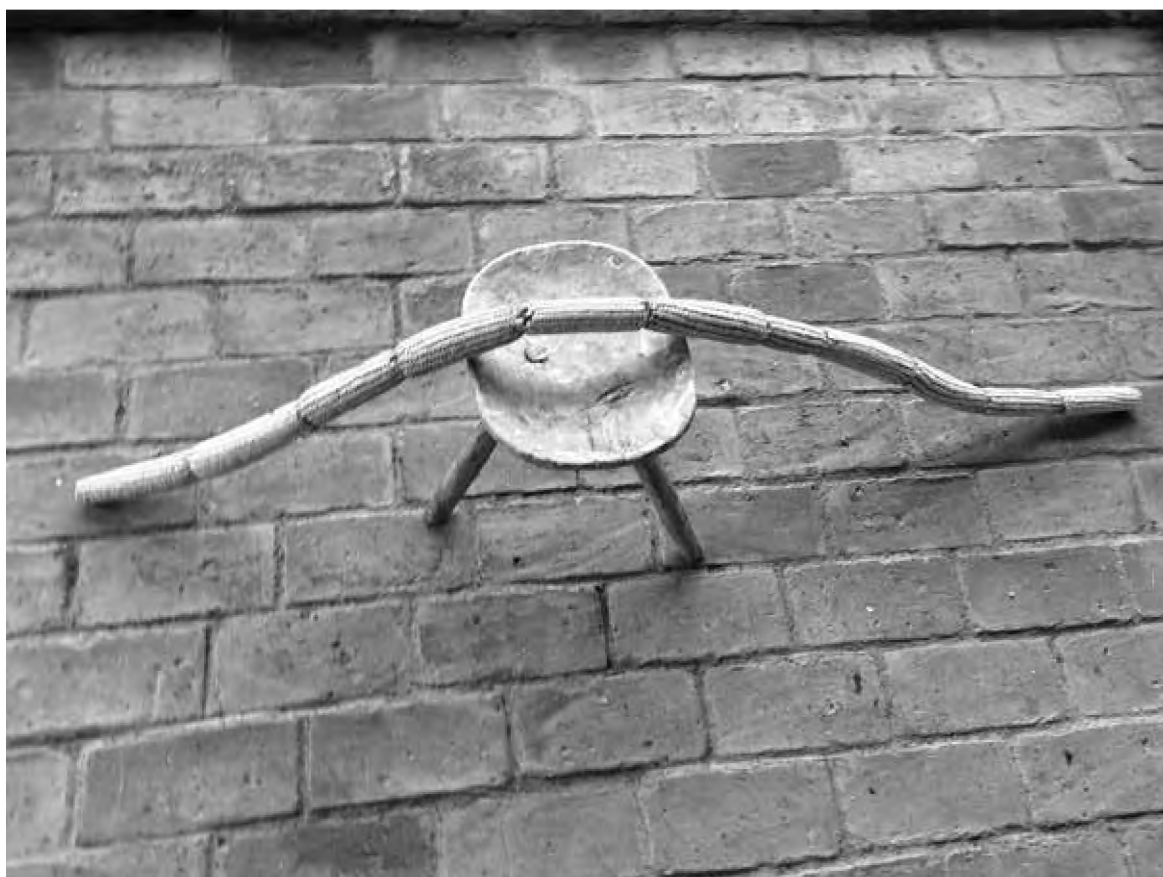
Această insolită „troia de cuvinte” este eşalonată pe mai multe capitole, cuprinzând momentele organizatorice ale alegerilor pentru Marea Unire din Bihor, sunt reproduse „tipuri de credenționale”, iar participanților le sunt atașate biografii amănunțite, argumentate cu citate largi din publicațiile vremii. Sunt prezentați 111 participanți, pe larg sau succint, în funcție de importanța persoanei sau de documentele găsite în arhive particulare sau de stat. Din totalul participanților (număr incert, 205 identificați în acte, dar mulți rămași în memoria colectivă), cei descoperiți „au fost oameni devotați idealului național”, ei „ii reprezintă și pe cei neștiuți, mulți dintre ei cu multă școală, cu doctorate la marile universități din Apus, fapt care atestă importanța pe care bihorenii au acordat-o dintotdeauna învățaturii”. Din frumoasele medalioane evocativ-biografice remarcăm cele referitoare la: Ioan Ciordaș, „martirul Beiușului”, Ardelean Iustin, editor al revistei *Vulturul* din Oradea, Bolcaș Nicolae, „al doilea martir al Beiușului din anul 1919”, Bușiția Ioan, profesor și președinte al Turing Clubului Român din Beiuș, episcopul și patriotul Roman Ciorogariu,

„arhiereul de o rară autoritate” Demetriu Radu, avocatul Aurel Lazăr, medicul Ioan Matei, profesorul Teodor Neș, protopopul Petre Papp, Camil Sălăgean, „reprezentant al Școlii civile greco-catolice din Beiuș”, Ioan Sfârlea, avocat din Aleșd, Atanasie Toader născut în comuna Sighiștel. Lista e întregită cu femeile române din Beiuș participante la Marea Unire.

Un capitol special este intitulat *Masacre împotriva românilor în perioada ante și post Unire*. În masacrul de la Aleșd au murit 25 de oameni și au fost răniți peste 50. În satul Sighiștel au fost omorâți 14 săteni, la Târgu-Lăpuș, „barbaria ungurească” s-a manifestat prin uciderea a 24 de români. Un bilanț tragic este zugrăvit în cuvinte zguduitoare în acest „Calvar al Bihorului” trăit de populația pașnică din noiembrie 1918 până în aprilie 1919, când „au fost comise atrocități din partea ungarilor în peste 93 de localități românești”. Capitolul se încheie cu paragraful *Destulă jerifă*, în rezonanță cu finalul nuvelei lui Galaction *La Vulturi!* când Dănilă, „starostele” ciobanilor, înalță o rugă la cer, spunând: „Ajunge atâta risipă, atâta jaf la vulturi din mana bietei țări și din carnea noastră!” Cifre care au îndoliat istoria. Oameni care au făcut istorie.

Cercetătoarea Maria Vaida, scriind această carte de interes istoric național, se vede pe sine ca „umil scormonitor prin vechi hârtoage pe care mulți le-ar fi voit pierdute.” Dar supuse din nou atenției publice, ea face un act de profund patriotism, necesar pentru a ne cunoaște trecutul și pentru a ne cinstit înaintașii. Sunt analizate și marile cărți despre Marea Unire, *Sacrificiul* și *Joiă patimilor*, scrise de Mihail Diaconescu și Horia Bădescu. Textul scris de autoarea din Bihor, cu un înalt profesionalism și probitate intelectuală, este urmat de cincizeci de pagini cu fotografiile celor prezentați și cu aspecte din epocă, ceea ce contribuie la mai bună cunoaștere a celor relatate. Prefațând acest impresionant volum evocativ scris de Maria Vaida, profesorul Mircea Popa scrie concludiv: „Pentru toți cei care au contribuit la ridicarea acestui edificiu care este România Mare, autoarea a depus, după cuviință, fie un buchet de flori comemorativ, fie o lacrimă de recunoștință și sinceră prețuire”.

Christian Paraschiv

Sat și Ortodoxie (2016)

Viziune și reflecție

Marin Iancu

Dumitru Velea
Convoi spre Babilon
 Ierusalim, Editura „Zur-Ott”, 2018

Cu o activitate de peste patru decenii, vreme în care, egal cu sine, s-a manifestat ca poet, dramaturg, eseist, gazetar și animator cultural de o rară vitalitate, Dumitru Velea publică recent *Convoi spre Babilon*, o carte de versuri cuprinzând un număr de patruzeci și două de poeme, în variantă bilingvă româno-idiș, prin tălmăcirea reputatului poet și prozator Menachem M. Falek, bistrițean de origine și emigrat în Israel în 1964. În privința așezării în pagină, cartea urmează, firește, criteriile limbii și scrierii ebraice, cu paginarea și trasarea cursului lecturii dinspre final spre început și a scrierii de la dreapta la stânga. Cu volumul *Convoi spre Babilon*, Dumitru Velea ne aduce în fața unei poezii de idei, crescute dintr-o patetică situație existențială, o întoarcere la interiorizare și meditație, cu imagini din aria simbolică de profunzimea unora dintre volumele sale anterioare (*Fărâme de piatră*, 2000; *Vântul de Sus*, *Vântul de Jos*, 2005; *Xerxes la Hellespont*, 2006), unitatea cărții de față fiind asigurată, în acest context, de linia meditativ-solemnă – model de valorificare, în descendență blagiană –, susținută prin recurs la prestigioase motive biblice, cu rădăcini întinse în lumea asiro-babiloniană și cu rezonanțe în lumea noastră creștină. Poetul își dovedește și aici sensibilitatea unui poet cult, care, dincolo de exercițiul meditației, beneficiază de prezența unei elevații morale. Efortul său este dirijat către recuperarea sacrului și a căutării spirituale, ca într-un ritual de inițiere („îți schimbă hainele murdare de pe tine”), în „țărână”, în „foc”, în „piatră” ori în „viță de vie”, părți ale unui peisaj cosmic, simboluri ale rodniciei și statorniciei, aflate într-o intimă simbioză cu natura magică: „Tu invită-l la

struguri pe cel ce îl vezi lângă tine, / lasă-l să stea la umbră, când soarele-i la amiază, / și-n frigul nopții, să se-ncălzească la zid” (*Vlăstarul*).

După cum o poate confirma și titlul, spațiul poetic creat în acest volum oferă sentimentul unui complex popas gnoseologic într-o lume veche în care cititorul se familiarizează cu toate dimensiunile timpului. Având ceva din structura bătrânului cântăreț nomad, poetul trădează din pasiunea față de reconstituirea epică a unor evenimente istorice de mare rezonanță, a unor spații spirituale îndepărtate, încărcate de mituri și întâmplări revelatoare. Integrarea într-o asemenea amplă perspectivă asupra condiției umane a unui detaliu mitic cunoscut generează un fior liric de profundă vibrație interioară. Prin plasarea în centrul ei a celebrului fiu al lui Darius cel Mare, pe Xerxes, poezia *Corturile de safir văzute de Xerxes* devine imaginea cu desăvârșire dintre cele mai elocvente pentru această formă de plasare în una din dimensiunile permanente ale existenței. Se întreține aici două direcții de desfășurare a istoriei și vieții omului, drumul de la răsărit la apus („*Calea Regală*”, cum s-a zis) al lui Xerxes pornit la război cu Grecia de dincoace de mare, drum prea omenesc sfârșind în amurg, și drumul „corturilor de purpură”, ca aventură divină, care se ține departe de cel al oamenilor războinici, și care merge de la nord la sud, trecând cu călătorii săi prin experiența simbolică a „captivității”, reușind, prin aceste noi încercări, precum cele prezente în *Convoi spre Babilon*, să ajungă să vadă „pământul făgăduit”: „Corturile se duc și vin peste mare / pe-un pod mai subțire ca lama săbiei, / unul de altul se țin prin văzduh / Cu altele pe de lături ca aripi. // De pe podul de vase între țărături legat, / cu soarele în Carul de aur, / cu toată Asia în spate, eu, Împăratul Xerxes, / întreb: «Unde se duc corturile de purpură?»”

Christian Paraschiv *Creștini de Orient. Paște* (2015)
 blană, foiță de aur și ceară

Plasat în fruntea cărții sub greutatea celor mai diverse ipostaze ale simbolurilor de deschidere și început de lume, poemul *Steagul de pe munte* ne amintește de prezența lui Moise, prevestind jertfa răscumpărătoare a lui Iisus, după cum, de fapt, mai toate poemele din acest volum leagă, prin relevarea anumitor determinări, *Vechiul Testament de Testamentul cel Nou*: „Omul a obosit. Este mai bătrân ca / muntele; mâna abia o mai ridică / pentru a decide soarta celor din vale -// unii așteaptă să-i vadă lumina / răsfrântă din palmă, / alții se înfioară de umbra-i / întinsă rece pe frunți. // Omul se sprijină în toiagul mai bătrân / decât el; picioarele îi tremură. Cei doi / însoțitori îl așează pe-o piatră -// ei îi ridică mâinile spre soarele / ce se trage sub pleoapa nopții, / dar cine, Doamne, i le coboară / ca semn pentru ceilalți? // Nu se mai știe de-i om. Cu brațele întinse / de cei doi, ca și cum ar fi pe o cruce, / l-a prins asfințitul soarelui -// unii îi simt răsufletul cum îi umple / ca o ploaie de foc, / ceilalți se zbat sub umbra mâinii / până li se întunecă ochii / și îi cuprinde frigul” (s.n.). Cu totul surprinzătoare se arată aici și ideea că transmiterea Spiritului de pe munte nu schimbă și răscumpără, în această fază, lumea, ci doar o luminează în despărțirea imperfecțiunii sale: unii se umplu de răsufletul de sus „ca o ploaie de foc”, alții rămân să se zbată „sub umbra mâinii / până li se întunecă ochii” și-și pierd cunoștința și posibilitatea cunoașterii.

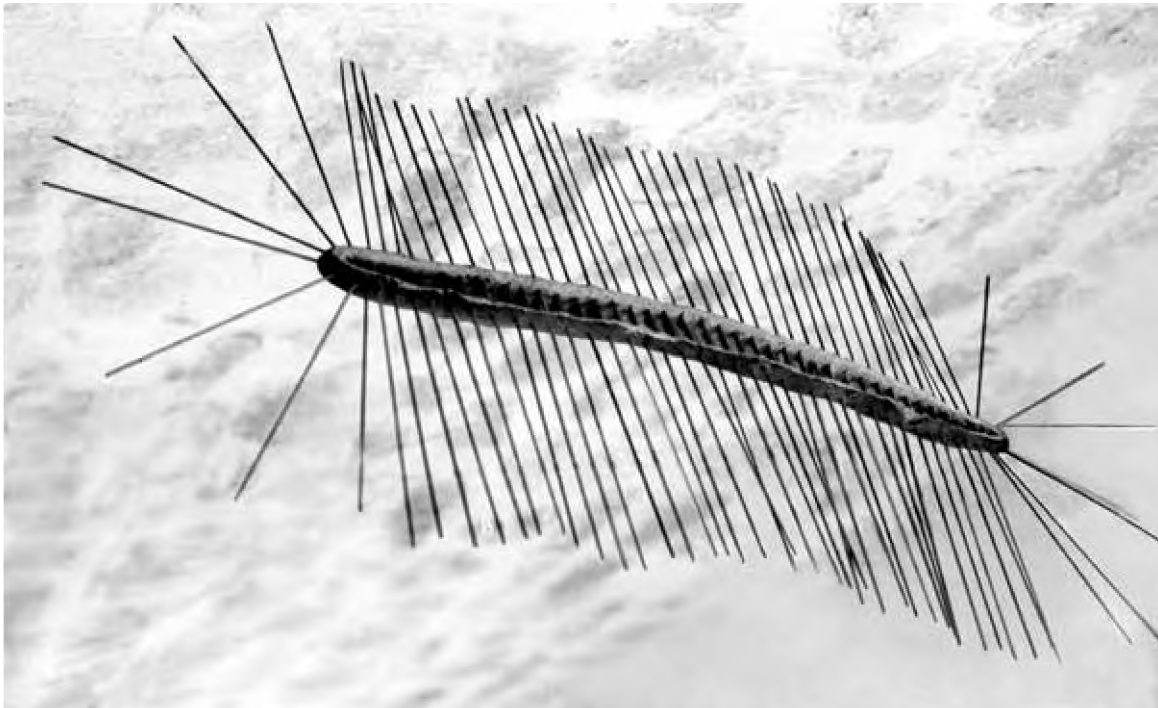
Putem, în ceea ce privește valorificarea blagiană, să vedem în această ipostază a omului „mai bătrân ca muntele” și unele consonanțe mitico-lirice cu „personajele” Zamolxe și Pan. Prin întreaga arie simbolică de profunzime deținută de toate celelalte ipostaze ale metaforei orbului, a iluminării interioare a omului, se poate observa și apropierea de imaginea bătrânului ca metaforă a inițiatului. Saltul de la „piatră” („Cei doi / însoțitori îl așează pe-o piatră”) la „cruce” („Cu brațele întinse / de cei doi, ca și cum ar fi pe-o cruce...”) duce spre o sacralitate a universului, intenție fundamentală care domină, în câteva dintre imagini, și spațiul poetic al lui Lucian Blaga, bunăoară din *Vară nouă* („Lângă o piatră cerșește un orb...”) sau în poemul *Pan* („Acoperit de frunze veștede pe-o stâncă zace Pan. / E orb și e bătrân”).

Desprindem de aici mai multe componente de sine ale viziunii poetului, în fond câteva ipostaze complementare, pe care nu ezităm a le socoti fundamentale, toate laolaltă reușind să se

Christian Paraschiv

Negrul este culoarea limbajului (1988)

Christian Paraschiv

Corp II (1986)

interconecteze înrâurindu-se reciproc în moduri diferite, mai ferme sau mai subtile. În fața absolutului ce pare interzis omului, acționând *pârjolitor* asupra acestuia, lumina se dă prin atribute de dincolo de fire, ca necreată, și acționează revelator, ca o „scoatere-din-ascundere” a acțiunii divinității: „Cu vâlul pe față cobori între cei din vale,/ îl ridici să-ți citească literele gravate pe chip,/ te-acoperi și faci drumul înapoi spre stâncă:/ norul te-așteaptă să-ți aprindă vâlul pe față” (*Norul*). Supus unui joc al incertitudinilor și al unui rând de legi oculte, în poezia *Cortul înfățișării* omul devine implicat în acțiunea de opacizare alternativă a sacrului, trimițând simbolic spre o distanțare și, respectiv, o apropiere în ordinea cunoașterii față de condiția limitativă a devenirii sale: „De seara până dimineța ți-a luat înfățișarea./ De dimineța până seara îți dă înfățișarea.”

Înzestrată cu aceeași coloratură profundă, de alegere aplicată a Domnului între bine și rău și a omului, în ipostaza lui Iona, de a refuza, de teamă sau de neîncredere, să vestească în cetate condamnarea celor ce s-au abătut de la legile săpate pe table, se deschide perspectiva semantic-metaforică asupra omului trecând prin infern și, grație infinitei bunătăți a mâniașului tată, să i se lumineze speranța vieții, prevestitoare a nemuririi christice: „Vrejul acesta cu frunze și flori albastre,/ întins peste ape, în susul râului,/ își are rădăcina înfiptă în stânca din mal” (*Despre cele trei vrejuri*). Mai mult decât atât, identificăm în acest poem și un semn al originii („imaginea ascunsă în apele râului”), al vechimii și, din nou ca la Blaga, al esențializării și, prin asociere cu sângele, al regenerării și al reintegrării prin ape în misterele universului: „întins spre lumină, pe deasupra capului meu,/ după ce, trei zile și trei nopți, am stat// în pântecul peștelui din apele infuriate”. Aceeași forță de sugestie a imaginilor și o neasemuită putere de reflecție a autorului sunt detectabile și în poezii precum *Poveste cu șoareci*, *Un copil plânge*, *Negustorul de oale* sau *În același loc*.

Scriind o poezie de imaginație, cartea se completează în cea mai bună parte a ei printr-o poezie de meditație. Dumitru Velea vede poezia ca „istorie secundă”, istoria fiind de fapt „Imaginația cea Mare” a Domnului (v. cartea *A doua navigație*), după cum ne-o spune tranșant în *Despre forme*: „Numai zidarul are o singură formă,/ din care,/ nu se vede decât zidul”. Inspirându-se, pentru a

transmite emoția lirică, dintr-o multitudine de idei și întâmplări care își aruncă lumina nefirească din ce în ce mai puternic peste noi, Dumitru Velea își concentrează atenția asupra câtorva motive lirice, totdeauna de regim *simbolic*. Poemele *Plata zidarului*, *Vlăstarul*, *Umbra viței de vie* sunt grăitoare în acest sens, cum altfel se știe despre *vița de vie*, față de care toate sunt o iluzie, cum zice poetul, că reprezintă viața veșnică și în același sens pe Iisus. Sau, pe de altă parte, nu întâmplător, la fel de sugestivă rămâne și prezența insistentă, într-o asemenea „mitologie” lirică, a imaginii *norului* care, pe lângă funcția sacră a unui complex ceremonial de protecție și purificare cosmică, poartă în sine divinitatea, ca ascundere și semnalizare a prezenței Bătrânului și ca protejare a omului de întâlnirea cu infinita forță a Acestuia. Dumitru Velea lasă să înțelegem că Tatăl și Fiul sunt de aceeași esență, și că, de dincolo de timp, omul, în ipostază de copil, trece „prin ploaie” (botez), fără pericol, pe calea devenirii sale spirituale. O triadă hegeliană: „Bătrânul trece cu norul pe creștet,// înfășurat în pânzele alunecoase ale norului,/ fiul călătorește odată cu el// copilul îi întâlnește pe cale/ și, fără să-i vadă,/ se uită la soare/ și trece mai departe prin ploaie” (*Prin ploaie*). Sunt poezii în care poetul își orientează cu voluptate potențialul afectiv spre aptitudini poetice semnificative, cu adevărat convingătoare prin profunzimea și reflexivitatea pe care acestea le implică. În esența sa emoțională, poetul se angajează spre contemplație filosofică, conținutul poemelor începând să capete mișcare, deșteptând închipuirea prin șirul de sugestivități frenetice inepuizabile: „Se spune că de la asemenea oameni/ își ia Domnul cărbunii aprinși/ de-i pune pe limba celor muți,/ ca să vorbească;/ cenușa o lasă ascultătorilor, pe frunțile plecate” (*Omul aprins*).

Se impune aici un excurs bachelardian, după cum *materia* poemelor lui Dumitru Velea o solicită, dincoace de mișcarea spiritului în ea. Unul dintre cele mai complexe simboluri și principii calitative din categoria arhetipurilor cultivate de Jung și Mircea Eliade, după cum Bachelard scria în *Leau et les rêves*, urmărindu-i ipostazele și semnificațiile în literatură, *elementul acvatic* deține în scenariul mitico-metaforic creat aici o funcție magică, purificatoare. Semn al originii și al vechimii, purtând „povestea” sacră a faptelor de demult, imaginea apei, în cele mai diverse

reprezentări ale sale („să știi că te voi înfășura, ca o apă”, „ținutul dintre ape”, „te întorci/ în propriul cort, ca-n apele mării”, „mă trece prin apă până la genunchi”, „își unduie deasupra apei un ochi de floare”, „și trece mai departe prin ploaie”, „imaginea ascunsă în apele râului”), se încarcă de adânci semnificații spirituale, într-un prim semn al esențializării și reintegrării în sferele sacre, misterioase ale lumii. Printre alte atâtea reprezentări, ca elemente primordiale ale creațiunii, *focul* simbolizează acțiunea de fecundare, purificare și iluminare: „De cel cu șapte ochi/ ascunde-te-n stâncă:/ cu foc din șapte sori/ ochii ți-i mănâncă” (*Cel cu șapte*). Deloc întâmplătoare în acest context, asocierea dintre „foc” și cifra „șapte”, cu toate indiciile sale de „trepte ale desăvârșirii” sau ca „număr al unei totalități în mișcare”, ar putea înregistra în poezia *Cel cu șapte* mutațiile spirituale spectaculoase intervenite în tendința de ascensiune a ființei umane. Alteori, substanța acestui univers este alcătuită din viziuni menite să sugereze sentimentul inefabil al unui mister generalizat: „Cel ce scoate cu mâna tăciunele aprins în foc,/ într-o clipă, îți schimbă hainele murdare de pe tine/ și te îmbracă în altele curate” (*Vlăstarul*). Semne ale unei asemenea virtuozități expresive ne oferă Dumitru Velea și în poezia *Otic și abur*, o stranie „metafizică” a țărânilor, a *pământului*, plin de tainele existenței celor „șase sute de trupuri omenești” mântuite „în lut”. Apreciem aici jocul degajat, cu accente mai severe însă decât s-ar fi putut percepe la prima vedere, cu vagi presimțiri de extincție. În acest amestec de „țărână” și „carne” domină sentimentul unui loc superior oricăror altor forme, de dincolo de viață, al unui infinit ce nu poate fi reprezentat, un amestec de dumnezeire și pământesc, în care „sângele”, raportat la elementul acvatic, se înscrie în sfera simbolică a „istoriei” evenimentelor de mult uitate, a evidențierii câtorva „puncte” în care spiritul s-a lăsat revelat într-un desfășurarea unei istorii noi, de dimensiune christică.

În mod cert, Dumitru Velea este un poet ajuns la o formă de evidentă cristalizare. Pătrunse de fiorul unor profunde neliniști, poemele din volumul *Convoi spre Babilon* impun o tensiune lirică superioară, un efort de identificare interioară, un mod de a reflecta poetic asupra condiției omului în istorie. În concluzie, dacă în comparație cu Aquino, care se putea lăuda cu Juvenal sau Toma, aici, orașul Petroșani poate fi mândru că îl are astăzi pe Dumitru Velea.

Christian Paraschiv

Communisme (1995)

Ion Brad – scriitor și diplomat

Nicolae Mares

La numai câteva luni după trecerea la cele veșnice a prietenului nostru, Ion Dodu Bălan, a luat drumul veșniciei și statornicul amic și confrate, poetul, romancierul, dramaturgul, eseistul și traducătorul Ion Brad. *Brad cel veșnic chipeș și de-a pururi verde* – cum îmi plăcea să îl alint – reprezentant de seamă al literaturii române și al României întregi, cea pe care a reprezentat-o demn și vertical în lume, ca sol al românității, într-o vreme în care diplomația românească se constituia într-un vector credibil. A avut șansa să fie diplomat în perioada în care liderii mondiali ai vremurilor țineau seama de ceea ce spuneau Bucureștii, de la Bonn la New-York sau de la Varșovia și Cairo la Tel Aviv. Ion Brad a slujit România ca ambasador în Elada și în Cipru mai bine de nouă ani, într-una din perioadele cele mai grele pentru ciprioți /anii '70-'80/, cât și în Centrala Ministerului Afacerilor Externe, ca director, la cârma Direcției Culturale, imediat după întoarcerea sa din misiune, cumva ca răsplătă pentru diplomația culturală pe care a practicat-o. Aveam să mă conving personal despre dăruirea cu care a lucrat în Grecia și în Cipru, direct de la românii de pe acele meleaguri, în anul 1993, când i-am cunoscut pe aceștia la Atena, evocându-mi nu pe diplomații în post de atunci, ci doar pe Brad și Ecobescu.

A avut grijă sensibilul scriitor ca „avatarurile” sale din misiunea respectivă să le prezinte posterității în șase volume, pagini de un farmec aparte, apărute la confluența celor două milenii, și fără cunoașterea cărora istoria raporturilor româno-elene nu poate fi reprodusă la adevărata lor valoare, fără a apela la analizele și prezentarea documentelor respective, elocvent fiind aportul său la strângerea și dezvoltarea conlucrării bilaterale, inclusiv în diplomația economică. Într-o conversație, la cea de-a 85-a aniversare, cu privire la diplomația actuală mi-a răspuns:

Nicolae Mares:

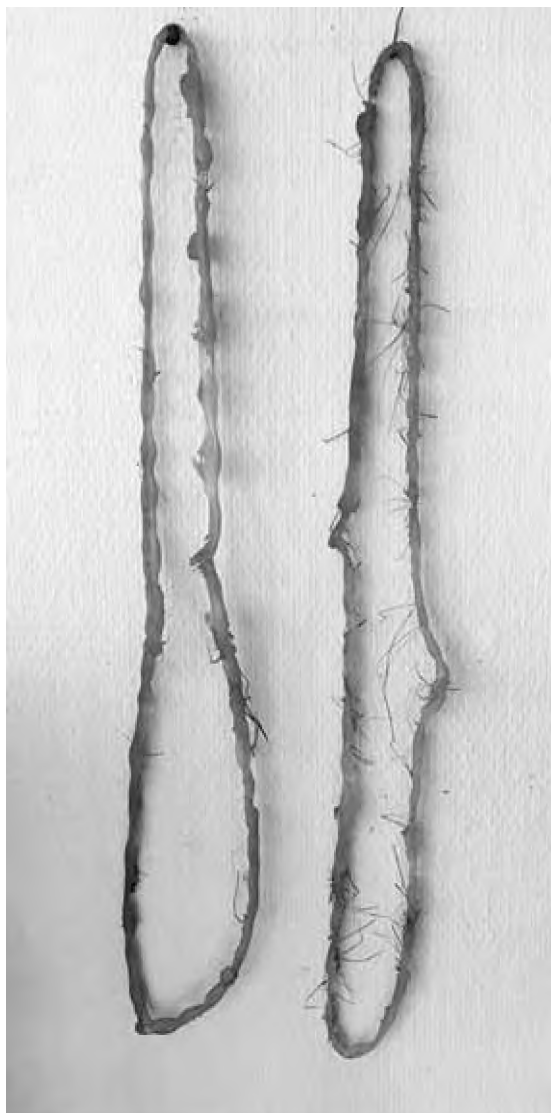
– Ați fost printre diplomații nepereche, ca să folosim o sintagmă arheiziană, din perioada anilor 70, atunci când diplomația românească era pe val, când diplomații occidentali, pe care i-am cunoscut și eu, ne căutau, ne curtau, cei socialiști ne invidiau. Cu sărg, imaginație și multă dăruire ați făcut o școală a diplomației culturale. Nu vă doare că am ajuns atât de teifeliți în lume? Quo vadis, Domine? Cât mai avem de așteptat, când ne vom reveni?

Ion Brad:

– Firește că mă dor! Chiar dacă, în mod firesc, dacă facem acum parte din NATO și Uniunea Europeană, cu orientările lor obligatorii și pentru diplomații noștri, prezența lor anemică pe plan internațional, mai ales în domeniul cultural, este îngrijorătoare. Mulți au renunțat prea ușor, din nepricepere sau reavoință, la specificul și mândria națională, la toate interesele care nu se promovează de la sine, fără competență și chiar talent. Dar să sperăm că și în acest domeniu esențial, o generație nouă, de tineri diplomați, va evada din somnolență și absenteism comod, adevărind încă o dată că românii au talent și în diplomație, după

exemplul strălucit al lui Titulescu și urmașilor săi, printre care s-a numărat și Lucian Blaga.

Personal, încă din anii '70 ai secolului trecut am văzut în autorul volumului de poeme: *Transilvane cetăți fără somn* /1977/ o întruchipare a modestiei și a dăruirii necondiționate aceluia care a cunoscut nemijlocit glia strămoșească, personal dând noi dimensiuni liricii marilor poeți și diplomați transilvani: Octavian Goga, Lucian Blaga și Aron Cotruș. Acesta a fost Poetul și Cetățeanul Ion Brad, care – parafrazându-l pe Coșbuc – a fost: *suflet din sufletul neamului*. De-a lungul anilor m-am convins și de statornicia prieteniei sale, în fapt o vocație, care a rămas pentru mine o *rara avis*, cultivată de el în toate împrejurările, cu multă sensibilitate și credință în mai bine. Nu voi uita un episod petrecut în urmă cu patru-cinci ani, când împreună cu istoricul George G. Potra și fratele său Alexandru Brad, am călătorit în satul natal al poetului, la Pănade, acolo unde scriitorul a văzut lumina zilei, la 8 noiembrie 1929. Aici el ne-a prezentat fiecare din locurile mirifice de care a fost legat încă din copilărie, inclusiv de drumurile pe care le făcea la Școala din Blaj. Era pe la jumătatea lunii mai; nu ne-am putut opri să nu ne întindem la povești pe iarba verde din fața casei, iarba pe care cu decenii în urmă o călcăse desculț în picioare, dovedindu-ne că știa toate poveștile și pe oamenii locului, ale bunicilor și părinților, a

Christian Paraschiv

Sat și ortodoxie

Ion Brad

celor apropiați pe care îi evoca cu atâta dragoste și căldură; la fel și Timotei Cipariu și pe corifeii Școlii Ardelene.

Cu mândrie, la Blaj ne-a dus Ion Brad pe Câmpia Libertății, ne-a arătat clasele „Liceului său” din „Mica Romă, sălile în care a învățat și a locuit, biblioteca etc. Plină de învățăminte a fost și alocuțiunea rostită la întâlnirea cu foștii colegi, cu un public larg în fața căruia a conferențiat despre istoria școlii, a Blajului și a Ardealului Sfânt, cel pe care l-a venerat o viață întreagă. La fel la o slujbă consacrată Sfântului Ioan Paul al II-lea, cu prilejul canonizării fostului Pontif și marcării momentului respectiv într-o slujbă-conferință înălțătoare săvârșită în lăcașul istoric al vechii Mitropolii, cu participarea a peste șapte sute de persoane.

Nu o dată, la Sebeș și Lančrăm, Ion Brad a evocat, ca un veritabil istoric literar, relația sa cu Lucian Blaga, contactele avute cu marele poet și filosof, cât și alți reprezentanți de seamă ai culturii românești, printre care: Ion Agârbiceanu, Emil Isac, prietenul său, Mircea Zăciu, Aurel Rău și alții.

Și acum regret că fotografiile făcute cu aparatul telefonic s-au pierdut în străfundurile electronice ale buclucașei scule, fără să le mai pot recupera. Stângăcie de începător fără abilități tehnice.

Până la adânci bătrâneți n-a uitat Ion Brad despre prima sa ieșire în lume, la Festivalul internațional al tineretului și studenților de la Varșovia din vara anului 1955, împreună cu Doamna Teatrului Românesc, Lucia Bulandra, și cu pictorul Hatmanu de la Iași, poemele apărute cu un an înainte din florilegiul *Cu sufletul deschis* fiind-i apreciate de publicul polon cu un premiu. Au urmat: *Cântecele pământului natal* – 1956; *Cu timpul meu* – 1958 / pentru care a primit premiul „George Coșbuc” al Academiei Române în 1959; *Eroii fabulelor* – 1964; *Fântâni și stele* – 1965; *Fiica Dunării și a mării* – 1966; *Poeme* – 1970; *Orga de mesteceni* – 1970; *Cele patru anotimpuri* – 1972; *Zăpezile de acasă* – 1972; *Noaptea cu privighetori* – 1973; *Templul dinafară* – 1975; *Transilvane cetăți fără somn* – 1977; *Războiul cunoașterii* – 1979; *Cartea zodiilor* – 1982; *Oracole* – 1987; *Rădăcinile cerului* – 1989; *Icoana nevăzută* – 1996; *Al doilea suflet* – 2000 și sfâșietoarea, ultima culegere lirică: *Cocoarele în ultimul său zbor* – 2015.

Între înfrângerii și victorii (Geo Dumitrescu)

Constantin Cubleșan

Geo Dumitrescu

De numele lui Geo Dumitrescu se leagă, pentru nu multă vreme, prezența la Cluj în redacția revistei *Almanahul literar* (1949) – devenit *Steaua* (1954) – când a fost trimis (în 1950) de organele superioare de partid, să-l înlocuiască, la conducerea acesteia, pe Miron Radu Paraschivescu (bolnav), cel care primise, tot așa, cu doi ani în urmă, însărcinarea de a pune bazele unei reviste literare în limba română în orașul universitar de pe malurile Someșului. Înființarea aici a unei reviste culturale/literare în limba română era o prioritate în strategia noului regim politic întrucât, în primul deceniu de după război, intelectualitatea oportunistă, în special maghiară dar și evreiască, ocupaseră funcțiile de conducere în mai toate instituțiile de profil. Miron Radu Paraschivescu, considerat (și chiar era) un militant al partidului comunist (muncitoresc) încă din anii antebelici, legat de Cluj prin studiile de artă plastică urmate aici, semnând în publicații de stânga, unele sub îndrumarea PCR (*Facla*, *Meridian*, *Societatea de mâine* etc.), cu un debut editorial, în 1941, de răsunet, *Cântice țigănești* și cu un volum de versuri *angajate*, *Laude* (1953), se dovedise a fi omul potrivit pentru punerea bazelor unei astfel de reviste la Cluj. Bolnav grav (sau nu prea), după un an abandonează Clujul iar în locul său vine Geo Dumitrescu, și el cu bune recomandări de simpatizant și militant de stânga încă dinainte de război – scrisese în paginile revistei antifasciste *Albatros* iar în 1941 a publicat, în editura revistei, volumul *Aritmetica*, poetul fiind cotate ca un spirit nonconformist. În 1946 se impune cu adevărat în lumea literară prin volumul *Libertatea de a trage cu pușca*, premiat de Fundațiile Regale. Colaborează la *Kalende*, *Vremea*, *Cuvântul liber* ș.a. În 1947 devine redactor-șef al revistei *Flacăra*, poziție din care descinde la Cluj, coagulând în jurul său o grupare de tineri scriitori care se vor impune curând, fiecare în parte, ca individualități artistice reale. Între 1952-1953 este redactor al ziarului de șantier *Zorile socialismului* (*Bicaz*) unde scrie articole și poeme de mare avânt propagandistic, între care să reținem amplul poem *Orație la o moară luminoasă* („viu alergând, / găfâind, / și vă spun, odată cu sufletul: / ați învins! – / la Bicaz au pornit turbinele, / și-n cupele străvezii de sub taverne / gălgăie înspumat cotnarul electric”). Are vocația începuturilor de drum, sub impulsul căreia acceptă să pună și la Iași bazele unei reviste literare, *Iașul literar*, la care lucrează între 1953-1954 când, în urma unei delațiuni, este sancționat cu excluderea din partid. Urmează o perioadă dificilă, colaborând la *Luceafărul* și la *Urzica*, traducând mult din literatura sovietică, pentru a se putea întreține, dar în 1958 este reabilitat și revine cu adevărat în lumea literară prin volumul *Aventuri lirice* (1963), bine primit de critica literară ca și de forurile dirigente, astfel încât în 1967 este numit redactor-șef al revistei *Gazeta literară*, căreia îi schimbă curând genericul în *România literară*. De-aici încolo, traseul literar al lui Geo Dumitrescu este unul mereu ascendent, publicând numeroase volume de versuri (În 2000 este distins

cu Premiul „Omnia” al Uniunii Scriitorilor, după ce în 1993 fusese ales Membru Corespondent al Academiei Române).

Majoritatea poeziilor din volumul *Libertatea de a trage cu pușca* (1946) au fost scrise cu câțiva ani mai înainte (1940, 1941); oricum însă, performanța poetului, la o vârstă ce abia trecea de douăzeci de ani, este unanim recunoscută prin impunerea unui stil liric, dincolo de atitudinea de luptător („Toate tăcerile mele sunt lupte”), un mod de a protesta la adresa veacului „melancolic și cabotin”. Neliniștile personale, angoasa provocată de o stare oarecum maladivă („Sunt bolnav și aprins ca un caldarâm bucureștean – / o să mor, asta e sigur – puțin îmi pasă! / Îmi pare rău doar că n-am decât douăzeci de ani / că nu știu cine sunt și din creionul acesta ce-ar fi putut să iasă” – *Rânduri pentru un eventual deces*), sunt translate febril într-un discurs confesiv, de o frapantă sinceritate, căutând poezia în tot ce-l înconjoară („sunt atâtea lucruri din care poți să faci o poezie!”) și mai ales avid fiind de certitudini existențiale: „De mic copil, înainte de a face ceva mai bun, / înainte de a învăța să merg pe picioare, / cred că am început prin a căuta certitudini, certitudini... / Obiceiul acesta mi-a rămas și acum când m-am făcut băiat mare, // Doamne, ce bine e să ai certitudini!” (*Despre certitudini*). E o căutare de sine în universul faptic ambiant, contactul cu lumea elementelor diurne, a întâmplărilor banale ce-l înconjoară, are o percepere intimă, metaforică, pe care e dispus a o comenta în lungi poeme parabolice, așa cum o face, spectaculos, în volumul *Aventuri lirice* (1963), ce se deschide, în această manieră, cu un soi de mărturisire programatică: „O, nu vreau și nu pot să-nfrâng / hotărâtoarea libertate a poamelor / de a pica de pe ramură, coapte, / reflexe să scot / înnebunind o rază, fugărită / dintr-o oglindă într-alta / din geam în geam, / beată [...] Dar, domnule, zicea / amicul meu cu suflet de cristal, / ia seama / un abur este poezia!... / Un abur? Mă gândeam. Un abur, firește – / o, lumea e plină de aburi, / ce urcă încet din cratere stinse, / din paharul cu ceai de romaniță, / ori din retorte cu grele fierturi corosive / sau chiar de pe-ntinderea bătută de soare / a mării [...] Prea mult pământ e-n călimară! / Caut cu penița, scormonesc / și ridicând-o, iau în vârful ei, / nu o lacrimă albastră, curată, / ci un grăunte negru, ce lasă pe hârtie / semne groase, mari, litere de tipar, / adevărate strigăte grafice, / asemenea literelor de afiș, de lozincă” (*Intrare în atelier*). Metafora continuității, fără abatere, a drumului propriu prin viață, e dezvoltată într-un *comentariu* liric, de asemenea cu accente ale unei profesii de credință dar și cu angajamente polemice: „Aleargă, aleargă! Nu te opri! – Iată legea! – Stagnarea e moarte! Aleargă! Aleargă! [...] Să alergi mereu între tine și oameni. / Să te duci spre ei cu mâinile-ntinse, / cu umbrela îndoiiții închisă, / vâslind ușor către insula inimii lor... / Să te-ntorci dintre ei ostenit, încărcat, / plin de pulbere albă, ca și cum / ai veni de la moară... / Să te duci spre ei / risipitor, cu fagurii plini, / să te-ntorci avar, / cu o inimă-n plus, / măcar cu o inimă-n plus [...] Și mereu să te întorci la tine, lăsând

departe / larma de târg, viscerală, a zilnicăriei mărunte, / ce astupă urechile sufletului – / și mereu să alergi de la tine la ei / într-o neîntreruptă mișcare de pendul / ce măsoară / umbletul fierbinte al vieții, treptele / desăvârșirii” (*Doar așa să alergi!*...). E o poezie baladescă, de o factură aparte, anecdoticul având mereu încărcătura lirică a destăinuirilor propriului angajament vital, cu plăcerea descriptivismului afectuos, totul într-o metaforică simplă, semnificația morală fiind decupată din însemnele banalității diurnului. Cu totul de reținut, în acest sens, este balada (atingând cotele unei veritabile capodopere) *Câinele de lângă pod*, ilustrând „atmosfera de mister a celei mai derizorii realități, a banalului cotidian” (Petru Poantă), dar care devine, prin sugestia devoțiunii necondiționate, o pledoarie, „sentimentală” zice chiar poetul însuși, pentru fidelitate, pentru atașamentul afectiv, într-o relaționare comună a companionilor situați pe drumul derulării lor existențiale. Câinele de pripas, ce află în persoana celui de care se atașează, în pedalarea lejeră a acestuia, înaintând cu bicicleta, aparent ca un simplu vilegiaturist, pe drumul propriu, în singurătate, dobândește pe-ncetul calitatea unui veritabil mobil al autocenzurii în umanitate: „Deodată, / zării în ochii lui limpezi, strălucitori, / chipul meu, oglindit, / chipul meu, care seamănă atât de bine / cu o veche coajă de pâine neagră, / fruntea mea, plină de dungi, / ca aprinzătoare a unei cutii de chibrituri / în care n-au rămas prea multe bețe... / – O, ai dreptate, prietene, mă gândeam tulburat / (căci desigur nu e firesc / să-ți vezi chipul în ochii unui câine) / ai dreptate, da, / și eu m-am luat cândva după oameni / și ei nu m-au alungat aproape niciodată / și am rămas lângă ei, împreună cu ei, / și nu i-am slujit cu mai puțină credință / decât vă este dat vouă, câinilor, să vedeți, / și ei nu m-au alungat / aproape niciodată dintre ei... / Ai dreptate, i-am spus, ridicându-mă, / haide, i-am spus, vino cu mine... / Și încălecând, am pornit încet către casă” (*Câinele de lângă pod*).

Poezia lui Geo Dumitrescu, marcată de o continuă oralitate, într-o viziune parabolică asupra sensurilor existențiale, dedublă subversiv de o subtilă (auto)ironie, a impuls, în timp, modelul unei lirici viabile, performeră estetic, degajată categoric de ilustrativismul oricăror solicitări teziste.

Nicolae Cabel

...durerea-i astăzi punte între oameni,
spirala ei, o cale spre neant;
solemnă puritate dacă sameni,
aduni în suflet generos liant;

și, totuși, ea prăpastie devine,
când disperarea roade pîn-la os,
când frumusețea blîndă, știi tu bine,
din victimă, în viață, ea te-a scos,

nu te-a trădat năuntru, nici p-afară;
traiful modest aflat-ai din povești;
cu arta lor naivă și sprintară

ascunsu-ți-a că singură tu ești...
de-aceea, iarna, mîngîi porumbeii,
dintr-un reflex ce-i dat numai femeii...

...croit e omul pentru fericire
și de-i iubit se leapădă de moarte!
cu fagurii secunde-moștenire
trecut și viitor nu le împarte...

o libelulă-i este răsufarea,
înhamă veșnicia în copii,
cu-o rugăciune poate-nvinge marea,
făcînd-o rouă-n cupe azurii;

el se frămîntă înfiind realul,
în jocul său doar visele-și asumă
și-i lege neștirbită idealul,

chiar dacă viața-i se vădește spumă...
triunghiul magic – un ostrov, ne crește
credința modelîndu-ne-o regește...

„...în Cerc e Rațiune și Destin,
aici, acum, mereu și pretudindeni,
un corolar cu ore de pelin
și vise izvorite din Armindeni”;

spuneai mîhnit, lîngă carcasa nopții,
cînd vremea însăși aștepta să nască
și s-amăgeau himerele cu sorții,
să nu le prindă forfota lumească;

Ființa-n orizont adună miere,
în faguri străvezii de umilință
și-n zbor cu libelule, spre-nviere,

pe frunte-și pune ramuri de cîință,
sub flama unui gînd, spre dimineață:
„nu vom pleca, niciunul, viu din viață!”

eternul prinț, prea blînd în Danemarca,
uitarea și-ar fi stins-o-n nebulie
prin sine însuși; valul și nici arca
nu-i rezervau un loc la sindrofie;

sub bolți de neguri e bolnav castelul,
minciuna și trădarea îs pereți,
fantomă cea pribeagă vrea oțelul
din spada-adevăr:”de ce tăceți?”

doar tronul nopții, putrezit tezaur,
strecoară-n sfetnici patima, minciuna...
e nobilă doar moartea, fără aur...

cu somnu-i veșnic legănase luna...
cel ce nicîcînd nu o să fie rege,
era acum arhanghel, întru lege...

...mai știi cită sudoare e-n argile,
suspine ce-au visat să fie miere
și cutezanțe înecate-n fiere
și clipele cu aripe fragile...

te vei mira, acolo mai așteaptă
atîtea grații levitînd sonor,
chiar zeități cu iile de zbor
și vîntul adormit pe-a serii treaptă;

ninsori și mir palpită-n calendare,
ce lutul frămîntat-au prin milenii,
cînd trec încet, spre asfințit, mirenii

ca fluturi muți pe-a viselor răzoare...
îngeri cumînți, cu goarne de alarmă,
azi, indecența vremii o mai sfarmă...

parada amintirilor prin grîne,
cu frăgezimi de taină și mirare,
adună blînd pe-a apelor cărare
astrale corpuri din iubiri păgîne;

vezi, pelerini s-adună în ciorchine,
la hanuri iluzorii prinse-n vată,
cu voluptate-n iris dezmiertată
aleg ei doar cuvinte să se-nchine

la cel urcat pe Cruce... ce nu plînge...
silabe-n umilință vor urzi,
să le-mpletească sfînt în Miazăzi

cînd doar iertarea-i mai presus de sînge...
acolo, sus, eterică, furtuna,
ne primenește visele întruna...

acum, extaz... și miine doar nisip...
ecou ce-i pescuit numai de îngeri,
un număr ce își caută alt chip...
atîta ești... aduni numai înfrîngeri;

un crez lucește în oglinzi de vis,
ai fost sau, nu, rămîne tot părere;
tu, puiul cutezanței l-ai închis
în eul cu volute efemere...

erai, cîndva, chiar un ocean sever,
furtunile îți culegeau din palmă,
le primeneai sub scîncet de prier

și nu știai ce-i aia o sudalmă...
azi un hulub scîncește-n umbra ta;
de ce doar întristare îi vei da?

2.10.18

26.09.18

17.10.18

12.11.18

1.10.18

10.09.18

12.10.18

parodia la tribună

Nicolae Cabel

★

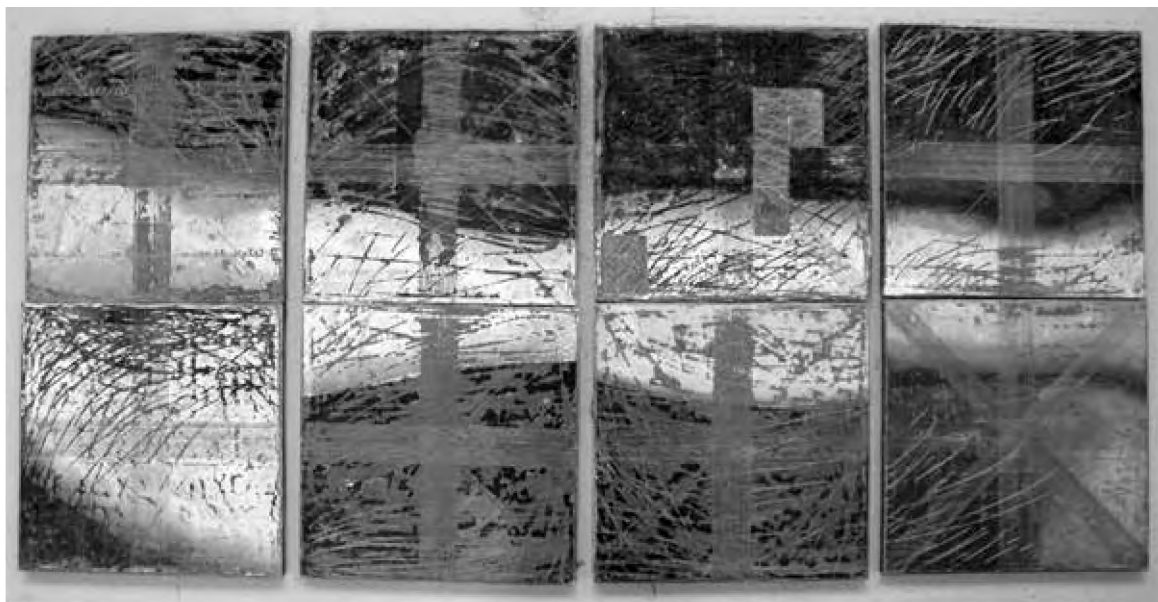
...dreptatea-i astăzi marfă foarte rară,
ca și-un poem într-adevăr frumos,
demult, o mai găseai și-aici în țară,
dar dispărut-a, nefiind de folos

și, totuși, timpul, cronos, hotărăște
dacă ne-om da cu ea în balansoar,
dar asta nu așa cît spune-ai „pește”
și nu la modul blînd, asta e clar!

pîn-atunci, cu gînd la portocale,
duci trai modest, în țară, nu afară,
că spre belșug nu-ntrezărești o cale;

de ești poet și muza ți-e sprintară,
poeme, alte-poeme scrii și taci,
că nu-i frumos să-njuri cu sfînți și draci!...

Lucian Perța

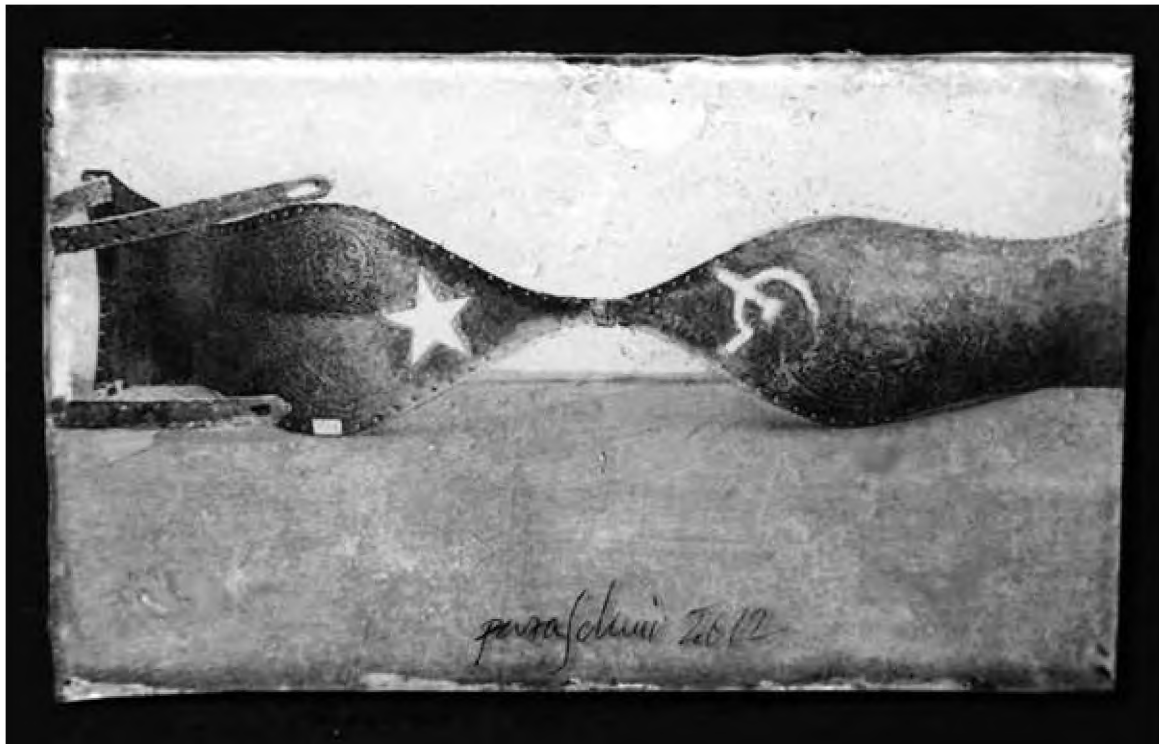

Christian Paraschiv

Nomos (2002), pictură pe plumb

Canetti & Levay

Marian Ilea

Christian Paraschiv

Ambrotip - centura de castitate (2012)

În Mittelstadt, până-n anul omienouăsu-teșaizecișinouă, a trăit bătrânul domn Canetti, cu doamna lui subțirică, îmbrăcată în rochii, fuste, bluze și pulovere, taioare. Toată îmbrăcămintea era decorată cu cipcă. Doamna Canetti își făcea hainele de una singură. Altădată își cumpăraseră îmbrăcămintea din magazinele budapestene. Alea de lux. O dată la șase luni, mergea cu domnul Canetti să vadă Dunărea și să privească noile modele de fuste, pulovere, rochii, taioare. Toate aveau modele cu cipcă. Doamna Canetti era specialistă în cipcă. Îl ajutase pe domnul Canetti să-și facă fabricuța de medicamente într-o casă peste drum de fostul Centru Minier Imperial. Medicamentele domnului Canetti din Mittelstadt luau drumul Budapestei. Din anul omienouăsutepatruzețișase, domnul Canetti vindea produsele la Zalău, apoi la Cluj și, începând cu anul omienouăsușezăicicinci, numai în București. Budapesta devenise o amintire ca o noapte plină de lumini, cu mirajul Dunării ce-ți oxigena creierul.

„Fără oxigen ne tulburăm, ne uscăm, putrezim, murim, dragă”, îi spunea domnul Canetti doamnei lui. „Poveștile tale vânătoarești, Canetti”, îi răspundea doamna, preocupată cu cipca, „O să trăiești la bătrânețe din cipca asta, Canetti”, încheia doamna cu năduf.

Domnul Canetti tăcea. Comuniștii îi cereau medicamente. Le producea. Angajase doi ucenici. Domnul Canetti înghițea zilnic praf de medicamente. Lua pe calea-i nazală pentru toate bolile.

Ieșea la o poveste cu domnul Levay, fost maestru la mină, care chehăluia prin parcul din centru până i-au spus doctorii că-l mănâncă din interior racul. Levay era vânător, organiza ieșirile de duminică la care domnul Canetti era nelipsit.

Când s-a întors în Mittelstadt ca să moară, după ce-l găuriseră la vene, după ce-i bătuseră cu dornul și ciocanul găuri în buci ca să se

scoată infecțiile ce se generalizau, l-au aruncat pe ușile batante afară din spital. Levay a plecat cu bucuria celui care scapă de cazne de neimaginat. „Du-te să mori, Levay. Gata. Ne-ai chinuit destul”. Așa i-a spus asistenta medicală. Dus a fost.

Domnul Canetti se topea pe picioare duminica. Levay nu-și găsisese înlocuitor pentru

Scaunele

Puși Dinulescu

Ionescu se considera un descendent al lui Caragiale. Însă nu toți descendenții, după opinia mea, dar și după crasa realitate, au exact ce le trebuie. Unii pot avea un cromozom în plus. Și atunci e nenorocire! Sindromul Down e gata!

Așa se întâmplă și cu Scaunele lui Ionescu. Poate o fi pornit de la *Conu Leonida*... Dar e Conul Leonida cu un cromozom în plus. Asta e!

Știți ce-ar fi spus Caragiale despre el, despre Ionescu?

— Un moftangiu, monșer!

— Bine! o să spuneți voi, dar asta spunea și despre Kant!

— M-ați înnebunit cu cultura voastră! recunosc eu, dar, hai, să vă spun ce vreau!

Aseară n-am eu ce face și mă duc, iar, la teatru. Joacă Scaunele lui Ionescu.

Sigur că nici regizorul nu poate face nimic. Auzi ce spune Felix Alexa! Că asta e cea mai metafizică piesă a lui Ionescu! Mai metafizică decât dracu nu poate fi, oricum!

Dar ce plictiseală, ce deja vu imputit, deși, desigur, mă așteptam...

Când am citit prima oară o piesă de Ionescu, l-am crezut genial! Pe urmă, m-am lămurit. Nu era decât un lipici pentru snobi, care să se

organizarea vânătorii și singurei bucurii a domnului Canetti. „Norocul a făcut că l-am vizitat pe cel mai bun amic al meu, dragă”, îi spunea domnul Canetti doamnei Canetti, care se încrunta deasupra cipcii.

„Ascultă-mă, Levay, oprește toate medicamentele, nu mai lua nimic, îți aduc eu în fiecare zi întăritoare pentru sănătatea pe care n-o ai, dar să nu respire nimic”.

Timp de șase luni, Levay lua dimineață, la amiază și seara câte un canceu mic, cu două lămâi stoarse, trei picături de clor industrial și o linguriță de brozie, toate amestecate de domnul Canetti.

După un an de la primul canceu băut, Levay organiza prima vânătoare de după marele lui necaz. Bucile găurite de medici îl dureau din adâncuri către suprafața pielii. Levay spunea prietenilor din Mittelstadt că s-a tratat cu chimicalele doctorilor și s-a făcut bine. „Nu spui nimic la nimeni, Levay. Dacă află cine nu trebuie, am zburat”, șoptea domnul Canetti.

„La cancer, părți din trup nu se mai oxigenează, Levay, acolo apare boala, pe lipsa de oxigen, tu ai luat șase luni cel mai puternic medicament natural de oxigenare. Noi îl știm de mult, dar îl folosim pentru noi și ai noștri, pentru alții facem terapiile cu chimicale. De aia, să pui batista pe țambal, Levay”.

După ce domnul Canetti i-a spus secretul vindecării, Levay a simțit brusc că e fericit. Că domnul Canetti merită organizarea unei vânători numai pentru acela și, că el, Levay, cu asta se va ocupa.

Aplecată deasupra cipcii, doamna Canetti n-a aflat nimic, n-a bănuit nimic și domnul Canetti nu i-a suflat niciun cuvântel.

tăvălească-n el ca muștele-n miere! Și vezi atâția snobi înghițiți de miera asta mortală a lui!

Mă uitam la scena aia superbă de la Grădina Icoanei, construită de Liviu Ciulei, ce minunate spectacole s-au făcut și se mai pot face acolo!

Aseară vedeam un mare actor, pe Răzvan Vasilescu, pus să tragă la un ham, în care teribilul actor nu făcea decât să se irosească. Era ca și cum ai înhăma un bidiviu de rasă pură la o teleguță jalnică de om sărac. Avea noroc, însă, Oana Pellea, o actriță foarte bună și ea, că juca față de asemenea regal partener... dar, din păcate, dacă piesă nu e, nimic nu e.

Degeaba un mare actor, degeaba o scenă construită de un mare arhitect, totul cufundându-se în seara trecută într-o plictiseală de moarte.

Că semnul rațiunii naște monștri a mai spus-o și altul, mult mai cunoscut decât mine. Are rost s-o repet și eu?

Iar apropo de Caragiale și Kant, nu vă dați seama că Nenea Iancu a spus chestia aia la mișto?

Dar cred că despre Ionescu n-ar mai fi spus la mișto ce cred eu c-ar fi spus...

Marea invizibilă (XI)

Nicolae Iliescu

Ei bine, ceva metehne din veacul trecut și din vremurile pasate – cum s-ar zice în Colentina! – răzbate în comportamentul unor onor. ziariști, în sensul protuberanței arogante. Înainte vreme, un gazetar, mai ales de la *Fleacăra*, era un soi de ștab, putea provoca, în ordine, teamă, scandal, luări de poziție, răspunsuri oficiale, convocări la organe, demiteri. Totuși, orice reclamație, sesizare sau sugestie era atent analizată, trimisă unde trebuia, de cele mai multe ori la partid, care veghea și lua măsurile corespunzătoare. Azi, orice gorobete cu o cameră de milioane de parai pe umăr și cu o legitimație de două parale își permite, dacă nu are șapte ani de acasă, să terorizeze pe oricine, chiar și pe președintele țării! Ei bine, cazul tembelului ăluia de a primit o scatoalcă, o palmă cu piciorul, ci cu lanțul peste camera de luat vederea la un match de-al Steluței este emblematic din două părți: ăștia-s gazetarii, dar ăștia-s și supporterii, mă rog, unii dintre ei! Sigur că nu se face un control riguros și nu se pedepsesc huliganii așa după cum ar merita-o, dar nici nu zgândărirea lor nu mi-e rușine! Mai mult, cameramanii sunt de-o obrăznicie incalificabilă, și se vără în față, stau ca nesimțiții minute în șir blocându-ți priveliștea, sunt nespălați, ca Cartianu (cacofonia este obligatorie în acest caz!), prost crescuți. Nu m-am mai caf-tit dintr-a șaptea, vă mărturisesc, dar îmi venea să-l iau la palme și picioare spate gios pe un amețit de-i ședea maică-mii, bătrână de 84 de anișori la acea dată, acum trecută la cele veșnice, Dumnezeu s-o aibă în pază, în cale la cutare ceremonial provocat de premarele Onțanu, ca să ia el nu-ș ce poză sofisticată! Din care, oameni buni, la montaj iese o secvență de zece secunde! Dacă iese și aia și dacă intră știrea! Eheeei, ia mai încet! Sigur că huliganii trebuie trecuți la panou și nelăsați nesupravegheați, dar adevărul este întotdeauna aproape de mijlocel, așa să știți. Vrem numele acelor arătări dar, sincer, aș vrea și numele aceluia mare gazetar întrerupt din exercițiul funcțiunii sale de prinzător de imagini, chestie pentru care nici nu mai ai nevoie amu de operatorie la IATC, fiindcă orice aparat digital o face simplu, curat, bine și contra câtorva milioane de lei vechi! (Apropo de ziariștii, de astă dată economici, moneda noastră națională s-a schimbat, dacă ați băgat de seamă: nu mai este leul, ci RON-ul!).

Multe irizări scânteioase se dășchid la orizon, nu vă speriați, că nu-i vorba despre Scânteia! Acolo erau trecute mereu, cu litere roșii, mărețe realizări. Acum am luat-o invers, unde era *cea*, e *hăis*, și tot așa! Înainte vreme vorbeam despre neliniștea egală și truda zilnică a generațiilor succesive, amu găvărăm despre elite; înainte vreme nimeni nu făcuse politică interbelică, nu avea și nu avusese avere, amu e plin de unchi foști primari țărăniști sau liberali și de moșii de trei pogoane, nu mai ai loc de moșieri și de industriași. Adevărul este că până și despre Malaxa se zice că era o javră de fenta-se creditorii, ceva de speriat, și-și făcuse avere

prin fel de fel de hoții, de șmenuri, de șoșele și momele, ocrotite de camarila regală! De ce să ne mai mirăm de alții, mult mai mici și mai fără importanță!?

Desigur, înainte mult mai este, o aruncătură limpezită de ură și de părtinire încă nu s-a aruncat și poate că nici nu e vremea coaptă pentru așa ceva, dar o ieșire brusc, pe potecă, s-a executat cât de cât. Și s-a mărturisit, timid deocamdată, că tot rechizitoriul pe baza căruia au fost condamnați oamenii ăia, sinistrul și odioasa, a fost mai mult emoțional și mai puțin veridic. De aceea spun că este inadmisibil să stea cu noi, la masă, alde Voinea cela! Ce exemplu frumos a dat judele Popa și ce demnă ieșire din scenă! Căci un teatru este blestemata asta de Istorie, un carosabil descărnat și plin de ceață. Și încă una și bună: am auzit de la TV5 Monde cum că s-a devoalat recent faptul că vestitele și „odioasele” Brigăzi Roșii erau direct finanțate de... CIA! Ca să lovească în prestigiul Partidului Comunist Italian, cea mai importantă forță politică a Italiei și, se pare, a Europei de Vest de pe atunci. Formațiune condusă de contele, auzi dumneata, contele Enrico Berlinguer!

Dragi prieteni sau prieteni dragi, oare când vom citi și noi Istoria asta adevărată? Tare mă tem că niciodată!

Presa este avidă de evenimente intenționate și inutile, cât mai dezgolate și aberante, este o cumplită risipă de imagine și de Timp, în sensul lui bătrânesc, de la moș Aristotel! Și mai este ceva, un fel de legitimare a existenței multora, împinși să talmăcescă aerul înconjurător. Și mai ales să ghicească în trecut și în ceea ce s-a fost petrecut, fiindcă dâșzii rumegă și încearcă să lămurească, după posibilități, zvâcnirile orei apuse. Ba unde mai pui că teleptuali de-ăștia, de triaj, poposiți din haltele niciunei meserii sau ale vreunui hobby de tabără se dau umpluți cu năduf și cu păreri cât mai preconcepute.

Că de-aia zic, m-am întâlnit în buza blocului cu Mirciosu. Era parcă același din copilărie. Ne-am îmbrățișat și am tresărit. Chiar și el a remarcat: „Nicușoare, unde era să ne întâlnim dacă nu la poalele blocului părinților noștri”. „Și al copilăriei noastre”, am adăugat eu. Tocmai venisem să schimb bateria de la chiuvea din bucătărie – am scris baterie și am fost imediat corectat, bacteria! – și așteptam întâlnirea cu administratorul, un prieten comun cu care de asemenea copilărisem.

Ridici jaluzelele, vezi că lumina de pe stradă a fost stinsă de tihna dimineții. Ascultă trilurile păsărilor proptite zdravăn în fereastră. Apoi vine cafeaua de dimineață, cele patru lingurițe, hota care dă semne de folosire îndelungată, șuieratul cafetierei, pisicile la litieră începându-și ziua cu tabieturile evident pisicești. Zgomote.

Acasă, la etajul șase al blocului 15 de pe Șoseaua Ștefan cel Mare. Taman ce venisem de pe alee - Aleea Circului - și vorbeam la telefon

cu Biță, prieten din copilărie. Mă hlizeam la telefonul care bățâia, când a venit mama și m-a rugat să închid și să stăm toți în hol, că-i cutremur. Pe moment n-am înțeles ce se întâmplă, apoi am început să mă tem că vom cădea cu bloc cu tot. A durat ceva. Cred că s-a întrerupt lumina și cu lanterne am coborât cu toții pe scară și ne-am aliniat pe partea cealaltă a străzii, unde nu se ridicaseră încă blocuri. Am pornit-o spre alee împreună cu colegii și prietenii - nu era și Mirciosu! -, ne-am întâlnit cu soții Sonia Larian și Lucian Raicu, de ședea în blocul 17, ăl cu „Hora”, restaurant popular la vremea aia și am luat-o pe jos până la Lizeanu, unde am văzut moartea, colțul de bloc cu agenția de loto de la parter stătea într-un peș, cu etajele de deasupra căzute unele peste altele. Erau ceva salvări sau una singură, oricum se făcuse deja o împrejmuire. Am dormit împreună cu ai mei la niște vecini de pe Busolei, cred, sau de pe Ion Ursu. A doua zi am urcat în apartament dis-de-diminează apoi am plecat pe jos la facultăți, vorba lui Moromete. Am luat-o pe Magheru și am stat ceva la Casata, unde blocul lui Savin Bratu era un morman de moloz. Nu s-au ținut cursuri în ziua aia, eram în anul doi. În hol m-am întâlnit cu don Cezar Tabarcea și am purces, desigur, înspre o vodcă.

Nu știu nici acum, iar biata mea mamă înoată la marginea lumii în oceanul negru al amintirii de fix cinci ani – șase luni se împlinesc acum de când a plecat înotând și tatăl meu, „halal de mine, sunt orfan!”, pot striga aidoma lui Șalom Alehem – și astfel nu are cum să mă destupe la cap și să-mi spună ce legătură era între noi și familia Costescu, a lui Eugen Costescu. El era un foarte simpatic traduttore din italiană, tradusesse Goldoni, De Sanctis, Croce, Sabatino Moscati și alții, precum și o carte extrem de instructiv-educativă și necesară mai ales pentru cei care se ocupă de istorie și de justiție, „Istoria în apel, Procesele Ioanei d'Arc”, de astă dată din franceză. Nenea Eugen Costescu era un holtei foarte simpatic, grăsuliu, graseicios – nu am întâlnit niciodată al doilea om care să pronunțe ambele consoane lichide „R” rulat. Nu pricepeam neam ce vrea să spună prin „coamă reoniană” („Nicușor, vezi coama mea reoniană?”) și eu ca un tembel credeam că-i vreun stil arhitectonic, „nu înțeregi, de ra reu, coamă de reu?”. Acum înțeRegeam.

Ei bine, am răsfoit-o de-atunci, de când mi-a dat cartea ce abia îi apăruse (1972, Editura Științifică), de pe vremea clasei a noua spre a zecea și mi s-a părut o gugumănie, o aglomerare de cuvinte, o nebunie care trebuia transcrisă musai pentru a justifica arderea pe rug a ereticeii ce de-abia de împlinise 19 ani. Dincolo de cuvinte, totuși, era ceva extrem de politic, Răzbelul de o sută de ani dintre vechile rivalitate Inghiltera și Franția, pierderile francezilor conduși la început de un Carol, apoi de altul, cu numerele VI și VII în ordinea de pe tricou! În echipa adversă, la englezi, evoluau Henric al V-lea și apoi al VI-lea. Am subliniat și am găsit acum prin fișele și prin caietele mele de notițe dialoguri absolut speciale de la proces. Iată-le: «Judecătorul – Sfintele care îți apar au păr? Ioana – Ciudată întrebare.» Sau altul: «Judecătorul – Cum arăta Sfântul Mihail, era gol? Ioana – Credeți că Dumnezeu nu are cu ce să-l îmbrace?»

Și-atunci i-a lăstărit piciorul

Mihail Soare

Premiul III – Proză scurtă

Dacă cineva ar fi avut îndrăzneala să iasă pe ulițele pline de praf ale târgului – ei le ziceau, cu fasonul prostului neaflat, străzi și, bașca, le dăduseră și nume – la ora prânzului, în augustul acela nenorocit, cât ar fi fost de obișnuit cu căldura, și-n fierărie să fi lucrat la îndoit potcoave ori la coptul pâinii în gura cuptorului, ar fi leșinat în drum ca un pui de găină lovit de boala căscatului, cum o și pățiseră câțiva, deveniți totuna cu țărâna fierbinte de îndată ce s-au aventurat în afara ogrăzilor ocrotite de umbra duzilor hărtăniți de omizi. De altfel, primarul dăduse ordin să nu mai părăsească nimeni casa până când nu s-o mai ostoi vipia, între orele zece ale dimineții și șase ale serii, iar atunci când se întâmplă asta, să anunțe, sunând dintr-o talangă sau dintr-un clopot, de un anumit număr de ori, jandarmul Gheorghită (Jăndaru, pentru mai toată lumea, pesemne că și pentru muierea lui atunci când se drăgăleau) având obligația de-a încătușa și duce la arest pe oricine încalcă pravila, ceea ce unora li s-a părut un abuz. Dar n-aveau a crăcni, dobitocul ar fi luat-o pe sus și pe mă-sa, într-atât de credincios menirii sale era.

Seceta pusese stăpânire oarbă peste tot, grădinile uscându-se ca pârjolite de focul Gheenei, fântânile, până și cele mai adânci, de lângă zăvoi – uneia dintre ele i se zicea Puțul fără fund și mulți își găsiseră sfârșitul acolo chemați de adânc – fiind aproape secate, apa din ele având înfățișarea unui noroi ceva mai subțiat, locuit de un popor de broaște bulbucate și dolofane, neînchipuit de dolofane, colorate ciudat, iar animalele și orătăniile, simțind vecinătatea grea a sfârșitului, făceau un zgomot asurzitor, lătrând, răgind, zbierând, cotcodăcind, și asta îndeosebi noaptea, făcând din bieții târgoveți niște insomniaci arțăgoși, posedați de gânduri negre și de dușmăniile ieftine. Nu mai văzuse nimeni un nor pe cer de peste trei luni și oamenii căpătaseră obiceiul de-a privi întruna către înalt – era caraghios să-i vezi așa, cu țestele atârându-le în spate, ca unor pui betesuși –, însă speranțele le erau aproape năruite, astfel că cei câțiva mai cu dare de mână dintre localnici își pusese în cap să vândă tot ce aveau cât mai grabnic – dar cui? –, și să se mute în alte sate, oricât de depărtate, poate chiar de la marginea țării, nelovite de acest blestem. Pentru că toată lumea credea că e un blestem la mijloc, nicidecum vreo toană a unui Dumnezeu urăcios, gata să se răz-bune pe muritorii păcătoși vânduți Satanei – „iar noi ne-am făcut robi necumpătării și poftelor”, încerca să explice câte-un înțelept firoscos, el însuși la fel de vândut –, iar acest lucru le era întărit de faptul că imediat ce treceai hotarele târgului, în orice parte ai fi mers, pomii erau încărcăți de roade, cu ramurile sprijinite în sute de proptele aducând cu picioarele unor păianjeni uriași rătăciți pe pământ din alte vremuri, imășurile pe care pășteau numeroase cirezi de vite sătule și frumoase păreau a fi pășunile Raiului, pâraiele purtau în ele cristalul unor ape dătătoare de viață veșnică,

iar oamenii acelor locuri căpătaseră lumina, strălucirea și bunătatea privirilor de copii.

Orașul – până la urmă, asta era, cu toate că suna batjocoritor, văzându-i sărăcia – se afla sub amenințarea unui exod, dar prea puțini erau aceia care, plecați în altă parte, ar fi putut supraviețui altundeva din agoniseala avută, astfel că oamenii făceau tot ce le stătea în puteri, autoritățile, acelea mereu contestate și luate peste picior, având chiar o strategie gândită în multele ore de nesomn ale primarului și ajutoarelor sale devotate (lingăi puși pe căpătuială, în stare să ucidă pentru o ciozvărtă mai grasă), presupunând, înainte de orice, aducerea celor mai buni căutători de izvoare aflați în țară, capabili să găsească, ajutați de instrumentele lor ciudate – sârme oarecare, răsucite la un capăt –, bogate izvoare de apă, poate la sute de metri sub pământ, poate la mii, pentru ca la locurile dibuite și în urma unor calcule savante, să se foreze acolo, cu ditai burghiile, după lichidul trebuincios.

Dar fără izbândă, arareori scoțându-se din măruntaiele ostenite ale pământului câte ceva. Se aduceau zilnic din satele învecinate cisterne cu apă, care era distribuită apoi din poartă în poartă după un grafic întocmit pe ochi frumoși, doar că după un timp, și primarii acelor localități, temători că într-un sfârșit și fântânile lor ar putea seca, n-au mai fost de acord să le dea voie – chiar dacă o făcuseră pe bani, și nu puțini –, iar asta îi obligă să aducă prețioasa licoare de la distanțe mult mai mari și mai costisitor. Au ținut cei doi preoți, Popa Zgâmboi (il chema Vasile, dar i se zicea numai așa) și Popa Ștefan (ăsta scăpase, nu se știe cum, neporeclit) slujbe de invocare a cerului, care se închisese ca o criptă uitată, inciudat, adresate Prorocului Ilie, mai întâi pe rând, fiecare la biserica lui, apoi amândoi odată, înconjurați de întreg orașul, pe izlaz, auzindu-se de departe, de tare departe, din sutele de glasuri adunate, un murmur ca un plâns amar. „Mărturisim, că pentru aceea s-a închis cerul și s-a făcut ca arama, fiindcă s-au închis inimile noastre în fața milei și iubirii adevărate față de aproapele nostru. Pentru aceea pământul s-a uscat și s-a făcut neroditor, fiindcă nu aducem Domnului nostru roadele faptelor bune. De aceea nu ne dă ploaie și rouă, fiindcă nu avem lacrimi de umilință și rouă dătătoare de viață a cugetului către Dumnezeu. De aceea s-au veștejit bucatele și toată iarba câmpului, fiindcă s-a uscat în noi tot gândul cel bun.”

Fățarnicie, întrucât acolo umilința era neștiută și nimeni nu-i putea cântări folosul, și deasupra vieții celei deopotrivă cu cea a animalelor din ogrăzi nu era nimic pentru ei, lăsându-se prinși în vâltoarea rugilor doar pentru a părea altfel decât erau în ochii celorlalți. Urmând ca de îndată ce se va încheia necazul – că toate pe lume au un sfârșit –, după ce vor fi văzut moartea cu ochii, să-i dea cu tifla și să se întoarcă la ale lor, încă mai cu răvnă decât înainte. Au încercat și Roboaicele, strigoaiile mamă și fiică, neștiind care e una și care e alta, rămase de pe vremea celui dintâi rege, să cheme buluc norii, cu cărțile lor unșuroase, cu bobii zvârlite pe fundul ciurului, cu descântecul

boscorodite la miezul nopții dinaintea pirostriei lor, cu ghicitul în zațul celor o sută de cafele cu cicoare băute zilnic, dar cum ele nu putuseră aduce nici măcar un ibovnic în așternuturile femeii părăsite pentru o alta, nu credea nici dracul în isprava lor.

Cum cârciuma se deschidea numai seara, conform ordinului afișat peste tot, obișnuitei casei abia așteptau venirea orei cu pricina, năvălind acolo cât ai bate din palme, nemairămânând, la nici un sfert de ceas de la deschidere, măcar un locșor neocupat. E drept, nici nu erau prea multe, cam douăzeci și cinci, cele mai multe pe niște bănci șubrede pe care încăpeau cu greu doi inși, dar atâția oameni nu se adunau, cu de la ei vrere, decât la parastasele celor mai cu dare de mână. Ba se mai așezau și pe jos, direct pe dușumeaua năclăită de motorină, de le puteau tururile nădragilor mai apoi de-ai fi zis că sunt mașinării, nu oameni ca toți oamenii, cu spinările rezemate de zid, în timp ce alții, mai puțin norocoși, stăteau în picioare, cu capetele învăluite în fumul gros și acru, aidoma unor munți pierduți în ceață. Ar fi putut ieși afară și să stea sub polată, dar de când Iliuță adusese, de unde, de neunde, o cutie din lemn vorbitoare – avea și o latură din pânză; pesemne că nu le ajunsese placașul acela înnegrit – numită aparat de radio, nimeni nu voia să piardă nu sunet, o silabă, un cuvântel, mai abtirit ca la Sfânta Evanghelie, tot nădăjduind că sosirea mult visatei ploii va fi anunțată de acolo, de vocea aia de bărbat, mai frumoasă decât a paracliserului Simion. Însă, oricât au ciulit urechile, n-au auzit nicio vorbuliță despre ceea ce-și doreau cu toții. Se vede treaba că ăia de București, dacă nu cumva or fi fost de la Moscova sau de la Leningrad, ori le ascundeau adevărul, pe care musai că-l știau – că de-aia erau la radio și nu prăvăliași pe undeva –, ori habar n-aveau despre drama lor, își zicea sărmanii localnici.

Nelipsit din cârciumă, de la deschisul obloanelor și până la încuiatul ușii, era Vasile, căruia i se mai zicea și Ochilă, din cauza ochiului de sticlă verzulie – „ai fi zis că are un gușter încolăcit în găvan”, era de părere cârciumarul – cu care se proccopsise în urma unei bătăi cu țigani din clanul lui Troacă, ce dădeau mai mereu iama prin localitățile din ținut, furând, la ascunzișul întunericii, tot ce le pica în mâini din ogrăzile și casele prost păzite, de la cârnații din afumători și puținile cu brânză din pivnițe, până la caii din grajduri, nedându-se la o parte nici de la luatul rufelor puse pe sârmă la uscat. Era privit datorită acestei povești – poate că-și scosese ochiul căzând beat, cârcoteau cei mai dușmănoși, sau poate că așa se născuse, cine mai ținea minte? – cu respect și teamă, chiar dacă acum era departe de înfățișarea de războinic mereu pus pe hartă avută în tinerețe. Cele două-trei sute de rom, date peste cap de cum venea – „ho, Ochilă, că mai am cinci clondire de trei kile”, sărea Iliuță –, peste țuicile de zarzăre bătute acasă îl îmbătau repede făcându-l să-și istorisească faptele de vitejie, asistat de câțiva gură-cască și care îi urmăreau trăncănelile numai ca să se amuze și să-i dea peste bot pe trezie, reproșându-i că același lucru, povestit cu doar o seară înainte, avea alt deznodământ și cu totul alte personaje. Nu se îndoia nimeni că bate câmpii, mai cu seamă că nu se găsea niciodată măcar un martor care să confirme o câtime din spusele lui.

Totdeauna, spre sfârșitul povestirii, când abia mai lega cuvintele, devenite o bodogăneală de nepriceput, se îndura să facă ceva ce reprezenta pentru cei prezenți apogeul aceluia spectacol, un

lucru mult așteptat, mai bun decât orice coțome- die a circarilor de oriunde, înghițitori de săbii sau îmblânzitori de șerpi: cu arătătorul făcut cârlig își scotea încetisor ochiul de sticlă din orbită și îl dă- dea pe piepții cămășii din diftină vișinie lustruin- du-l cu râvnă, iar apoi începea să se joace cu el pe postavul jegos al mesei, rostogolindu-l și iar ros- togolindu-l, nu o dată căzându-i pe podea, printre picioarele mușterii fascinați de trăsnaia văzută.

Celălalt stâlp de nădejde al crâșmei era un alt schilod, pe numele lui Haralambie – „ăsta e nume de cal”, ar fi obiectat maică-sa aflând cum vrea bărbatul ei să-și boteze copilul – care avea un picior de lemn de la genunchiul stâng în jos, neștiind careva unde l-a lăsat pe cel bun. Unii spuneau că la ocnă, dar asta doar dintr-o invidie prostească, izvorâtă din felul său de a fi, prietenos și gata să ajute pe oricine, om sau animal, câini fără stăpân, cai și purcei lăsați de izbeliște pe mar- ginea drumului, ori pasăre a cerului – curtea îi era mereu plină de zburătoare așteptându-l cuminti –, împărțindu-și puținul, uneori un coltuc de pâine uscată sau un boț de mămligă vineție, cu inima deschisă. Vorbea ca din cărțile bisericești de frumos, în pilde pline de poezie și de duh, cu toate că la biserică nu-l văzuse nimeni, însă se îm- băta seară de seară și fuma ca un turc, iar consă- tenii lui nu putea înțelege o astfel de nepotrivire, cei mai mulți luând-o ca pe o prefăcătorie de doi bani. „Fraților”, le zicea tovarășilor de pahar, „cel ce seamănă cu zgârcenie, cu zgârcenie va și sece- ra, iar cel ce seamănă cu dărnicie, cu dărnicie va și secera. Bunăoară, așa ca mine. Fiecare să dea cum socotește cu inima sa, nu cu părere de rău, sau de silă, căci Dumnezeu iubește pe cel care dă cu voie. Și Dumnezeu poate să înmulțească tot ha- rul la voi, ca, având totdeauna toată îndestularea în toate, să prisosiți spre tot lucrul bun, precum este scris: «Împărțit-a, dat-a săracilor; dreptatea Lui rămâne în veac». Iar Cel ce dă sămânță semă- nătorului și pâine spre mâncare vă va da și va în- mulți sămânța voastră și va face să crească roadele dreptății voastre, ca întru toate să vă îmbogățiți, spre toată dărnicia care aduce prin noi mulțumi- re lui Dumnezeu. Și băaturile, secărica gălbioară, și berea, vinișorul cu borviz, și țuica, și romurile

parfumate ca niscai muieri în călduri, și care-or mai fi ele – de ce-oți fi belind ochii când vă vor- besc de virtuți atunci când sunt cu halba în mână, chiar nu pricep –, tot de-ale gurii sunt, lăsate pen- tru alinarea sufletului și pentru plăcerea limbilor”.

În seara aceea, de cum bătuse ceasul de ora șase, prinseseră a face gălăgie clopotele și tălângi- le târgoveților care anunțau, după cum li se ceru- se, ieșirea pe ulițe, lucru fără niciun folos, dar în- sușit de toți până la unul – altfel, ceea ce era ordin trebuia nescotit –, cel mai probabil pentru că le apărea ca o eliberare meritată, scoțându-i din sin- gurătatea apăsătoare înlăuntrul căreia se afla mai multă moarte decât viață. Pentru că moartea tot singurătate e, își spuneau.

Prin ce șmecherii și relații ajunsese cărciuma- rul ca taman pe arșița asta să aibă butoaiile de bere pline, nu putea bănui careva, toată lumea fiind tentată să creadă că în spatele reușitei s-ar afla primarul, care nu lăsa daravere nedijmuită pe teritoriul păstorit de el, cerându-și peșcheșul de la prăvăliași, de la negustorii ambulanti de nimicuri, de la muieria ce se ocupa cu îmbăiatul și îmbăl- sămatul morților, de la popi, zice-se, de la Stan, fierarul, poate chiar de la cele două fleorțotine cu târțițele cât târna, colcând de sculament și alte boli lumești, gata să se vândă și pe-o mărășească, atunci când nu puteau scoate altceva. Iar Iliuță ar fi fost doar un om de paie.

Dar mușterii nu-și mai puneau întrebări, mul- țumindu-se că puteau bea, chiar la preț de specu- lă, cu banii la pensie ori la Paștele Cailor, câte-o găleată (nu se mai incurca nimeni cu halba, iar cu țapul nici atât) de bere lungită cu ceva apă chioară din puț, încă și mai greu de găsit decât lichidul chihlimbariu și spumos.

Când a intrat Haralambie, ultimul client de altfel, toată lumea era cu urechile ciulite la dră- covenia aia de pe tejghea – ca să n-o trântescă vreunul sau, și mai rău, să n-o fure, Iliuță o legase cu un lanț petrecut printr-un belciug priponit de grindă – în speranța unor vești despre starea vre- mii. Intră brusc, dând cu ușa de perete, stârnind indignare și sperietură. „Ssst”, se auzi un zumzet nervos de pe zeci de perechi de buze deodată, fă- când loc apoi unei tăceri din care răzbătea adânc

bocănitul piciorului de lemn al omului călcând pe dușumea – un bocănit prevestitor de rele, schi- lozii nu puteau aduce cu ei nimic bun –, aidoma cântecului cucuvelei din turla bisericii de la răs- pântie. „Cucuvaia dracului”, aruncă printre dinți Gogu lui Turcu (alde tac-su își zicea singur așa, cu toate că era român neaoș, deoarece în tinerețe fu- sese alvițar pe undeva, pe la oraș), enervat de fap- tul că Haralambie nu s-a oprit la prima masă, cea de la intrare, ci merse neabătut, boc-boc, boc-boc, încet, până la ultima, așezându-se lângă schilodul celălalt, care se juca în draci cu ochiul de sticlă dându-l de-a dura pe postav.

Știrile de la „aparat” (pentru ei asta era, aparat, iar altul nu mai știau) se terminară aiurea, fără vreo veste privitoare la ploaie, și muzica populară ce le urmă le mai risipi oamenilor din îngrijora- re, ajutați binișor și de aburii băuturii, în curând având să pună stăpânire pe local acea gălăgie ge- nerală, specifică, de cor pe mai multe voci, din alte lumi, un bâzâit nedefinit ca de albine atacate de suratele lor puse pe furțișag. La un moment dat cărciumarul găsi cu cale să anunțe, după ce își făcu cunoscută intenția de a le vorbi, atenționând asistența cu bătăi stridente, țiuitoare, ieșite din lo- viturile dese și tari ale unei linguri de fier într-un capac de oală, că din pricina condițiilor a fost ne- voit să mărească prețul berii – „doar o juma de leu, un firfiric d-ăla cât unghia, că n-oi lucra în pagubă de dragul mutrelor voastre sanchii” –, in- vocând scumpetea transportului, dar și puținăta- tea licorii, ceea ce atrase fluierături și huiduieli, potolite repede. Apoi întreaga suflare s-a pus să dezbată chestiunea, ajungându-se la concluzia că orașul se afla sub stăpânirea unui blestem groaz- nic, abătut ca o pacoste, însă deloc întâmplător, de vină fiind păcătoșenia fără seamăn a unora dintre localnici, cu sufletele vândute pe veci sa- tanei, amintindu-se duiumul de plozi lepădați de muierile rele de muscă, de furăciunile din grădini sau de pe câmp, de bețiile zilnice unde erau păr- tași aproape toți bărbații, mai puțin aceia căzuți la pat damblagiți ori din cale afară de bătrâni, de înșelătoriile prăvăliașilor, de isprăvile unui debil mintal găsit împreunându-se cu vaca în grajd, și câte altele.

Iar dezlegarea de blestem cine altcineva s-o facă dacă nu cei plătiți anume pentru asta, și de către statul cel trândav mereu cu mâna întin- să la amărăștenii săi locuitori, și de către fiecare cetățean în parte, atunci când are parastase, la nu știu câte zile, la un an, la șapte ani și tot așa, când are nunți – mai toate desfăcute apoi, când își îngroapă apropiații ori când își botează prun- cii. Primarul, aflat întâmplător în cărciumă (de obicei se îmbăta acasă), avea mereu ciorchini de păreri firoscose, care musai să fie îmbrățișate „la virgulă” (asta era expresia sa, însă nu văzuse ni- meni o virgulă scrisă de el pe vreun colț de hârtie, unii bănuindu-l a fi neștiutor de carte) de restul muritorilor: „Doar n-om pune-o pe Roboica a tânără, vrăjitoarea care vorbește cu dracul la miez de noapte, despuiată-n osânzele goale, ditamai balaoacheșă, să mijlocească pentru noi înaintea lui Dumnezeu ori să cate-n bobii de pe curul sitei de mălai ziua venirii ploii celei sfinte, că ar trebui să fim luați cu toții pe sus și duși la balamuc, ca ai mai fără de glagorie oameni de pe pământ. S-o lăsăm să le descânte muierilor de dor de tăvăleală și să le dea-n cărți de arătare de drumuri de seară ale cutărui juvete abțiguit, gata să le răstoarne cu fofoloanca-n sus, că doar alea or mai crede-o. Dar Popa Zgâmboi, lovi-l-ar buba rea, și Popa Ștefan,

Christian Paraschiv

Nomos - Corp - Mucenici (2009)

cu casele lor cât palatul vlădicii, care pentru asta sunt plătiți boierește, și nu pentru altele, prea puțin dumnezeiești, ei cam ce puteri au? Sau doar ne mint ca pe curvele de la toleranță, promițându-ne viața de apoi? De parc-am trăi apoi, nu acum.” Erau întrebări la care oamenii nu aveau răspunsuri și-n scurtă vreme se îndârjiră amarnic împotriva preoților, propunându-și chiar ca a doua zi să meargă să le ceară socoteală, ca la revoluție, mai cu seamă primului.

Doar Haralambie nu le cântă în strună, cu toate că era mai puțin afumat ca în celelalte dăți – abia dacă linsese, după cum zicea hătru, o litră de rom – și când gălăgia se mai ostoi cât de cât, deși mai era încă mult până la ora închiderii, iar el nicio dată nu plecaseră mai devreme, anunță, cum nu se poate mai serios, că trebuie să părăsească localul. Acel „trebuie” rostit atât de apăsător îi făcu pe toți să izbucnească în râs, știindu-se bine că acasă nu avea ce face, de obicei plecând, mai mult dat afară de Iliuță, ultimul din cârciumă, bocănind prin pietrele drumului în noapte cu lemnul acela legat de genunchi, stârnind căinii, fiind un soi de orologiu care anunța trecerea într-o altă zi. „Bă, cu asta știți gratis când e doispece noaptea, proștilor”, le zicea cârciumarul mușterilor săi atunci când se plângeau de zgomotele ca de toacă propagate în întuneric. „alții au dat o poală de bani pe câte-un ceas ruginit, poate din ăla cu cocoși sau cu soldătoi din tablă, cocoțat în vreo turlă”.

„Poate că-l înțeapă ficaii”, glumi unul. Se ridică încet de pe bancă și se îndreptă către ușă într-o liniște parcă lăsată spre a i se asculta mersul, iar când fu gata să iasă, se întoarse cu fața înspre „onoratul public” – așa le spunea când se îmbăta tovarășilor de băutură – și le zise: „Bă, pomanagiilor” – credea că oamenii doar mimează credința de dragul pomenilor și că totul e numai pomană pentru ei, de la aerul respirat diminețile pe trezie, până la fiecare secundă din viața lor de râme

iubitoare de pământ – „răspoimăine are să plouă. Are să plouă cu spume, bă, ca la potopul lui Noe, bătrânul. Să vă săturați.”

Mesenii se socotiră luați peste picior și începură să-l fluiere și să-l huiduie, iar câțiva prinseră a arunca în el cu pâine și cu covrigi, și cu chiștoace de țigări, vreo doi chiar cu încălțările lor împutite, și cu ce mai aveau la îndemână, nerozii. Nu le întoarse în vreun fel atenția și părăsi încăperea fără să mai scoată o vorbă.

De la locul lui, Chiorul, cu ochiul de sticlă în pumn, pregătindu-se să-l vâre la loc în orbită, după ce-l lustruise în draci toată seara, când pe postavul de pe masă, când pe cămașa lui vișinie, ca pe o podoabă de argint năpădită de negreală, de îndată ce se făcu liniște, le spuse: „Bă, fir-aș al dracului, ăștia îi lăstărise piciorul ăla boncănitor din carpen. Uite-așa avea un lăstar”. Un hohot de râs uriaș, ca un cor batjocoritor, rostogolit, metallic, puse stăpânire peste local, stingându-se abia când Iliuță apărură cu cheile de la intrare în mână zornăindu-le a amenințare. Se despărțiră, plănuiind ca a doua zi de cum s-o lumina de ziuă, să se ducă cu toții în păr și să-l ia pe Popa Zgâmboi pe sus de lângă bașoalda de preoteasă, și să-l umilească în văzul lumii, pe izlaz, adus acolo cu droșca felcerului, doar în izmene, bălăcărindu-l pentru trăsnaile înșirate din gura altarului, basme de adormit copii care cred în oameni cu aripi și-n feți frumoși cu stele licărindu-le în frunte.

Când s-a trezit cu întreg norodul acela furios umplându-i curtea, semănând cu o revărsare de ape tulburi primăvara, bașca ăia care nu încăpuseră și stăteau în drum, zbierând ca niște vite însetate și agitând pumnii strânși către cer, popa încremeni de frică, și de cum înțelese pricina prezenței oamenilor acolo, limpezindu-i-se mintea și conștiința, li se adresă din pridvor, așa cum o făcea din amvon la Sfânta Slujbă duminica: „Tot oameni ca și voi suntem, și eu, și Ștefan al lui Gogae,

că tot popă e, și al lui Felinar, țârcovnic din tată-n fiu, lua-l-ar gaia, cu muiera lui aia săritoare, și ai lui Bucă, întreg neamul, câți or fi, câteva zeci, și preoteasa, și preoții, oricare ar fi ei, și protopopii, și patriarhul chiar, cu straiile lui aurite și argintate, cu barba aceea ca țesălată cu grebla, da, toate tot de la Domnul sunt. Care ne ascultă sau nu, după cum îi e vrerea. Iar eu nu știu, dragilor, altă limbă de a vorbi cu Domnul afară de rugăciune. Tot oameni muritori și degrabă păcătoși suntem și noi preoții, cu preotese cu tot, și cu liota de după noi, copii, nepoți, strănepoți, și neputința noastră e încă și mai mare decât a celor ce par asemenea nouă. Iar minunile toate, nenumărate, doar de la Domnul sunt.” „Dar de ce te-ar asculta, popo, mai abitir decât pe ălalți?”, întrebă unul.

Ar fi vrut, furioși cum erau când au venit, să-l tragă de țacălie până i s-or lungi firele din barbă ca nojițele, de poalele cămășii de noapte, de turul izmenelor, de picioarele alea crăcănate, și să-l tăvălească un pic prin țărână, ca pe-o amărâta de chiftea prin făină, dar socotiră că nu merită să-și mânjească mâinile cu una ca asta, cu toată șarlatania lui, de circar fără minte. Așa că l-au lăsat în plata Domnului.

Abia se deschisese de vreo jumătate de ceas cârciuma când au început să se audă bubuiturile acelea îngrozitoare pe care oamenii le asemuiau, cotrobăind prin străfundurile amintirilor, cu tunetele de pe vremea când și în orașelul lor Dumnezeu trimitea ploile binefăcătoare, dar cum, ca nicio dată, Haralambie lipsea, se gândiră la vreo farsă de-a nebunului – „o fi tropotind pe acoperiș, cocoțat cine știe cum cu ciotul ăla, ori o fi dând cu dinamită furată de al lui Boașe, de pe când era miner” –, mai ales că, potrivit spuselor unuia care stătea lângă fereastră, cerul era senin sticlă.

N-a durat mult până a început răpăiala, mai întâi încet, ca o darabană bătută de mâinile delicate ale unui copilăș, apoi mai tare, tot mai tare, pe tabla prăvăliei, pe geamurile zdrăngănind în cercevelele strâmbe, pe tâblia ușii de la intrare, cu furie, o ploaie nemaivăzută, ca-n vremea potopului biblic, în care apa părea o perdea neîntreruptă ce unea cerul de pământul înșesat de păcătoșenie și nimicnicie. Nimeni nu mai scotea o vorbuliță și toată lumea asculta cu luare aminte, cu uluială chiar, dar și cu îndoiala că trăiesc o halucinație care i-a cuprins ca prin farmec până la ultimul, trei sau beți, nerozi sau isteți, tinerei cu mustățile abia mijite ori boșorogii Caracul și Tudose, cu toții mistuiți de sentimentul straniu al viețuirii într-o singură ființă monstruoasă, un fel de moluscă respingătoare aruncată de valurile furioase pe țârm.

I-a scos din încremenire scârțâitul prelung al ușii, urmat de bocănitul bineștiut al piciorului de lemn al lui Haralambie, apărut pe neașteptate, ud learcă, mai ceva ca o paparudă țigănească dăntuitoare în drum, îmbrăcat doar în nădragii lui cadrilați, de clovn, și în cămașă. Văzându-l, înțeleseră că el a adus ploaia, și numai el, și dintr-o dată ochii lor opaci luară strălucirea celor ce văd în orice călugăr drojdier dat afară din obște, un sfânt.

Se așeză lângă Vasile, pe locul său neocupat de nimeni vreodată, fără vreun cuvânt, fără vreun gest, cu firescul celui ce trăiește într-o altă lume, interzisă altora, neînțeleasă, iar acesta, uitându-se pe sub masă, îi zise: „Da' frumos ți-a mai lăstărit piciorul, bă, Haralambie!”

Christian Paraschiv

Nomos (2009)

Ștefan Damian - 70

Eseist, traducător, romancier și poet

Alessandro Cabianca

Pentru a pune în legătură două culturi, cea italiană și cea română, nu atât de apropiate, nu atât de îndepărtate, este nevoie de cercetători, de oameni pasionați, de traducători; Ștefan Damian este toate acestea și chiar mai mult, adică, în afara faptului că scrie studii, este și romancier și poet. Mai mulți ani a condus Catedra de Literatură italiană de la Universitatea din Cluj-Napoca, scriind studii și traducând mulți autori italieni în românește și autori români în italienește, până într-acolo încât a găsit în limba italiană o a doua sa patrie a inspirației, adică ajungând să-și scrie unele dintre cele mai bune volume ale sale direct în italiană, fără să mai treacă prin limba-mamă, româna: *Segni versi italiani* din 2013, prefată de Bruno Rombi; *Autoritratto frammisto di vento o versi smorti* din 2016, prefată de Enzo Santese; *La provocazione dell'aria* din 2017, prefată de A. Cabianca, până la recentul *Il sapore alterato del grido*, Aracné, 2018. A participat la diferite întâlniri de poezie în Italia făcându-ne să cunoaștem vivacitatea actualei realități culturale românești și pe unii dintre cei mai interesanți poeți români contemporani și colaborează cu unele dintre cele mai importante reviste culturale românești, printre care *Tribuna*. Recentă este traducerea sa în românește a *Cântecelor ofice* de Dino Campana.

Scrisul său este angajare poetică și civilă și ne apare ca „o investigare liniștită asupra prezentului omului, încăpățânat în prostia sa. Credem că o poezie atât de esențială, atât de lipsită de retorică,

atât de înscrisă în prezent poate să ilumineze cu o lumină diferită panorama noastră poetică; aici totul este sugerat prin imagini suspendate care îi cer cititorului să se implice și să citească textul nu numai dinspre partea celui care l-a scris ci dinspre propria sa parte de spectator-actor al aceleiași realități. Există o amărăciune conștientă pentru faptul că destinul și-l creează omul nu pentru cea mai bună dintre lumile posibile ci pentru un proces autodestructiv pe care nu știe cum să-l înfrâneze, iar poetul vorbește prin metafore pentru că este prea dureros să spună în mod clar că lumea se pregătește să moară. Nici măcar iubirii nu-i este permis nimic, decât să existe și să fi existat. Pe de o parte îți vine să te gândești la «poezia onestă» a lui Saba, fidelă cu ea însăși până la a-și nega orice spațiu de liricitate: «Il cielo è a qualche chilometro/ pesa con tutto l'odore/ dello zolfo raccolto nelle miniere/ celesti», pe de altă parte la „maximele morale” ale lui Pasolini, de tipul: «Chi è disonesto con la non-Verità è disonesto anche con la Verità» (Din Prefață la *La provocazione dell'aria*).

Citind câteva versuri remarcăm solitudinea, chiar confuzia omului de astăzi și dezamăgirea, ironia și autoironia poetului pentru apărarea unui eu care riscă disocierea: „Echivoc acest domn/ ca un preot de țară/ în compania unei prostituate./ Nu știe ce să spună, să facă. Mișcă/ mâinile le freacă/ fără încetare/ încercând să se convingă/ că există în mijlocul adevărului. Dar apoi/ pe neașteptate se oprește și se uită rătăcit/ împrejur. Nu există/ nici un suflet viu. Zâmbește:/

eforturi zadarnice, mai bine să mergem/ la crâșmă” (*Observație*, din *Segni versi italia*).

Destinul rapace poate fi un fapt natural, nemodificabil și, surprinzător, punctul în care viața întâlnește moartea.

„Dacă nu s-a încheiat încă/ se va încheia în curând:/ pe moment vulturul își mai păstrează/ incandescențele sale sonore./ Își urmărește mica sa victimă care-i abia/ un mic punct pe câmp./ O înfășoară/ în rotirea ochiului/ deschide ciocul./ Ghiarele sunt deja pregătite/ ca trenul de aterizare/ al avionului care ne duce/ nu se știe niciodată pe care pistă” (*Vânătoare*, din *La provocazione dell'aria*).

Ochiul lui Ștefan Damian, atent și critic asupra prezentului („istoria personală nu pleacă niciodată de la experiențe colective” scrie Bruno Rombi nella Prefață la *Segni versi italiani*, culegerea care vorbește mai mult altele despre iubire) face din poezia aceasta o continuă reflecție asupra iraționalității comportamentelor umane și asupra inacceptabilității confruntării, mereu perdentă, cu multe prezențe răutăcioase în viața celui care, strâns legat de scris, nu renunță să se povestească urmărindu-și propriile vise, chiar și pe cele nesigure, ipotetice, care îi scapă sau sunt chiar contradictorii.

„Puteam să scriu să nu scriu/ declarații de iubire de viață/ să urmăresc visuri să le risipesc/ seminte pe câmp înseminări/ artificiale în pânțele/ pregătite să nu primească/ să împrăștii seminte seci/ ca niște oase de pești/ la soare./ Rămâneam uluit/ copil al nesiguranței/ strivit de cizmele groase ale îngerilor/ acțiunii” (*Îngerii acțiunii*).

Și marile așteptări care au creat instituțiile supranaționale se ciocnesc cu o realitate care le vede în bună parte neputincioase și, uneori, complice ale unor noi forme de injustiție, de sărăcire, de întuneric: „Soarele nu mai are chef să se întoarcă”. Există aici amărăciune, desigur, pierdere a iluziilor pentru speranțele trădate, pentru cele ce puteau să reprezinte pentru viitoarele generații utopiile care au urmat imenselor tragedii ale totalitarismelor din secolul trecut, dar poetul nu este liniștit și prefigurează deja alte înfrângeri, chiar dacă ultimul cuvânt nu poate fi acesta: viața se lasă trăită, nu are nevoie de iluzii: „Sunt capabili încă/ să le supraviețuim/ propriilor nedreptăți” (*Viață*) și încă: „Dacă viața este o serie de greșeli/ a greși este singura cale/ de a rămâne viu”. Acesta este motto-ul cu care se deschide ultimul volum și aproape că îl și definește.

„Începe o altă schimbare/ după atâtea care ne-au fost oferite/ prin mila anilor./ Se schimbă și timpul tot mai bolnav/ de insomnie. / Noaptea se întinde alături de noi/ o simțim cum respiră/ cu însuși ritmul nostru./ Soarele nu mai are chef să se întoarcă/ Piele lui rămâne/ simbol internațional de înfrângeri./ Poate că ultima noastră rudă/ îl va fixa într-o zi/ în jurul unei prăjini/ împreună cu existențele noastre melancolice/ și va înciza și DNA-ul/ pentru viitoarele nesigure omeniri” (*Schimbare*).

În românește de
Cristian Alexandru

Ștefan Damian în Piața San Marco din Veneția

Agora din bloc

Ani Bradea

Printre cărțile apărute la Editura Tribuna în 2018 se numără și un volum de povestiri semnat de Ștefan Damian. Despre autor se cuvine să spunem, în primul rând, că este un apropiat al revistei noastre, traduceri sale din lirica italiană fiind frecvent prezente în paginile ei din ultimii ani. Ceea ce se face, în mod fericit, pune peste timp cu debutul scriitorului, tot în *Tribuna*, de data aceasta a anului 1969. Activitatea sa publicistică și editorială nu mai are nevoie de nicio prezentare, dar voi aminti totuși faptul că, începând cu anul 1977 și până astăzi, el semnează numeroase volume de poezie, proză, studii și eseuri, în limba română dar și în limba italiană. La toate acestea se adaugă și o prodigioasă muncă de traducător, publicând aproximativ cincizeci de volume de traduceri din limba italiană în limba română, de genuri diferite, poezie, proză, antropologie filosofică, eseu, etc., precum și în jur de douăsprezece volume de poezie românească tradusă în limba italiană.

Blocul aprins este o carte de povestiri, independente la o primă vedere, care se pot citi foarte bine începând de oriunde s-ar deschide cartea, dar care totuși sunt marcate de elemente comune ce le conferă unitate, volumul căpătând astfel consistența întregului. Ne este cunoscut acest stil din romanul *Arhanghelul de sticlă* (Ed. Dacia XXI, Cluj-Napoca, 2011), unde tehnica, deși aceeași, pare oarecum inversată, dinspre întreg spre fragmentare. Aveam de a face, în acel caz, cu un roman care se poate citi ca un volum de povestiri, dar care la final își dezvăluie, spectaculoasă și coerentă, imaginea de ansamblu, de frescă socială. În cazul volumului de față, avem blocul din cartier și cârciuma „la Punte” ca areal de desfășurare a intrigilor, o adevărată *imago mundi*. În acest spațiu se discută toate problemele societății, aici întâlnim tipologiile comune vremurilor noastre, zugrăvite parodic, ceea ce aduce un plus de atractivitate lecturii. Cu toate acestea, și contrar ludicului de care dă dovadă autorul în majoritatea povestirilor, cartea nu este gândită ca o culegere de texte umoristice. Mesajele dramatice trag semnale de alarmă în finalul unor texte, aparent foarte accesibile, precum în *Micky cel Frumos și florile de păpădie*. Sau în *Zborul de vară al raței sălbatice*, admirabilă metaforă pentru exodul tinerelor românce spre occident, din dorința lor de a-și găsi ca soți feți-frumoși tomnatici, cu situații materiale atrăgătoare. În acest caz, acțiunea se mută puțin în afara *agorei* din bloc, dar am recunoscut aici cadrul din *Arhanghel*, apare din nou Răul, scris cu majusculă, personajul tăcut, miez al tuturor acțiunilor.

Viața de cartier, de bloc, oferă suficiente subiecte pentru a vedea acest loc ca o metonimie a lumii, însă elementele realității sunt împletite armonios cu produsul imaginației. Și, afirmând acest lucru, am în vedere povestirile *Călătorul și Principesa de marmură*, precum și *Scrinul*. În aceasta din urmă, dintr-un sertar al unui scrin vechi, dintre documentele prăfuite păstrate acolo, prind viață, din fotografii albite de timp, trei personaje istorice controversate: Marx, Engels și Lenin. Încercând să se salveze din calea flăcărilor, în care urmau să fie aruncate, sentință dată

de cel care găsește fotografiile în sertar, personajele ies din tiparul impus de formatul portret și, îmbogățite cu o seamă de detalii vestimentare și gestuale, încep să se apere într-un adevărat proces care le este intentat de posteritate. „Deodată, din hârtie ieși însuși Marx, cu o cută adâncă în frunte, probabil enervat că fusese deranjat [...] Am întins mâna, i-am pipăit haina din stofă englezească, fină, cu reverul larg, sclipitoare. Dedesubt avea o cămașă albă peste care atârna un lănișor de aur; i-o acoperea, în parte, o jiletcă și celebra lui barbă. [...] «O să te pun pe jar!» îi zise Iosif Bunicu pe un ton neutru. «De ce? Ce motive ai avea?» «Ei, ia, închipuie-ți că din pricina dumitale am pierdut o grămadă de ani.» [...] Bunicu observă imediat că Lenin se încrunta. Știa că avea să înceapă revolta. De aceea se răzgândi și, după o clipă, îi agită iar deasupra vetrei, apoi își întoarse capul spre scrinul deschis. Primul impuls fu să îi pună acolo, pe fiecare în câte o cutie, ca într-un bloc cu trei etaje,

să nu se atingă unul de altul. Așa cum stătuse și el, în bloc, având mereu pe cineva deasupra lui și pe altcineva dedesubt. Și cu care la început nu avusesse nici un fel de legătură. Dar, își aminti instantaneu, vecinii ajung, cu timpul, să se lase influențați unul de altul, să se adune. Să se convingă unul pe altul, lăsând la o parte diferențele de gândire și să pornească împreună. Să dărâme împreună, și, chiar, câteodată, să construiască! Să strige, să ceară, să înjure!” Avem în acest citat concentrată însăși esența volumului. Viața socială și societală văzută prin lentila unui spațiu redus: blocul. Texte ca *Trei doamne*, o descriere cu mult umor a relațiilor de vecinătate din bloc, sau *Blocul aprins*, care dă și titlul volumului, reușită parodie a „culturii” politice a omului de rând, post-decembrist, nu fac decât să susțină această idee.

Ștefan Damian, prin acest volum de povestiri, reușește să aducă în fața cititorului, redusă la scară, imaginea de ansamblu a societății românești contemporane. Concentrat, la nivelul comunității din bloc, de la *Punte*, tabloul social împletește destine umane cu evenimente istorice, într-un melanj pe care oricare dintre noi, trăitori ai acestor vremuri, îl recunoaștem cu ușurință. ■

Dramatismul actualității

Constantin Cubleșan

Mai mult decât alți poeți din generația sa, Ștefan Damian este un rezoner dramatic al actualității, pe care o observă lucid, pe care o trăiește poetic, reținând imagini „conjuncturale” dintr-un univers cotidian al acesteia, pe care le comentează eseistic cu o deschidere metaforică oarecum austeră. În acest fel se recomandă cel mai recent volum al său de poeme: *Mici intimități conjuncturale* (Ed. Studia, Cluj-Napoca, 2016). Deschiderea ciclului se face printr-un soi de asumare biografică a trăirii frisonului provocat de atmosfera și contextul ființării în actualitate: „Ceața curge prin noi/ ne străpunge suntem locuim/ miezul de umbră/ punem punct o luăm de la capăt/ nu mai știm când și cum/ devenim suntem dorim/ dar uităm clipa care/ temporar/ ne scrie pe frunte trădarea./ De la o clipă la alta parcă vrem și nu vrem/ să fim altfel și suntem atât cât putem” (*Țel*). E o atitudine mai degrabă sumbră („Când ești – ești durere./ Când nu ești – ești durere./ Și, astfel, mereu. Rămân în urmă/ resturi din zilele anului nepetrecute” – *Vin sărbătorile*) decât una entuziastă.

Lumea reală din imediata ambianță e monotona și deprimantă: „Se prefăcea lumina în cartier/ o vagă apă gălbuie o mlaștină/ strigau copii străzii [...] «dar, munca mai înainte de toate»/ le striga câte unul/ încovoiat sub sabia vremii/ a vremurilor/ din care ei erau prea puțin siguri/ că făceau parte” (*Din cartier*). Structural vorbind, e o poezie de notație în care spectatorul, poetul însuși e obiect al unei contemplări lăutrice severe, căutând mereu a se defini/ autodefini denunțând deopotrivă sensul rostirii sale lirice, într-un discurs reflexiv privitor la destinul în timp al creației sale, al rostului angajamentului său artistic: „Ești un poem în care locuiesc/ ca miezul în coaja de nucă./ Îmi crești aripile de acvilă tăbăcită/ de ploaie și vânt./ Păduri fi-vor când nu vom mai fi./ Bucurii fi-vor când fi-vom/ verbe și vorbe trâznite/ ale unor ligviști fără imaginație./ Vom fi ceea ce am

crezut/ că s-ar putea să fim/ să fii tu care locuiești în mine/ și îmi sfășii carnea în fiecare zi” (*Definiție*).

Acest tip de dialectică existențială în rostire aduce rezonanțe de bună vecinătate cu performanțe din actualitatea liricii contemporane universale din care, de altfel, traduce frecvent (mai cu seamă din cea italiană), având asumată, de asemenea, și viziunea de concretețe asupra realității propriie prozatorului care s-a dovedit a fi însuși, în timp, la fel de bine fixat într-un tumult factologic al istoriei actuale pe care o trăiește și o simte ca trăire asumată individual.

Construcția poemelor are adesea un nucleu anecdotic în care metaforicul coagulează sensuri de cuprindere ideatică asupra sensului efemerității umne: „Ființele de carton lăsau pe asfaltul spălat/ de ultima ploaie rahitică/ o mică pată de rugină./ «E ceea ce ar trebui/ să fie sufletul lor dacă ar avea vreunul»/ zise un glas adevărat/ semăna cu al vântului/ frânt printre copaci cu nume ciudate./ «Au demnitate știu să moară/ mai frumos ca oamenii/ atârnați în ștreangurile istoriei/ tot mai obosite!»/ Și iar începea să țiuie/ pasărea rămasă doar glas/ în timp ce omul îi arunca în zadar/ boabe de grâu putrezit” (*Pasărea*). E în totul în această poezie crispată, practică de Ștefan Damian, o atmosferă terifiantă din care se distinge, ca o dominantă a vitalității sale, tocmai crezul în propria devenire: „sunt/ un servitor neîmpăcat cu destinul” (*Lucrurile*). De aici meditațiile grave asupra capacității dănuirii prin fapte a omenirii: „Când nu a mai rămas nimic/ pe urme au rămas urmele. Ne duceau/ undeva duceau altundeva/ mai sus chiar decât s-ar putea/ crede. «Uite, ți-ar fi putut spune ceva/ urma asta care duce nicăieri?»/ Întrebarea căzu anapoda./ Bâgui: «Când ești tânăr/ nu te sperii dacă apa îți îmbătrânește/ imaginea. Este altceva atunci când/ nu va mai fi nici o diferență/ între ceea ce se vede și cel care ești!»” (*Linie de demarcație*).

Viața și moartea, creația și dragostea, risipirea în

timp, conștientizarea istoriei umane ca fiind una oarecum caducă, căutarea de sine – sunt tot atâtea teme de meditație asupra cărora zăbovește, se apleacă văzându-se pe sine ca un coagulant a multiplelor ipostaze în care orice om își supraviețuiește sieși: „Pot să-ți răspund cine sunt când mă privești/ văzându-mă în zeci de feluri ca și cum/ amalgamându-le/ aș fi eu/ recompus din toate aceste fațete colțuroase./ Ele se iau la pumni se strâng în brațe/ cu dușmănie./ Doar o iluminare adevărată poate/ le-mpiedică să se sfășie le arată calea/ adevărului ce se rostește singur și senin/ că sunt tot eu/ mereu mai mult un semn ce-și duce casa în/ spinare” (*Un semn*). Întreaga poezia sa este tocmai despre acest semn, despre prezența lui dramatică în febra sau moleșala angajamentului vital. Contextul evenimential în care se definește, un context ambiant înțeles în detaliile lui metaforice, vibrează grav pe coarda emoțională a unei dialectici a decăderii ființării în banal: „Dimineața de luni/ zile moarte ale săptămânii trecute/ fac loc altor zile/ sfoase ca niște ciuperci abia răsărite./ Se trag la o parte/ în groapa de vest a orașului unde/ se aruncă lucrurile de care nu e nevoie./ E un fel de sărbătoare a bețivilor/ ziua de luni: dacă vor/ pot s-o înfășoare e un steag/ s-o anine în crengile deja desfrunzite/ ca anii care nu îi interesează./ Doar luna/ știu bine că le-au aparținut/ și i-au ținut într-un echilibru roșcat” (*Dimineața de luni*).

Lirismul dramatic al poeziilor lui Ștefa Damian pune în evidență o conștiință acută a actualității, văzută în culori gri, dacă nu cumva chair în culorile unei apocalipse... discrete, minore, ce învăluie lucrurile și ființele din anturajul său, a creatorului care se contemplă, se investighează pe sine într-o atare împrejurare, iluminându-și trăirile puternic marcate de platitudinea unei istorii contorsionate, chiar fatale: „Arhitectura unei stări e ca/ a unei străzi: se merge pe ea/ se salută se observă în jur/ cu bucurie cu durere/ te împiedică să fii degajat/ și dintr-odată se ajuge la capăt./ Te uiți mirat: acolo e o râpă ca la cetățile/ vechi/ se ocolește ori se cade în ea/ după cum îți e datul” (*Râpa*). O poezie de rezonanță dramatică în actualitatea unui timp al derizoriului.

Ștefan Damian s-a născut în 24 februarie 1949 la Hodos-Bodrog (Pecica, Arad). Absolvent al Facultății de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai” Cluj, secția română-italiană (1972). Doctor în italiană (Universitatea București, 2000).

În perioada studenției a fost redactor la revista *Echinox*. Debut în revista *Tribuna*, cu versuri (1969). Debut editorial în volumul colectiv de versuri *Eu port această ființă* (Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1973).

A lucrat în instituții de cultură clujene. A predat limba italiană la universitățile „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia (1993-1996) și „Babeș-Bolyai”, Facultatea de Litere, Cluj-Napoca (1996-2016).

A obținut diferite premii, în România (Premiul UTC 1981 pentru romanul *Nunta*, de două ori Premiul Filialei Cluj pentru traduceri) și Italia („Il cavaliere di Capestrano”, 2005, ex equo, Premio internazionale di letteratura del Spoleto Festival Art 2014).

Volume publicate (beletristică): *Portrete de familie* (nuvele, Cluj, 1977), *Nunta* (roman, București, 1980), *Prisma* (roman, Cluj, 1982), *Sfârșit de vară* (nuvele, Cluj, 1985), *Pisica de Eritrea* (roman, Cluj, 1986), *Racconti di Transilvania* (povestiri, Treviso / Italia, 1997), *Arhanghelul de sticlă* (roman, Cluj, 2011), *Segni, versi italiani* (versuri, Roma-Alghero / Italia, 2013), *Așteptări îngrădite* (versuri, Cluj, 2014), *Nedumeriri aproape exemplare* (versuri, Cluj, 2015), *Mici intimități conjuncturale* (versuri, Cluj, 2016), *Blocul aprins* (nuvele, Cluj, 2018), *Il sapore alterato del grido* (versuri, Roma / Italia, 2019). Autor a numeroase volume de studii, a zeci de traduceri din și în limba italiană. Prezent în reviste române și străine, antologii de versuri ș.a.

Hoinar între vis și realitate

Ion Noja

Viața scriitorului Ștefan Damian se cuvine a fi cunoscută asemeni unei gospodării din vestul țării, construită cu pricepere, hărnicie și consecvență. Ea reprezintă un univers bogat, complex și echilibrat, dinamic structurat în resorturile lui intime și adecvat deschiderilor spre cunoașterea și înțelegerea lumii trecătoare și schimbătoare, având ca rezultat o operă ce-i poartă la vedere emblema personalității.

A gândi și-a trăi cum gândești este dovada cea mai directă pe care un om și-o poate aduce respectului de sine. Numai că lucrul cel mai firesc nu este și cel mai ușor, ba, uneori este chiar foarte dificil să-ți menții călăuză existențială normalitatea, prin haosul social provocat de pretinse principii, care obligă fără să convingă și domină fără să triumfe. Ori generația noastră a traversat (și încă traversează), asemenea vremuri, fie manifest-neprietenose, fie abil-corupătoare a libertății de cuget. Motiv pentru care proba de încercare pentru un scriitor a fost și rămâne aceea de a nu accepta boala ideologică să-i pătrundă în fibra scrisului, de-a nu abdica de la adevărul întregului pentru a servi adevărul parte-partid. Este un mod de viață și de creație pe care Ștefan Damian l-a ilustrat prin tot ce a făcut. Oricine-i va compara scrisul din „socialismul iubitelui conducător” cu scrisul din „capitalismul șmecheriei pe seama statului” va găsi cuvântul necontagiat de politic, fraza egală doar cu posibilitățile reale, concrete, de-a fi gândită și exprimată. De aceea astăzi putem vorbi de o unitate stilistică a scrisului său, cu evoluții în timp determinate doar de experiența estetică și de viață. Atât proza cât și poezia lui se impun cu prioritate prin autenticitatea lor.

Proza lui Ștefan Damian, de la *Portrete de familie* (schite și povestiri), cu care debutează prin 1977, la *Blocul aprins* apărut în 2018, diversă tematic și mereu primenită cu mijloace de expresie, are un substrat de inalterabilă unitate. Ea transpune într-un ceremonial epic fapte și întâmplări ce excelează prin firescul lor, ridicând un areal geografic relative – schițat și recunoscut ca atare – Câmpia vestică a Mureșului – la altitudinea spiritului purtător de valori estetice și morale. Personajele construite de el au o trăinicie literară durabilă pentru că nu își forțează destinul, ci îl pun în cumpăna gândului ca să-l înțeleagă, așezând mereu în viața lor ceva întănit, de a cărui cunoaștere și asumare depinde mersul lor mai departe; ele dobândesc astfel o energie epică intrinsecă și se

Împreună cu poezii Bruno Rombi, Ileana Damian, Rosa Elisa Giangioia

Împreună cu poetul Enzo Santese la Veneția

mișcă dezinvolt între dramă și anecdotă, ca ființe înzestrate cu atributele verosimilului.

Proza lui Ștefan Damian degajă senzația mărturisirii prin cea ce spune. Sinceritatea narațiunii este dată desigur de arta mânăirii cuvântului, dar adesea ea pare și desprinsă dintr-o voință supraordonată scrisului, dintr-un statut social și moral egal asumat și pentru viață și pentru creație. Explicația vine probabil din „cumințenia pământului de baștină” din acel etos viu și activ care-i infuzează deopotrivă existența și opera, fără ostentație, dar cu tenacitatea bănățeană în care fapta incalcă vorba.

Sub însemnele versului câmpul de lucru al scriitorului este pe cât de încăpător, pe atât de policrom și atractiv. Pe aici, grație sensibilității lui de poet și traducător, zeci și zeci de poeți italieni au trecut în spațiul limbii române și nu puțini români au ajuns în limba lui Dante. Același lucru s-a întâmplat și se întâmplă cu propria lui creație poetică, intim personalizată și cu pregnantă distincție prezentă în mișcarea largă pe care scriitorul a provocat-o și-o întreține la confluența celor două culturi. Schițe biografice, studii academice, cronici literare și inedite sinteze sub incidența unor criterii istorice și estetice majore vin să completeze lumea sensibilității româno-italiene, așa cum este ea văzută și slujită de unul dintre cei mai prestigioși italieniști pe care i-a dat cultura română. Semnificativ rămâne și faptul că în această inițiativă constantă, scriitorul și-a atras întreaga familie. Toți împreună și fiecare în parte, Damienii, atunci când se întâlnesc într-o confruntare estetică, o pot face cu cărțile scrise de ei, pe masă. Este o situație motiv de admirație – că se cuvine! Sau de invidie – că se poartă!!

Acum, la ceas aniversar, încerc să mi-l imaginez pe omul și scriitorul Ștefan Damian urmându-și cu credință cele două pasiuni ale sale care i-au marcat viața: literatura și natura. Ajuns pe cel de-al șaptezecilea deal al existenței sale, iată-l cu ruscacul în spinare și palma streășină la ochi, scrutând un orizont numai de el știut. Oare ce-o fi văzând? Poate sălbăticiunile câmpului în alergare; poate vreo colonie de piciorul căprioarei crescută în răsfațul dimineții la margine de pădure; sau, pur și simplu, el vede cum zămislesc ideile din aburul zilei și – dornice de aventură – vin să-i ființeze cuvinte. Doar de la scriitorii mereu hoinari între vis și realitate, oricând te poți aștepta la orice.

Grupaj coordonat de Ioan-Pavel Azap

Intelect, Rațiune, Spirit.

De la raționalismul clasic la gândirea speculativă (I)

Alexandru Boboc

1. Ceea ce anunțăm prin acest titlu nu vrea să fie decât o cuprindere, într-un arc peste timp, a gândirii moderne, în concepte-paradigmă, care centrează creația teoretico-filosofică din perioada marilor sisteme, având semnificația de fenomen cultural hotărâtor în afirmarea modernității în cultura europeană. Pentru aceasta, considerăm ca punct de pornire faptul că *filosofia* însăși, așa cum scria Hegel, „este sistem în dezvoltare și tot astfel este și istoria filosofiei”; „conținutul acestei istorii îl formează produsele științifice ale raționalității, iar acestea nu sunt ceva pieritor. Ceea ce a fost elaborat în acest domeniu este *adevărul*, și acesta este etern, deci nu există într-un timp, iar în altul nu mai există. Trupurile spiritelor care au fost *eroii acestei istorii* (subl. n.), viața lor temporală... au pierit, desigur, dar operele lor (gândul, principiul) nu le-au urmat, deoarece conținutul rațional al operelor lor ei nu l-au scris din închipuire, din vis ori din părere”¹.

Pe acest fond, putem conchide că gândirea modernă (în marile ei sisteme, și nu numai) s-a ridicat mai întâi la abstract, prin puterea a ceea ce s-a numit „intelectul, gândirea discursivă” (Hegel), urmând însă calea *raționalității*², la nivelul căreia realizează o adevărată mutație în „concretul” plin de determinare. Căci filosofia, „se află în domeniul gândului, ea are deci de a face cu generalul; conținutul ei este abstract, dar numai în ce privește *forma* – numai potrivit elementului ei; dar în sine *ideea* este în chip esențial concretă, este unitate a unor determinații diferite. Aici rezidă diferența dintre *cunoașterea rațională* și simpla *cunoaștere prin intelect*... Rațiunea umană sănătoasă se îndreaptă spre concret. Numai reflecția intelectului este teorie abstractă”³.

Punctul de vedere al acestei din urmă orientări de gândire s-a numit „raționalism”, pentru care *ratio* înseamnă gândire abstractă (gândirea discursivă), folosind (după contexte) când termenul *intelect*, când termenul *rațiune*, considerând însă prin acestea „raționalitatea” (Vernunftigkeit, rationalité) în ordinea gândirii și în ordinea lucrurilor.

În sistemele din secolele 17 și 18 *raționalismul* (Descartes, Spinoza, Leibniz, Wolff ș.a.) se opune *empirismului* (Locke, Hume, Condillac ș.a.) fiind depășite într-un mod de gândire numit „criticism” prin unitatea dintre empiric (provenit din experiență) și *a priori* (independent de experiență): „Nu încap nicio îndoială – scria Kant – că orice cunoaștere a noastră începe cu experiența... Dar dacă orice cunoaștere începe cu experiența, aceasta nu înseamnă totuși că ea provine întregă din experiență”⁴.

2. Dar până la această deschidere gândirea modernă străbate un drum destul de lung, propunându-se prin dimensiunea *raționalității*, un generic pentru facultățile de cunoaștere: *intelect*, *rațiune*, *spirit*, acestea având funcția de a întemeia, de a da *rațiunea de a fi* a ceea ce avem în ordinea cunoașterii, acțiunii și creației.

Nici chiar marii empiriști (Locke, Hume) nu pot ocoli aceasta, ceea ce se poate constata în formularea lui Locke (în primul rând): „toate *ideile* (pentru empiriști: cunoștințele – n.n.) vin pe calea *senzației* sau a *reflecției*”, prin care „aș vrea să se înțeleagă „acea cunoștință pe care mintea o ia despre propriile ei

procese și despre modurile lor, datorită căreia *intelectul* (Understanding) ajunge să aibă ideile acestor procese”; „ideile simple dobândite prin *reflecție* sunt procesele minții privitoare la celelalte idei ale sale”⁵.

D. Hume este și mai clar, distingând între *impresii* și *idei*: „Prin termenul *impresie* înțeleg, așadar, toate trăirile noastre mai vii, pe care le avem când auzim, vedem sau pipăim, iubim sau urăm, sau dorim, sau voim. Impresiile sunt deosebite de *idei*, care sunt trăiri mai puțin vii, de care devenim conștienți când *reflectăm* (subl. n.) asupra oricăreia dintre senzațiile sau pornirile amintite mai sus”⁶.

Definirea mai exactă a raportului dintre *sensorial* și *logic*, rațional în cunoaștere o aflăm însă la marii raționaliști (Descartes, Spinoza, Leibniz), cu toate că în denumirea facultății de cunoaștere folosesc fie *intelect*, fie *rațiune*.

Aceasta până la Kant, care introduce deosebirea de esență (de „natură”) dintre *sensibilitate*, *intelect* (Verstand) și *rațiune* (Vernunft): „Natura noastră este astfel făcută că *intuiția* (Auschauung) nu poate fi niciodată altfel decât sensibilă, adică nu conține decât modul în care suntem afectați de obiecte. Din contră, capacitatea de a *gândi* obiectul intuiției sensibile este *intelectul* (Verstand). Nici una dintre aceste două proprietăți nu este de preferat celeilalte. Fără *sensibilitate* (Simlichkeit) nu ne-ar fi dat nici un obiect și fără *intelect* n-ar fi nici unul gândit. Idei (Gedanken) fără conținut (Inhalt) sunt goale, intuițiile fără concept sunt oarbe (Gedanken ohne Inhalt sind leer, Anschauungen ohne Begriffe sind blind)”⁷.

Cum preciza Hegel, s-a ajuns acum la o teză hotărâtoare, anume „că determinații ca acelea de *universalitate* și *necesitate* nu se află în percepție, așa cum arăta Hume; așadar, ele au un alt izvor decât perceperea, și acest izvor este *subiectul* sau *conștiința de sine*”⁸.

3. Cu aceasta ne aflăm aproape și totodată de parte de Descartes, cu a cărui operă începe „perioada intelectului gânditor”. El pleacă de la gândul că „orice presupozitie trebuie să fie înlăturată, că gândul trebuie să înceapă de la el însuși... Însă cum aici gândirea s-a sesizat pe sine doar ca *intelect abstract*, reprezentările determinate, conținutul, n-au fost deduse din intelect, ci au fost preluate în mod empiric”⁹.

Cu Descartes „intrăm într-adevăr în câmpul unei filosofii independente, filosofie care știe că ea provine în chip de sine stătător din rațiune și că conștiința de sine este moment esențial al adevărului”¹⁰.

„Le bon sens – scria Descartes – est la chose du monde la mieux partagée: car chacun pense en être bien pourvu, que ceux même qui sont les plus difficiles à contenter en toute autre chose n'ont point coutume d'en désirer plus, qu'ils en ont. En quoi il n'est pas vraisemblable que tous se trompent; mais plutôt cela témoigne que la puissance de bien juger et distinguer le vrai d'avec le fausse, qui est proprement ce qu'on nomme *le bon sens* ou *la raison*, est naturellement égale en tous les hommes”¹¹.

În esență, pentru Descartes *raison* aduce *le bon sens*, chiar *bona mens*, dar el presupune orientarea spre subiectivitatea activă în mod rațional; ideea certitudinii prin evidență este fundată în principiul

Cogito ergo sum: je pense, donc, je suis, implică o concepție după care „*l'esprit humaine renferme je ne sais quoi de divin* (subl. n.) où les premières semences de pensées utiles ont été déposées en sorte que souvent, si négligées et étouffées qu'elles soient pour des études contraires, elles produisent des fruits spontanés”¹².

„Gândirea ca ființă și ființa ca gândire, iată – scrie Hegel – certitudinea mea, Eu. Acesta este celebrul *Cogito, ergo sum*; gândirea și ființa sunt deci aici indiscutabil legate una de alta”¹³.

Gândirea, deci, ca subiect, *Eul*, este o orientare cu posteritate remarcabilă, dacă ne gândim la Kant, Fichte, iar mai târziu la fenomenologia husserliană. Descartes a ridicat conștiința de sine la rangul de principiu al filosofiei, punând în corelație temele justificării, ale responsabilității și ale conștiinței de sine, acest din urmă termen devenit adevărata paradigmă a filosofiei pe mai departe.

Intelectul este astfel un termen central în filosofia modernă, la Descartes și Spinoza, Locke și Leibniz, Hume, așa cum o arată multe titluri ale lucrărilor acestor filosofi.

Semnificativ este aici Leibniz care, în polemică cu *Eseul* lui Locke, a scris: *Nouveaux Essais sur l'Entendement humain*, în care, ca și la Descartes, «l'entendement» (intellectus) și «raison», chiar «spirit» se amestecă la tot pasul. Câteva exemple sunt grăitoare în acest sens: „peut-on nier qu'il y ait beaucoup d'*innée* en notre *esprit*, puisque nous sommes innées, à nous-mêmes pour ainsi dire et qu'il y a en nous: Etre, Unité, Substance, Durée, Changement, Perception, Plaisir, et milles autres objets de nos idées intellectuelles?”; „car *la raison* est seule capable d'établir des règles sûres...”¹⁴.

Chiar «adevărurile necesare», așa cum le întâlnim „dans les mathématiques pures et particulièrement dans l'arithmétique et dans la géométrie” constituie „probe” în acest sens: „c'est ce qu'il faut bien distinguer, et c'est ce que Euclide a si bien compris, qu'il démontre souvent par la raison, ce que se voit assez par l'expérience et par les images sensibles”¹⁵.

4. Odiseea intelectului și a rațiunii (*intellectus, ratio*) nu se încheie așa de ușor, căci „sarcina filosofiei se determină în sensul că filosofia trebuie să facă din unitatea gândirii cu ființa – unitate care este ideea fundamentală a filosofiei – obiect al său și să o înțeleagă, adică să sesizeze esența cea mai profundă, a necesității, conceptul”¹⁶.

Filosofia kantiană, continuă Hegel, „stabilește mai întâi aspectul formal al acestei sarcini, are însă ca rezultat numai natura absolută, abstractă a rațiunii în conștiința de sine”; „filosofia kantiană a avut ca efect al său *filosofia fichteiană*, care *sesizează speculativ* (subl. n.) esența conștiinței de sine ca un concret, dar care nu depășește această formă subiectivă a absolutului”¹⁷.

Kant aduce o nouă ordine a facultăților de cunoaștere, marcând hotărât deosebirea de esență (de natură funcțională) dintre ele. În acest sens textul kantian este clar: „natura noastră este astfel făcută că *intuiția* nu poate fi niciodată altfel decât sensibilă, adică nu conține decât modul în care suntem afectați de obiecte. Din contră, capacitatea de a *gândi* obiectul intuiției sensibile este *intelectul* (Verstand)”¹⁸.

Intelectul însuși își are astfel limitele sale: „Tot ceea ce intelectul scoate din el însuși, fără a-l împrumuta de la experiență, nu-i poate servi totuși în alt scop decât la folosirea experienței”; căci intelectul „nu poate face a priori niciodată mai mult decât să anticipeze forma unei experiențe posibile în genere”¹⁹.

Nici *Rațiunea*, care în cunoaștere nu este „constitutivă”, ci numai „regulativă”, „nu ne învață să

cunoaștem prin toate principiile ei a priori nimic altceva decât obiecte ale experienței posibile și despre acestea nimic mai mult decât poate fi cunoscut prin experiență. Dar această îngrădire nu împiedică rațiunea să ne călăuzească până la *limita* obiectivă a experienței și anume până la relația ei cu ceva ce nu este el însuși obiect al experienței²⁰.

5. În concepția lui Hegel, *intelect și rațiune* sunt considerate în unitate: căci „determinările gândirii sunt propriu-zis de așa natură, încât sunt determinări de-ale-universalității, de-ale unității în general. Orientarea înseamnă îmbinare a unor determinări diferite. Însă, *gândirea* conține deja în ea însăși, în determinările ei astfel de îmbinări, ea este unire, îmbinare de diferențe²¹.”

Critica hegeliană a intelectului (în esență relevarea limitelor gândirii discursive) nu înseamnă o negare, ci o delimitare: „Din punctul de vedere al formei, logicul prezintă trei laturi: α) *cea abstractă* sau *a intelectului*; β) *cea dialectică* sau *negativ-rațională*; γ) *cea speculativă* sau *pozitiv-rațională*. Aceste trei laturi nu constituie *trei părți* ale Logicii, ci sunt *momente ale oricărui real-logic*, adică ale oricărui concept sau *a tot ceea ce este adevărat* în genere. Ele pot fi puse împreună sub primul moment, acela al *intelectului*, și astfel ținute separat una de alta, dar în felul acesta ele nu sunt considerate în adevărul lor²².”

6. Hegel prezintă astfel în mod exemplar întreaga odisee a gândirii prin *intelect, rațiune și spirit*, considerând unitatea dintre Adevăr, Absolut și Spirit ca fiind relevantă pentru o filosofie a totalității.

Avem de a face cu o dublă funcție a rațiunii: „în esența sa veritabilă, *rațiunea* este *spirit*, care, superior amândurora, e rațiune inteligentă sau *intelect rațional*. Spiritul este negativul, este ceea ce constituie atât calitatea rațiunii dialectice, cât și pe cea a intelectului. El neagă ceea ce e simplu, afirmând prin aceasta diferența determinată a intelectului, dar totodată, o și rezolvă, fiind astfel dialectic. El nu se menține însă în neantul acestui rezultat, ci e, în cuprinsul acestuia, în același timp pozitiv, realizându-se ca universal în sine concret²³.”

Esențialul, după Hegel, îl constituie *ridicarea la concept*, realizarea „gândirii adevărate”, a „gândirii speculative». Cu modul de a gândi în orizontul totalității, al „Întregului”, Hegel proiectează o altă cale a gândirii, dincolo de «calea critică» a lui Kant, anume: calea «gândirii speculative».

Subliniind importanța momentului *speculativ* („pozitiv-raționalul” din „poziția gândului față de obiectivitate”), Hegel „poate fi considerat sistematizatorul *metodei speculative*, potrivită pentru interpretarea științelor de la începutul secolului al XIX-lea”; mai mult, putem vorbi „despre o perspectivă hegeliană de regândire sistematică a filosofiei²⁴.”

În termenii *Științei logicii* considerată, „în esența sa veritabilă, *rațiunea* este *spirit*, care ... e negativul, este ceea ce constituie atât calitatea rațiunii dialectice, cât și aceea a intelectului. El neagă ceea ce e simplu, afirmând prin aceasta diferența determinată a intelectului; dar, totodată, o și rezolvă, fiind astfel dialectic. El nu se menține însă în neantul acestui rezultat, ci e, în cuprinsul acestuia, în același timp pozitiv²⁵.”

7. Există astfel deplină îndreptățire pentru a vorbi, în acest context de «*une raison élargie*». Hegel „inaugurează tentativa de a explora iraționalul și a-l integra unei *rațiuni largite*, care rămâne sarcina secolului nostru”; el este „inventatorul acestei Rațiuni mai comprehensive decât Intelectul care, capabilă de a respecta varietatea și singularitatea psihismelor,

civilizațiilor, metodelor de gândire și contingenta istoriei, nu renunță totuși la a le domina pentru a le conduce la propriul lor adevăr²⁶.”

Se anunță astfel o posteritate semnificativă a marilor creații teoretice din filosofia modernă. Și aceasta sub semnul „Rațiunii”, care, dincolo de formele diferite al cuprinderii în sisteme de gândire, rămâne un concept-paradigmă în reconstrucțiile filosofice ale secolelor următoare.

Are loc treptat, încă de la romantici și Schopenhauer, fenomenul numit „pluralizarea rațiunii”. Nu este vorba însă de o multiplicare structurală: *ratio* rămâne ca *raționalitate* în diversele forme ale înțelegerii termenului „rațiune”. „Pluralizarea” este funcțională, în funcție de contextul istoriei culturii și, bineînțeles, de concepția pe care o propun diferiți filosofi.

Exemplul îl dăduse Kant, cu deosebirea între „rațiunea pură teoretică” și „rațiunea pură practică”, precizând că, în cel din urmă caz, e vorba de o nouă „întrebuintare” (Gebrauch) a rațiunii (Vernunft), anunțând totodată „primatul rațiunii practice” (de fapt al acțiunii: răspunsul la întrebarea: «was soll ich tun?», „ce trebuie să fac?”); Cunoașterea filosofică din rațiune pură în înlănțuire sistematică ... se numește metafizică și se divide în „metafizica folosirii speculative a metafizicii și metafizica folosirii practice a rațiunii pure, și este astfel sau *metafizică a naturii*, sau *metafizică a moravurilor*. Cea dintâi conține toate principiile pure ale rațiunii din simple concepte... privind cunoașterea teoretică a lucrurilor, cea de a doua, principiile care determină a priori și fac necesară *ceea ce facem* sau ceea ce neglijăm să facem²⁷.”

Kant declanșa astfel prima critică (de fond) a modernității și deschidea calea unei abordări a *raționalității ca raționalitate*, consacrand: (a) ceea ce adusese gândirea modernă (prin empirism – Hume, dar și prin raționalism – Descartes, Leibniz) ca *formă pozitivă* a raționalității (de fapt, raționalitatea științifică) și (b) ceea ce propunea criticismul însuși cu alte „tipuri” de raționalitate: a teoretico-valabilului; a acțiunii și a creației²⁸.

8. Numai aparent scăpate de sub „cârmuirea” (formularea lui Kant) *rațiunii*, sfera practicului („filosofia practică”) și a sentimentului se propune însă valoric-valabil, cu deschiderea spre reconstrucția teoretico-metodologică în etică, estetică, filosofia culturii.

Kant anunța chiar mai multe *tipuri* de raționalitate: „rațiunea tehnică”; „rațiunea istorică”; într-o sistematică filosofică ce rămâne una dintre cele mai reușite configurări valorice ale *modernității* culturii europene, sesizată îndeosebi după ce Max Weber a introdus o dezbateră specifică despre *raționalitate și raționalizare*: „Probleme universal-istorice au stat în mod inevitabil numai în preocupările omului lumii culturii europene moderne; ce înlănțuire de împrejurări a făcut ca tocmai pe terenul Occidentului și numai aici să-și facă loc *fenomene culturale* (subl. n.) care, oricât de puțin ne-ar plăcea să ne-o închipuim, sunt dispuse într-o direcție de dezvoltare, de semnificație și de valabilitate universală²⁹.”

Astăzi însă, mai mult ca oricând, se pune problema „considerării tradiției” într-o nouă încercare de readucere a unor „permanențe” din ceea ce s-a numit „moștenirea spirituală a Europei” în orientarea spre viitor, și contrar viziunii europocentriste, spre „celălalt”, spre pluralitatea lumilor³⁰.

Aceasta ar fi însă o temă de tratat mai amplu, menționarea de aici fiind doar un îndemn spre o mai bună cunoaștere a epocii noastre, deosebită (în esență, chiar) de tradiția ei europeană, dar care nu se poate lipsi de marile înfăptuiri teoretico-filosofice

(și culturale în genere) din epoca numită adesea «vârsta rațiunii». Căci nici o „critică a modernității” nu trebuie să uite de ceea ce a fost și este «modernitatea» ca semnificație și valoare în universul culturii, unde, pentru om, timpul însuși, venit prin „vârste”, este orizontul căutării unui sens al vieții.

Notes

1 *Ratio* (lat.) are un sens mai larg, ceea ce permite discutarea structurii facultății cognitive nu numai diferențiat, ci și într-o cuprindere generică: *rațiune* (*Vernunft*); *intelect* (*Verstand*); *temei* (*Grund*); *ratio essendi* (*rațiunea de a fi*); *ratio cognoscende* (*fundamentul cunoașterii*).

Rational (lat.) ca atare, înseamnă: „conform rațiunii”, din rațiune *prin* rațiune (cf. *Philosophisches Wörterbuch*, begründet von H. Schmidt, neu hrsg. von G. Schschkoff, 22. Aufl., Kröner Verlag, Stuttgart, 1991, p. 598).

2 G.W.F. Hegel, *Prelegeri de istorie a filosofiei*, vol. I, Editura Academiei, București, 1963, p. 37, 45.

3 *Ratio* (lat.) are un sens mai larg, ceea ce permite discutarea structurii facultății cognitive nu numai diferențiat, ci și într-o cuprindere generică: *rațiune* (*Vernunft*); *intelect* (*Verstand*); *temei* (*Grund*); *ratio essendi* (*rațiunea de a fi*); *ratio cognoscende* (*fundamentul cunoașterii*).

Rational (lat.) ca atare, înseamnă: „conform rațiunii”, din rațiune *prin* rațiune (cf. *Philosophisches Wörterbuch*, begründet von H. Schmidt, neu hrsg. von G. Schschkoff, 22. Aufl., Kröner Verlag, Stuttgart, 1991, p. 598).

4 *Ibidem*, p. 33.

5 Imm. Kant, *Critica rațiunii pure*, Editura Științifică, București, 1969, p. 41. Așa cum s-a precizat, Kant se încadrează „în acea dezvoltare istorică amplă, care în gândirea lui Descartes se întreba cu privire la *fundamenta cognitionis*, iar în forma dată de Leibniz cu privire la *fondements des notions*. Dar ceea ce desemnează marea progres realizat de Kant față de marii săi predecesori este introducerea sistematică a teoriei cunoașterii” (B. Bauch, *Immanuel Kant*, 2. Aufl., W. de Gruyter & Co., Berlin/Leipzig, 1921, p. 119).

6 J. Locke, *Eseu asupra intelectului omenesc*, I, Editura Științifică, București, 1961, p. 82, 104. În acest context s-a formulat principiul empirismului: *nilhil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu*, (J. Locke, *Essay Concerning Human Understanding*, II, I 21), pe care Leibniz (*Nouveaux Essai*, II I.2) l-a delimitat prin: *nisi intellectus ipse* (în afară de intelectul însuși).

7 D. Hume, *Cercetare asupra intelectului omenesc*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1966, p. 10.

8 Imm. Kant, *Critica rațiunii pure*, p. 91-92. În același spirit „critic” (în fond: delimitativ!) este înțeles și raportul dintre *intelect* (*Verstand*) și *rațiune* (*Vernunft*); „... *rațiunea pură* nu se raportează niciodată de-a dreptul la obiecte, ci la conceptele *intelectului* despre ele” (*Ibidem*, p. 305). Mai exact: „... orice cunoaștere omenească începe cu intuiții, se ridică de aici la concepte și sfârșește cu Idei. Deși cu privire la toate cele trei elemente ea are în adevăr izvoare de cunoaștere *a priori*, care la prima vedere par să desconsidere limitele oricărei experiențe, totuși o critică completă convinge că orice *rațiune*, în folosirea ei speculativă, nu poate trece niciodată cu aceste elemente dincolo de câmpul experienței posibile...” (*Ibidem*, p. 539).

9 G.W.F. Hegel, *Prelegeri de istorie a filosofiei*, vol. II, București, 1964, p. 587.

10 *Ibidem*, p. 469. «Gândirea (mens) mea, spune Descartes îmi este mai certă decât corpul», dar „trecerea acestei certitudini la adevăr nu se face, spune Hegel, în chip naiv” (*Ibidem*, p. 416).

11 *Ibidem*, p. 403.

12 R. Descartes, *Discours de la méthose pour bien conduire sa raison et chercher la vérité dans las science*, în: *Discours de Méthode*, text conform à l'éditions de 1637, Hachette, Paris, 1997, p. 9.

13 *Idem*, *Règles pour la direction de l'esprit*, in: *Oeuvres*

Criza demnității

Andrei Marga

choisies de Descartes, Nouvelle édition, Paris, Garnier, p. 309-310, p. 41. Este ceea ce s-a numit «idee innata» (notiones inatae), concepte sau adevăruri ce nu pot proveni din experiența sensibilă (de exemplu: conceptele matematice și logice, valorile), ceea ce Leibniz numea «virtuel en nous», iar Kant a priori.

14 G.W.F. Hegel, *Cp. cit.*, p. 413.

15 G.W. Leibniz, *Nouveaux Essais sur L'Entendement Humain*, Flammarion, Paris, 1990, p. 40.

16 *Ibidem*, p. 38, 39. Este astfel de reținut că atât empiriștii, cât și raționaliștii, folosesc «intelct» (intellectus, l'entendement, Understanding) și «rațiune» (raison, Vernunft) după contexte, deosebirea esențială dintre ele nefiindu-le în atenție. De fapt, în sensul tradiției, *ratio* înseamnă și „percepere, iar *intellectus* înseamnă înțelegere, pricepere”...

17 G.W.F. Hegel, *Cp. cit.*, p. 571.

18 *Ibidem*, p. 571, 572. Kant, considera Hegel, „a indicat istoric momentele întregului; este o bună introducere în filosofie”, numai că a rămas la „separarea momentelor formei absolute; sau, privind lucrurile de pe cealaltă latură, intelectul nostru, cunoașterea noastră formează un ce contrar față de ceea ce este în sine; lipsește aici negativul, acel «trebuie» să fie suprimat, care nu este înțeles” (*Ibidem*, p. 631).

19 Imm. Kant, *Critica rațiunii pure*, p. 91-92.

20 *Ibidem*, p. 244, 249.

21 Imm. Kant, *Prolegomena la orice metafizică viitoare care se va putea înfățișa ca știință*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p. 166.

22 G.W.F. Hegel, *Cp. cit.*, p. 589-590. „Diferențele sunt material, dat de experiență; și pentru a lega laolaltă acest material, trebuie să existe deja în determinările subiective aptitudinea de a lega, ca în cazul relației cauză-efect (cauzalității) etc.” (*Ibidem*, p. 590).

De fapt, și Kant considera că „numai *legătura* unui divers în genere nu poate veni niciodată prin simțuri, și deci nu poate fi nici cuprinsă totodată în forma pură a intuiției sensibile, căci ea este un act al spontaneității facultății de reprezentare... un act al intelectului, căruia i-am dat denumirea generală de *sinteză*, pentru a face prin aceasta să se observe că noi nu putem reprezenta ceva decât în obiect, fără a fi legat noi înșine acest ceva mai înainte” (*Critica rațiunii pure*, p. 125-126).

23 G.W.F. Hegel, *Enciclopedia Științelor Filoscifice*, Partea I: *Logica*, Editura Academiei, București, 1962, p. 157. Reținând că „gândirea prin *intelct* se oprește la determinația rigidă și la deosebirea acesteia față de alte determinații”, Hegel consideră momentul *dialectic* ca „propria autodepășire a unor atare determinații finite și trecerea lor în determinațiile opuse lor” (*Ibidem*, p. 157, 160).

Speculativul, sau *raționalul pozitiv* „prinde unitatea determinațiilor în opoziția lor, *cfirmativul* care este conținut în disoluția și în trecerea lor” (*Ibidem*, p. 164).

24 *Idem*, *Știința Logicii*, p. 10.

25 Alexandru Surdu, *Gândirea speculativă. Coordonate istorico-sistematice*, Editura Paideia, București, 2001, p. 137, 138.

26 G.W.F. Hegel, *Știința Logicii*, p. 10.

27 M. Merleau-Ponty, *Sens et Non-Sens*, Paris (3 ème éd.) 1961, p. 109.

28 Imm. Kant, *Critica rațiunii pure*, p. 623, 624.

29 Mai pe larg în: Alexandru Boboc, *Cunoaștere și comprehensiune*, Paideia, 2001, p. 15 urm.

30 M. Weber, *Gesammelte Aufsätze zur Religionsphilosophie*, Bd. I, J.C.B. Mohr, Tübingen, 1920, p. 1. În toate formele, în religie, știință, tehnică, economie, artă, drept, politică ș.a., „în toată viața noastră modernă” este prezent „un «raționalism» diversificat în modul specific de a fi al culturii occidentale” (*Ibidem*, p. 11).

Unul dintre filosofi urcat viguros pe scena mondială este în ultimele decenii Avishai Margalit. Cartea sa de căpătâi, *The Decent Society* (Harvard University Press, 1996) a căpătat repede răsunet internațional. Traducerea germană (*Politik der Würde. Über Achtung und Verachtung*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2012) a confirmat urcarea gânditorului, cu o abordare originală și cultivată a stării lumii actuale, printre filosofi de referință ai deceniilor recente și a accentuat-o.

Cartea *The Decent Society* propune o diagnoză – „societatea decentă (decent society, anständige Gessellschaft)” – pe un teren pe care diagnoze răsunătoare se aglomerează în ultimele decenii. Astăzi nu poți să nu te gândești la Max Weber, care a dat o diagnoză a societății occidentale ce voia să-i corecteze pe Adam Smith și pe Marx, sub ideea emergenței „carcasei tari ca oțelul a supunerii”. Nu poți să nu te gândești la Horkheimer și Adorno, cu „societatea mediatică”, în care faptele sunt înlocuite cu mediaticizarea, la Arthur S. Colemann, cu „societatea asimetrică”, în care „actorii corporativi” copleșesc individualitatea umană. Nu poți să nu îți amintești pe Giles Lipowetski, cu „epoca vidului valorilor”, la „societatea cinică” a lui Peter Sloterdijk, la „societatea haotică” a lui Gianni Vattimo, la „societatea minciunii” a lui Wolfgang Reinhardt, la „societatea postseculară” a lui Klaus Eder, la „societatea invizibilă” a lui Daniel Innerarity, la „societatea cunoașterii” a lui Peter Dunker, la Ulrich Beck cu „societatea riscului”, la Alan Greenspan cu „societatea turbulentei”, la Hans Joachim Maaz cu „societatea narcisică”, la „societatea infantilă” a lui Viatteau, „societatea indiferenței” a lui Scrama și la „societatea cleptocratică” a lui Sarah Chayez și la „societatea informației” a numeroșilor teoreticieni de astăzi ai expansiunii informaticii (vezi caracterizările, împreună cu examinarea „societății nesigure”, în Andrei Marga, *Societatea nesigură*, Editura Niculescu, București, 2016). La Avishai Margalit este vorba însă mai mult decât de o diagnoză factuală.

Citind *The Decent Society* își vine repede în minte „societatea dreaptă” concepută de John Rawls în impozanta sa *A Theory of Justice* și scrierile ulterioare, care au schimbat filosofia timpului nostru. „Societatea decentă”, pe care Avishai Margalit o concepe este o conceptualizare oarecum în prelungirea „societății drepte” a lui John Rawls, dar concurentă cu aceasta. Premisa sa generală este că „descurajarea (Entmütigung) constituie totuși una dintre problemele esențiale în relația noastră cu alți oameni, iar atenția (respectul) este soluția” (p.91). O nouă modelare a societății, care să o includă, este, ca urmare, indispensabilă. „O societate decentă combate relațiile prin care membrii ei se pot simți pe drept descurajați. O societate este decentă atunci când instituțiile sale nu oferă oamenilor care se află sub autoritatea lor motive întemeiate de a se considera descurajați” (p.22). La „dreptate (justice, Gerechtigkeit)”, valoarea urmărită de John Rawls, Avishai Margalit adaugă „decentă” și privește societatea din punctul de vedere al condițiilor care o fac posibilă.

Observația crucială a lui Avishai Margalit este că, după John Rawls, o „societate dreaptă (gerechte)” trebuie să fie și una „decentă”. Dar aici nu este deloc o evidență.

Să luăm în seamă cele două principii ale lui John Rawls, din *A Theory of Justice*: fiecare are același drept la cel mai cuprinzător sistem al libertăților de bază care este posibil pentru fiecare; inegalitățile

sociale și economice trebuie să aducă cel mai mare avantaj celor mai puțin favorizați și trebuie legate de funcții și poziții care sunt deschise tuturor, conform egalității oneste de șanse. Din aceste principii, spune Avishai Margalit, rezultă o societate care este în conflict cu o societate care etalează instituții ce decurajează oamenii, dar nu rezultă o „societate decentă”. „Nu se poate spune că o societate dreaptă este cu necesitate și o societate decentă. Unul dintre argumentele mele se referă la problema statutului de membru al unei societăți, al doilea la întrebarea ce instituții trebuie luate în considerare atunci când se judecă o societate ca dreaptă sau nedreaptă și al treilea la faptul că o împărțire a bunurilor poate fi, într-adevăr, dreaptă în sine, dar se poate baza pe feluri de a proceda nu mai puțin descurajatoare. Nici unul dintre aceste argumente nu pune sub semnul întrebării faptul că, potrivit intenției, ceea ce John Rawls definește drept societate dreaptă, este una decentă. Întrebarea este numai dacă societatea dreaptă conform literei ei – adică luând în seamă tezele pe care John Rawls le-a formulat – este în mod necesar o societate decentă. Dacă se iau în seamă punctele de critică tocmai amintite, răspunsul la această întrebare rămâne în cel mai bun caz neclar, iar în cel mai rău caz, totuși, o societate dreaptă nu este în același timp una decentă” (p.268). Raporturile dintre o „societate dreaptă” și o „societate decentă” nu sunt deloc simple, căci este vorba de impact diferit al celor două. Avishai Margalit dă, la rândul său, o abordare normativă bazată pe observația că nici „societatea dreaptă” nu face imposibilă indecența.

La orice comparație, Avishai Margalit ilustrează o sensibilitate mai ascuțită pentru ceea ce se petrece nu doar în structuri, instituții, mentalități, ci direct cu oamenii. Filosoful transcende din capul locului formalismele conceptuale spre captarea a ceea ce trăiesc nemijlocit oamenii plecând de la o observație de uimitoare simplitate: nimic nu este făcut de om fără percepțiile și conștiința lui de sine, încât trebuie ca filosofia să vină pe acest teren.

Plecând de la această observație, Avishai Margalit formulează diagnoza sa specifică. Anume, rănirea demnității umane este cel mai adânc nivel al emergenței dificultăților din societate, încât nu este soluție astăzi fără a lega discuțiile despre cetățenie, democrație, drept, loc de muncă și orice altceva, pe de o parte, cu demnitatea omului la nivelul cetățenilor, respectiv cu onoarea, inclusiv în cazul celor care decid, pe de altă parte. Demnitatea omului simplu care suntem fiecare și onoarea, inclusiv a decidenților, merg de fapt mână în mână.

Cartea *The Decent Society (Politik der Würde. Über Achtung und Verachtung*, în traducerea germană, din care cităm) începe cu distincția dintre „societatea decentă” și „societatea civilizată”. „Într-o societate civilizată oamenii nu se descurajează între ei, în timp ce într-o societate decentă sunt instituții care nu descurajează oamenii” (p.13). O societate poate fi civilizată, fără a fi decentă. Desigur, cu instituțiile începe crearea diferenței, dar trebuie distins mai departe între „legi și reguli” ce stau la baza instituțiilor și „feluri de comportament efective”. Acestea din urmă sunt terenul pe care putem discuta despre „decentă”.

Definiția „societății decente” apelează la o neagație – „societatea care nu descurajează” – din trei motive. Unul moral: este mai urgent și mai accesibil să înlăturăm răul, decât să construim binele. Unul logic: scopuri ca evitarea descurajării se ating mai direct decât altele, care sunt efecte secundare ale

altor scopuri. Și unul cognitiv: atitudinea de descurajare este mai ușor de identificat decât atitudinea de respect, așa cum starea de boală este mai ușor de stabilit decât starea de sănătate. Dacă este să se dea, totuși, o definiție pozitivă „societății decente”, atunci se poate spune că „o societate este decentă atunci când instituțiile ei întâmpină cu atenție oamenii ce se află sub autoritatea lor” (p.17).

Mai trebuie făcute și alte distincții. Putem avea „societăți ordonate”, care țin la anumite reguli, după cum putem avea „societăți respectabile”, care protejează prestigiul cetățenilor. Dar distincția dintre „societatea dreaptă (gerechtigte)” și „societatea decentă” este suficientă pentru a o specifica pe aceasta din urmă.

Avishai Margalit relativizează argumentul anarhismului clasic – simpla existență a instituțiilor dominației este sursă de descurajare a individului. „Statul posedă, normativ și factual, un potențial deosebit de mare de descurajare instituțională” (p.15). El relativizează și argumentul stoicismului – nici o instituție dominatoare nu poate oferi argumente raționale pentru descurajare. Nici anarhismul și nici stoicismul nu diferențiază suficient. Teza proprie lui Avishai Margalit (p.38) este că reglementările instituționale nu descurajează în mod necesar, cum pretinde anarhismul, dar sunt capabile să descurajeze, aceasta în pofida susținerilor stoicismului.

Pe de altă parte, Avishai Margalit susține că o „societate decentă” nu presupune automat o anumită reprezentare a drepturilor. „Și o societate fără un respectiv concept al drepturilor poate dispune de concepte precum onoarea și descurajarea, care sunt adecvate unei societăți decente. Înțelegerea ce-i corespunde a onoarei este echivalentă cu respectul de sine (Selbstbeachtung), care este de distins de sentimentul propriei valori și de onoarea socială” (p.14). Desigur, o „societate decentă” nu încalcă drepturile oamenilor. Drepturile omului sunt „protecție pentru demnitatea umană” (p.50). Dar drepturile omului fără drepturi civile în acea societate nu ajung pentru a avea o „societate decentă”, chiar dacă nu toate drepturile civile (de pildă, dreptul de a alege) sunt drepturi ale omului. „De aceea, respectarea drepturilor omului într-o societate anumită nu este temei suficient de a concepe acea societate ca una decentă; este imaginabil așadar că ea își descurajează unii membri ca cetățeni, fără să încalce drepturile omului” (p.51). Nerecunoașterea de drepturi civile într-o societate pentru anumiți oameni este descurajare a acestora și împiedică o societate să fie decentă

Ce este, însă, „descurajarea”? Prin aceasta Avishai Margalit înțelege „excluderea unei persoane din comunitatea umană și limitarea capacității de control” (p.15). Mai precis, „prin descurajare înțelegem toate formele de comportament și relațiile ce dau unei persoane un motiv rațional să se considere rănită în respectul de sine” (p.21). Evident, este vorba de un proces rațional, nu de unul doar psihologic, și de relații cu alți oameni și de atitudinile acestora, nu de altceva. „Numai oamenii pot descuraja, chiar dacă respectiva descurajare nu stă neapărat în intenția lor” (p.21). Descurajarea se petrece nu altundeva decât în spațiul relațiilor dintre oameni.

Dacă este să formulăm pozitiv ceea ce conține „descurajarea”, atunci trebuie spus că în opoziție cu aceasta se află „respectul de sine (Selbstachtung)”, chiar dacă este un termen insuficient de clar. Un termen mai bun pentru a da o formulare pozitivă este „onoarea (Ehre)”. Se poate spune că „societatea decentă este societatea în care fiecărui om i se acordă onoarea ce i se cuvine” (p.52) și ar fi adecvat să scoatem termenul de „onoare” din arhivele în care l-au închis diversele teorii și să-l recuperăm pentru discuția de astăzi asupra societăților. Este vorba aici de acea „onoare” a cărei rănire antrenează „descurajarea”, nu de onoare în general. Așa-zisa „onoare

socială” nu este adecvată pentru a fi socotită bază a unei „societăți decente”. „Pentru societatea decentă este relevantă onoarea în sensul de demnitate umană. De această formă de onoare este cea pe care oamenii ar trebui să se bucure și rănirea ei este motiv pentru ca ei să se simtă descurajați” (p.54). Demnitatea umană este orizontul mai cuprinzător și suficient de precis al „societății decente”.

Când se ajunge la „descurajare”? Avishai Margalit are în vedere patru ipostaze: cea în care se rănește respectul de sine, cea în care se coboară sentimentul propriei valori, cea în care se pune la îndoială integritatea și cea în care se aduc daune demnității umane. Fiecare este teren de specificare a societății decente. Aceasta începe cu „respectul de sine” și „sentimentul propriei valori”. Nu este „societate decentă” acolo unde instituțiile pretind oamenilor să renunțe la „integritate” și îi constrâng la „compromisuri” și să se lase „corupți” (p.59). „O societate este decentă numai atunci când instituțiile ei nu rănesc demnitatea umană” (p.61). Aceasta este de fapt „suma tuturor felurilor de comportament care dovedesc că un om își dă atenție efectiv” și constituie cheia „societății decente”.

De ce oamenii au nevoie de „atenție (Achtung)”, de „respect (Respekt)”? Avishai Margalit discută trei puncte de vedere. Primul este acela după care „atenția (respectul)” ține de o proprietate generală a omului. Al doilea este că atenția este cerută în relația concretă în care se cere atenție. Al treilea spune că nu se poate justifica nevoia de atenție, ci numai cea de evitare a descurajării. Autorul *The Decent Society* este de părere că răspunsul la întrebare nu se poate da rămânând la un singur punct de vedere, căci nu s-ar obține relevanța morală. „O mulțime de puncte de vedere este indispensabilă pentru a face față multitudinii pestrice a experienței umane, care ne dă la rândul ei un indiciu al naturii umane” (p.75). Nu ne duce departe soluția lui Kant, a „valorii în sine” ca temei al respectului de sine, căci exemplele empirice o contrazic, nici soluția după care omul este ființa care își propune scopuri și are, deci, o demnitate aparte, care este contrazisă, de asemenea, empiric. La fel, nici soluția sceptică după care nu există o proprietate a omului care să permită derivarea „atenției (respectului)”, căci antrenează consecințe inacceptabile, precum cruzimile și rasismul. Avishai Margalit înclină spre o întemeiere a „atenției (respectului)” prin apel la un adevăr simplu – „omul nu trebuie descurajat” (p.91). Nu este aici doar o întemeiere morală – de altfel întemeierea morală nici nu mai este suficientă – ci una care leagă evitarea descurajării cu respectul omului și, mai departe, cu ceea ce înseamnă a trata uman oamenii.

O „societate decentă”, spune Avishai Margalit, nu are nevoie de fapt de o definiție pozitivă – este destul să se spună că este o societate care nu descurajează oamenii. De altfel, „o întemeiere negativă se referă la faptul că oamenii sunt ființe care pot fi rănite nu numai prin acte fizice dureroase, ci și prin acțiuni simbolice” (p.91). Cum spunea Ernst Cassirer, oamenii sunt ființe care locuiesc într-o lume simbolică. „Cruzimea sufletească” este cruzime efectivă, în sens precis, iar „descurajarea” nu se reduce nicidecum la vreun act simbolic, ci provoacă inclusiv dureri corporale.

Mai este încă un aspect al descurajării care are importanță principală. Avishai Margalit îl captează sub termenul de „paradox al privării de demnitate (Paradox der Entwürdigung)”. El constă în aceea că, spre deosebire de „boală”, care afectează sentimentul valorii proprii, „descurajarea” afectează valoarea lăuntrică a unei persoane. Uneori descurajarea se face în forma criticii, care țintește la schimbarea evaluării de sine a unei persoane fără a răni respectul de sine. Dar, atunci când critica nu este îndreptățită, se ajunge la această rănire. „În acest caz, a descuraja o persoană înseamnă a-i contesta umanitatea, ceea

ce înseamnă, mai departe, a o trata ca și cum nu ar fi om, ci doar un lucru, instrument, animal, subom sau om de clasa a doua” (p.126). Autorul descurajării unei persoane exercită o amenințare existențială la adresa acesteia, dar aceasta nu este ultima verigă a lanțului. Și cel descurajat apelează la strategii de apărare. Nimeni nu poate ieși din interacțiune. Este realitate împrejurarea că „și respectul de sine – deși se întemeiază pe faptul că se recunoaște propria ființare ca om – implică deja din capul locului atitudinea plină de respect din partea altor oameni” (p.130). Altfel spus, fiecare ajunge să plătească costuri ale descurajării cuiva.

Una dintre teoremele lui Avishai Margalit este că „orice societate dreaptă trebuie să fie și decentă; invers nu se poate spune” (p.15). Concluzia sa este că și calitatea de membru recunoscut al acelei societăți, și instituțiile implicate și distribuția bunurilor acelei societăți ridică probleme chiar dacă scopul este una dreaptă. Din caracterul drept al societății nu rezultă nicidecum decența din sânul ei. De aceea, dacă este să vorbim de statutul „societății decente”, atunci trebuie spus că aceasta este al unei „idei regulative” (p.269), alături de „societatea dreaptă”, care are același statut. „O societate decentă este un ideal valoros ce merită să fie transpus în fapt. Transpunerea nu trebuie întemeiată cu argumentul că ea ar fi un pas necesar pe drumul spre realizarea unei societăți drepte, mai ales deoarece ultima aserțiune nu poate fi dovedită. Ambele ideale, cel al societății decente și cel al societății drepte, sunt optimiste în măsura în care descriu o situație ce este de preferat celei actuale” (p.270-271). Optimismul în privința unui ideal nu înseamnă că șansele realizării lui sunt mari.

Ce au de făcut instituțiile pentru o „societate decentă”? Cum trebuie să se comporte instituțiile sociale într-o „societate decentă”? O mare parte a cărții *The Decent Society* este examinarea a ceea ce se petrece sub autoritatea instituțiilor din societate, cu concluzii importante. De pildă, în cazul societății snoabe, de genul cluburilor exclusiviste, se observe că „o societate snobistă nu este în mod necesar descurajatoare; ea pot însă – în funcție de contextual social și cultural – să promoveze și favorizeze atât descurajare individuală, cât și descurajare socială” (p.189). Formele de frăție bazate pe semne, presupun, la rândul lor, o descurajare. „Într-o societate decentă nu este loc pentru descurajare, chiar dacă este vorba numai de o probă de curaj ce trebuie să deschidă calea spre frățietate” (p.193-194). Indiciile corporale fizice nu sunt, nici ele, fără descurajare. „Cum o societate decentă se raportează la indiciile corporale ale formelor de viață legitime depinde de importanța pe care aceste indicii o au pentru respectiva formă de viață” (p.195).

„Societatea decentă” exclude atingerea vieții private. „În ce constă legătura între descurajare și încălcarea vieții private se lămurește în trei puncte diferite, dar corelate. Încălcarea vieții private poate prezenta o formă extremă a descurajării atunci când ea (1) arată persoanei respective că nu are nici cel mai mic control asupra vieții sale; (2) îi aduce în fața ochilor faptul că este indiferent dacă are sau nu control asupra vieții sale, sau (3) poate duce la concluzia că victima a pierdut complet controlul asupra vieții sale” (p.203). Pe de altă parte, încălcarea vieții private distruge intimitatea. „Incapacitatea de a-și proteja viața privată este un semn de absolută neajutorare, un semn că nu mai ești în stare să-ți aperi propriile interese” (p.206).

Birocrația adaugă la considerarea omului ca animal, obiect sau mașină, mai nou, considerarea lui ca număr. „Doar că trebuie să fie o formă de birocrăție care nu descurajează sistematic persoanele dependente de ea” (p.208). Sărăcia privează de demnitate (p.224), încât politicile de dezvoltare sunt de salutat

ca eforturi de a reduce sărăcia. Numai că și aici apare o problemă – aceea a pericolului ca reducând sărăcia unor oameni aceștia să devină dependenți de cineva. „De aceea, conceptul nostru al demnității umane este legat mai cu seamă de asumptia că societățile sunt compuse din indivizi care pot decide asupra a tot ceea ce privește viața lor...” (p.230). „Societatea decentă” presupune indivizi autonomi, stăpâni pe deciziile lor.

Personalitate filosofică impunătoare, Avishai Margalit nu numai că dă o diagnoză a ceea ce este, chiar dacă nu acesta este scopul său principal, nu numai că formulează o diagnoză normativă relativă la ieșirea din ceea ce este, care este de fapt ținta sa în *The Decent Society*. El realizează mai mult, ceva la care prea puțini filosofi de astăzi se mai gândesc: lămurirea a ceea ce ei propun în scrierea lor. Altfel spus, filosoful lămurește obiectul reflecției sale, dar și tipul de reflecție pe care îl pune în aplicare. Acesta nu-i este indiferent, căci nu poate fi indiferent. Adevărul contează totdeauna împreună cu calea pe care s-a ajuns la el.

John Rawls vorbise de o „teorie a dreptății” – a „societății drepte”. Între cele două variate de teorii pe care le-a avut la îndemână – varianta lui Hilbert, care distinge între matematica numerelor naturale, ce oferă cunoștințe intuitive, și matematica structurilor formal-sintactice, ce se derivă din prima, și varianta lui Gödel, care distinge între axiome și propozițiile adevărate, ultimele nefiind epuizate de totalitatea propozițiilor ce derivă din axiome, autorul monumentalei *A Theory of Justice* a ales a doua variantă. Doar că introduce în relația dintre axiome și propozițiile adevărate „echilibrul reflectiv” și, ceea ce este și mai important, atunci când alege axiomele – în cazul său bazele constituției într-o „societate dreaptă” – nu mai ia în seamă opinia personală a celor care participă la alegere. „Altfel spus, alegerea constituției nu își poate permite să fi întemeiată cu argumente ce se bazează pe informații despre proprietățile specifice ale persoanelor participante” (p.274). De aceea, „societatea dreaptă” este o construcție ce lasă în afară date importante ale vieții.

Avishai Margalit vrea să depășească această lacună apelând la a treia variantă de teorie – o „teorie critică”. Aceasta este „preocupată de eliberarea oamenilor de mecanismele de asuprire datorate în cea mai mare măsură lor înșile. Este o teorie reflexivă de sine, care face obiect, așadar, de reflecție din ea însăși și care se probează în împrejurarea că oamenii emancipați sunt gata să o preia. În vreme ce în modelul lui Gödel judecățile din lista celor independente de teorie sunt cea mai înaltă instanță de decizie asupra adevărului unei teorii, iar la Rawls este creat spațiu pentru echilibru reciproc, în teoria critică trebuie să punem în acord judecățile cu teoria, nu teoria cu judecățile. Deoarece judecățile sunt determinate de teorie, ele devin judecăți independente ale oamenilor liberi, care acționează în propriile interese” (p.274). Judecățile pleacă de la ceea ce oamenii trăiesc în realitate, în mod exact de la „analiza conceptelor din câmpul semantic al atenției și descurajării”. Aceste concepte nu se iau în vreo accepțiune psihologică, dar păstrează legătura cu experiența și au astfel un „conținut de percepție”. „Este convingerea mea fermă – încheie Avishai Margalit – că și un discurs neteoretic poate fi inteligent și nu trebuie în nici un caz să se transforme cu necesitate într-o predică sau în simplu bavardaj” (p.276). El are dreptate. Nu se poate contesta că reușita sa din *The Decent Society* este deplină.

Obiectivitatea nemiloasă

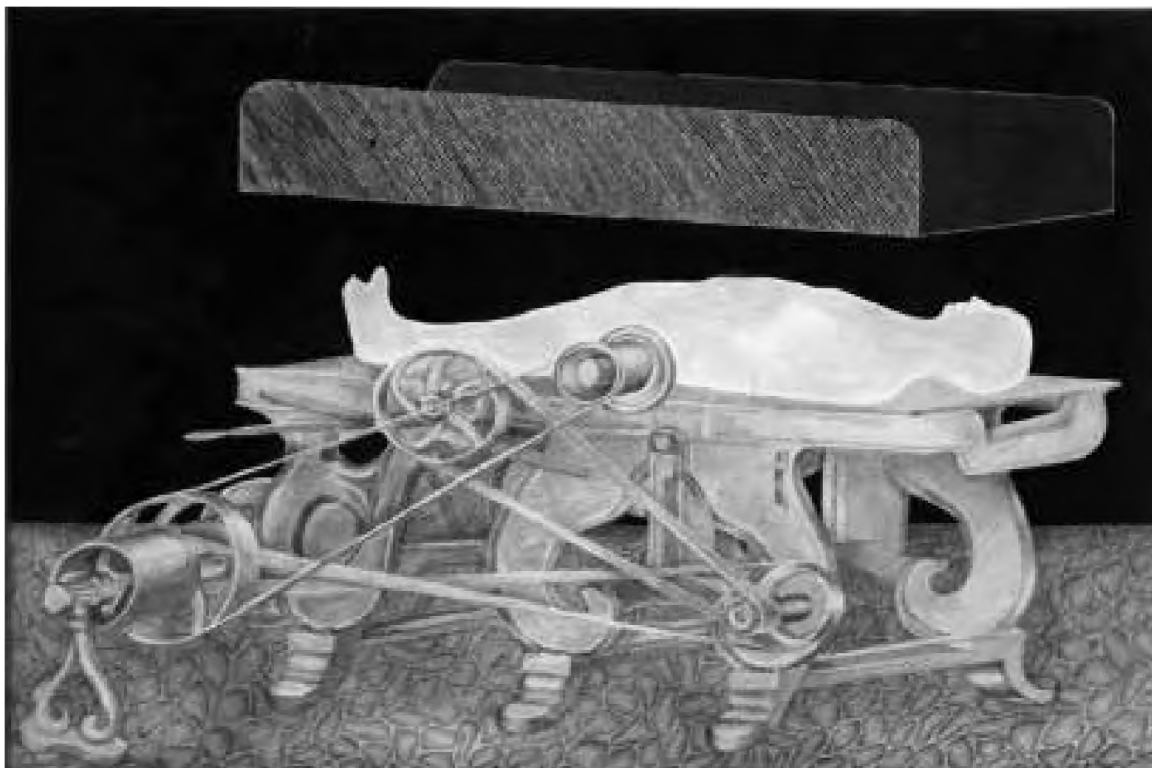
Alexandru Sfârlea

Robert D. Kaplan
Cucerirea Munților Stâncoși
Cum determină geografia rolul Americii în lume
 Editura Humanitas, București, 2018

Universitarul orădean Dan H. Popescu este merituosul traducător al acestei cărți, care include în paginile ei o multidisciplinaritate și o diversitate a aspectelor acesteia – istorico-geografice, dar și sociologic-culturale – pe care le abordează din unghiuri și perspective care aduc în prim-plan o autenticitate vibrând de nedisimulată prospețime, dar și o acuitate a percepției coabitând benefic cu un spirit analitic pătrunzător. Autorul, cunoscutul istoric și sociolog american Robert D. Kaplan – pe care revista *Foreign Policy* l-a inclus de două ori în „Top 100 Global Thinkers”, ca fiind unul dintre cei mai influenți analiști ai epocii de după cel de-al Doilea Război Mondial, autor a numeroase volume de analiză geo-politică și de călătorii – pornește, la volanul automobilului său, în anul 2015, pe urmele unui itinerar urmat, în copilărie, împreună cu tatăl său, în anii '60 ai secolului trecut, de pe coasta de est (Stockbridge, Massachusetts), până pe cea de vest, având drept punct final marele port la Pacific, San Diego. În *Invocație*, autorul schițează, sintetic, „pornind de la detalii specifice” (William Carlos Williams), „portretul” acestei aventuri pe autostradă, în încercarea de a cunoaște, în acest mod, evoluția în timp a unei țări- continent: „prin amintirile unui tată, printr-o geografie a speranței, aparținând unui istoric, printr-un deșert de proporții biblice și un ocean care duce către China, o provocare ce trebuie înfruntată, dar fără de care nu te poți ridica la înălțimea altor provocări”.

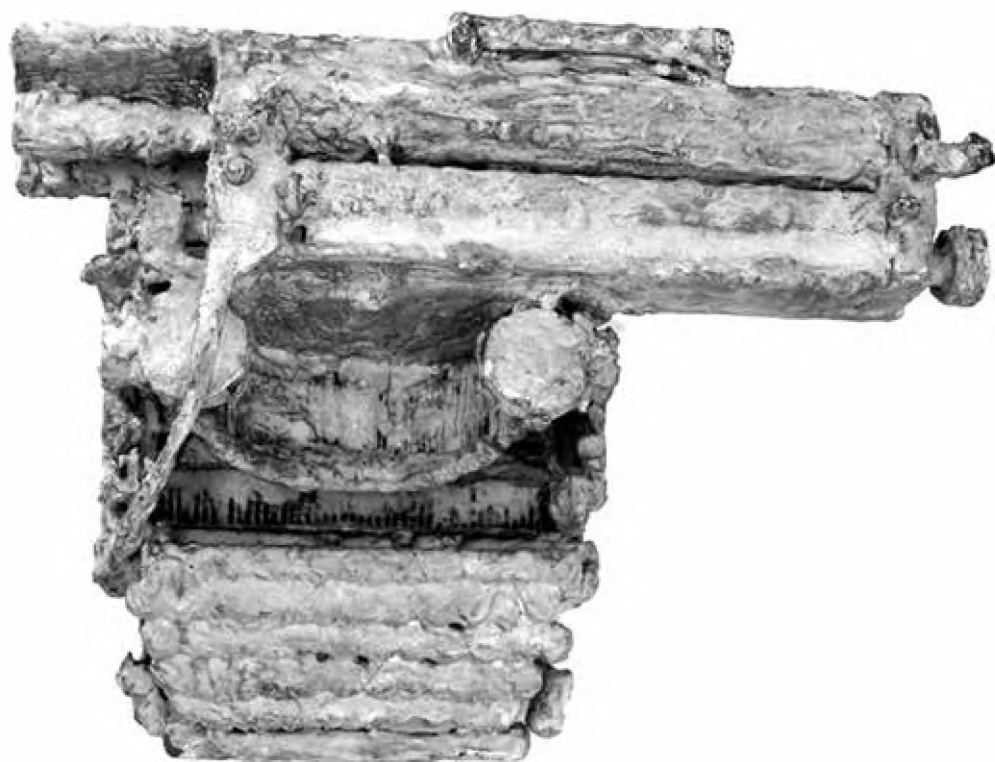
Așadar, suntem martorii unui paralelism descriptiv, între ceea ce rememorează autorul din urmă cu 45 de ani, și aspectele din arealul ipostaziat cu noile lui înfățișări: „Am învățat de timpuriu că orice comparație e dureroasă și nu implică întotdeauna respect, dar reprezintă fundamentul

oricărei analize serioase. Călătoriile mi-au pus pe umeri o povară cu care nu m-am simțit niciodată confortabil: o obiectivitate nemiloasă. Iar expresia *să cucerești Stâncoșii* mi-a dat imboldul de a călători, dorință de altfel insuflată de tatăl meu de când mă știu pe lume”. Este evocat, cu o empatie nostalgică, istoricul și prozatorul Bernard DeVoto, cel care l-a învățat să înțeleagă experiența americană ca funcție a geografiei, dar și rolul Americii în lume, și chiar dacă glorifică „impulsul expansionist american”, admite totuși cu onestitate pe parcursul lucrărilor sale, ambiguitatea morală a acestuia. În călătoria sa, Robert D. Kaplan subliniază, decis și riguros, că are nevoie nu de experiența unui călător sau jurnalist, ci de aceea mai cerebrală, a unui analist. Pentru a cunoaște realitatea locurilor prin care trece și unde face popasuri, nu se sfiește să tragă pur și simplu cu urechea la vocile oamenilor de la masa alăturată, pentru că, zice, dacă îi abordează direct, aceștia se comportă fals, apelează la „poză”, nu se simt în largul lor. Ni se spune că frontierele (aici, cea de est), „mai bine decât orice altceva, testează ideologiile, nu e timp de teoretizări, de aceea, funcționermente, America nu a fost prietenoasă cu comunismul, fascismul sau cu alte forme, mai benigne, de utopie”. Că, drept urmare, conceptele idealizate au prins rareori rădăcini în America, așa că intelectualii au fost nevoiți să se uite înspre Europa, pentru a găsi surse de inspirație. Aflăm despre cum coloniștii, în secolul XVIII, i-au îndepărtat pe băștinași, pentru că dinamica noii societăți capitaliste – care a pus accentul pe autodisciplină și muncă laborioasă – ar fi fost diluată și alterată de moravurile culturii băștinașe. Trecem prin Sagamore Hill, vizitând încăperile Case Albe de vară, în primul deceniu al secolului XX, unde, de pildă, Theodore Roosevelt, care a amenajat-o, citea o carte pe noapte. Cel care, ni se spune, într-un grad neatins de niciun alt președinte înainte sau după el, a *conceput* în mod concret imaginea Statelor Unite ca forță globală fără egal. Pe de altă

Christian Paraschiv

Feminin - Masculin (1979)

Christian Paraschiv

parte, versurile cântecului compus de Simon și Garfunkel sugerează că, „totul începe cu autostrada New Jersey”, prin legăturile ei cu marile artere care constituie Sistemul Interstatat de Autostrăzi al lui Eisenhower. Un popas al acesteia, între multe altele, special amenajate, se numește Joyce Kilmer, după numele unui poet, critic literar și jurnalist, ucis în a doua bătălie de pe Marna, în 1918.

Un alt popas este la Valley Forge, lângă autostrada Pennsylvania, unde se află Parcul Național de Istorie, datorită căruia a fost conservat terenul pe care generalul Washington și-a petrecut iarna lui 1777- 1778, cu Armata Continentală hărțuită și prost aprovizionată, dar care a supraviețuit în lupta cu stihiiile și s-a încheat într-o forță unificată, de profesioniști. Autorul se oprește apoi în Lancaster, ca să viziteze casa lui James Buchanan, „ce importanță are că a fost poate cel mai slab dintre președinții noștri”, cel de-al cincisprezecelea. Zice autorul: „Dar până și aici, în Pennsylvania rurală, văd femei musulmane, cu veșminte lungi și acoperământ pentru cap, o adunătură de srăini care n-au nimic de împărțit unul cu celălalt, cu telefonul mobil la ureche. Societatea e bogată, cosmopolită, chiar așa atomizată cum e de tehnologie. Mașinile se răresc și pe drum nu mai e decât caravana continuă a autocamioanelor pe 18 roți, transportând containere spre interiorul continentului.” În Pittsburgh vedem unul din cele mai mari noduri de navigație din America de Nord, pe fluviul Ohio, care se varsă în imensul Mississippi, care la rândul-i se varsă în Golful Mexic. Iată și o... picanterie narativă pe care noi,ăștia de prin estul Europei o putem savura, ca pe un pizzicato violonistic, într-o baladă despre cuceritorii Vestului sălbatic: „Într-un salon de luat masa îmbrăcat în pluș, aud fără să vreau o imigrantă din Ungaria discutând despre afacerea ei locală de fizioterapie și despre cum a ajuns în America în urmă cu 20 de ani, cu numai 50 de dolari în buzunar. Realitatea cotidiană a Americii e încă mitică, bănuiesc.” În orașul Marietta admirăm statuia primilor coloniști din Noua Anglie, executată de Gutzon Borglum, cel care a sculptat și Muntele Rushmore, „în acel stil voit simbolic pentru care e renumit, iar figurile președinților

Mașină de scris Flaubert (1987)

par să iasă de-a dreptul din stâncă.”

Kaplan nu se sfiște să recunoască faptul că America este civilizată și politicoasă în cea mai mare parte, la fel de unică în felul ei de a fi, „în pofida lipsei de cultură înaltă și așa-zisa sofisticare, ca Orientul Mijlociu și Asia Orientală, pe unde am călătorit”. Autorul întâlnește oameni mai în vârstă, în Kentucky, care poartă șepcuțe de veterani, pe care scrie în ce războaie de peste mări au luptat. Portsmouth, Ohio, este, un loc mai pustiu și mai gol de conținut decât Wheeling, din Virginia de Vest, iar în Cincinnati este o... erupție de zgârie nori, în timp ce în Indiana, mai la vest, „peisajul american se întinde și parcă l-ar fi apucat căscatul”. În America, ni se spune, rar poți auzi pe cineva discutând politică de dragul politicii, „chiar dacă CNN și Fox News trâmbițează non-stop pe monitoarele de deasupra rafturilor cu whiskey de la barul local și din ce în ce realizez, cu fiecare zi de călătorie, că americanii nu doresc să cunoască detalii despre politica externă.” Nu ne scapă nici informația că Donald Trump a fost ales pentru că a fost, „un strigăt primar împotriva elitei politice”, incapabilă să intre în legătură cu oamenii de jos, care devin alienați, pur și simplu, căzând în capcana propriilor temeri, pe măsură ce viața devine tot mai complexă. În interiorul Illinoisului ajungem în prerie, cu pământ neted, cât vezi cu ochii, mile întregi cu culturi de porumb și soia, silozuri mari, circulare, apoi un tren de marfă, „Union Pacific” întinzându-se parcă pe toată lungimea orizontului. În Springfield, Illinois, se vizitează casa cu două nivele, a lui Lincoln, cel care i-a înfrânt pe sudiști. „Pe autostrada 67, în McDonough County, Illinois, inima țării atinge un grad de sinteză cu valoare de simbol: peisajul solului negru aidoma unei mări, preria plată, de un verde electric, bătută de vânturi, cu nesfârșite variații topografice.” Și: „America va trebui să-și modereze impulsurile și obiectivele dacă dorește să continue să prospere, în special în condițiile în care o lume haotică și instabilă e din ce în ce mai aproape”. Vedem că afirmațiile și punctele de vedere ale lui Robert D. Kaplan sunt, adesea, tranșante și chiar virulente, dar nu e mai puțin adevărat că acestea sunt propulsate, ca să zic așa, din lăuntricitatea și „cerebralitatea” sa mustind de

experiențe la fața locului/ locurilor, precum și din profunda cunoaștere a fenomenelor socio-politice ale establishmentului nu doar american, ci la nivel planetar. După ce ajungem în Nebraska, ni se descrie „peisajul orizontal”, intrăm în Vestul adevărat, traversăm meridianul de 100 de grade longitudine, la Cozad, unde fiecare bucată de autostradă e dedicată forțelor armate, iar pe o plăcuță citim povestea Narcisei Whitman, prima femeie albă care a traversat continentul american și care, împreună cu soțul ei, Marcus, au fost masacrați de indienii Cayuse. În Marele Deșert American, orizontalitatea căruia a fost percepută ca spectaculoasă, înșelătoare și romantică. „America, așa cum o știm, s-a născut oarecum cu această nouă perspectivă. Era un peisaj care dădea frâu liber singurătății, venerației, exaltării și depresiei.”

Pe autostrada US26, ne îndreptăm, cu automobilul kaplanian, spre vest, de-a lungul râului Nort Platte, în Nebraska, unde, „tăcerea este asurzitoare, cu excepția sunetelor pătrunzătoare scoase de cintezoii și ciocârlii, în timp ce podișul se înalță în valuri sculpturale. (...) Da, excepționalismul american poate fi insuportabil, dar este în parte și produsul peisajului.” Ni se spune că gândurile devin abstracte, pentru că Vestul te copleșește prin chiar repetarea platourilor și canioanelor sale, dar apoi ne minunăm de Parcul Național Zion, în sud-vestul Utahului, care, „prin monumentele sale de gresie impozante, catifelate, străpungând cerul, este suma tuturor peisajelor din Vestul sălbatic”. Ajungem în sudul Nevadei, la barajul Hoover, una dintre marile minuni ingineresti ale lumii moderne, apoi în deșertul Nevadei și, într-un târziu, vedem un semn luminos care vestește, „Bine ați venit în California!”

„Am călătorit timp de multe săptămâni de la est la vest, de-a lungul celei mai impresionante geografii politice din lume, sau din istorie, la drept vorbind. Traversez alt șir de munți, înainte ca briza rarefiată a oceanului să dea claritate peisajului. Ajungând în portul San Diego, întrezăresc un șir de carene cenușii ale unor vase de război gigantice, în danele lor, cu prova îndreptată spre restul lumii”. Iar eu concluzionez: o carte ca un tablou impunător și măreț, pictat măiestru, din care ne surâd ademenitor și-un pic ironic, Geografia și Istoria, strâns îmbrățișate...

Christian Paraschiv

Obiect (2001), corn și mercur

În căutarea cărții pierdute

Mircea Moț

În urmă cu două decenii, Ion Mureșan publica la editura *Aletheia* din Bistrița un volum admirabil, intitulat deloc întâmplător *În căutarea cărții pierdute (o poetică a urmei)*. Aceasta se întâmpla după ce poetul debutase cu volumul *Cartea de iarnă* (Editura Cartea Românească, 1981), urmat, după mai bine de un deceniu, de *Poemul care nu poate fi înțeles* (Editura Arhipelag din Târgu Mureș), ambele constituind rebele valorice ale unui autentic poet.

Scriind despre volumul *În căutarea cărții pierdute*, Al. Cistelean face trimitere la poetul Ion Mureșan. „Faima de eseist a lui Ion Mureșan, scria criticul în numărul 5 din anul 2006 al revistei *Familia*, nu se ridică nici pe departe la cotele atinse de faima sa de poet. Deși, la drept vorbind, ar merita să se ridice măcar pe la jumătatea acesteia; nu de alta, dar cantitativ acesta e raportul just la două cărți de poeme (...) unul de eseuri, *Cartea pierdută*.” Al. Cistelean menționează o serie de caracteristici ale eseului, care își pun amprenta pe volumul poetului din Cluj: „Nu există oameni calificați în eseu, oricât de strălucitori esești ar fi ei; pentru simplul temei că eseul nu e meserie, ci, mai degrabă, o bucurie și un spectacol al inteligenței. Eseul este în ultimă instanță o specie dificilă la care nu pot adera decât spiritele care trăiesc din entuziasmul inteligenței; care cunosc, așadar, economia inteligenței”.

Primul eseu al volumului, *Note la un paradis pierdut*, lasă impresia unui autentic program de lectură, ce face apologia ochiului și a privirii, trimițând spre relația dintre realitate și proiecția acesteia în imaginar. Ion Mureșan scrie despre paradisul eidetic ca „timp al necruțătoarelor miracole, cetate cu un singur stăpân, ochiul flămând. Ochiul dictatorial care își subjugă toate celelalte ținuturi și aproape suficient sieși, le compensează. O cetate nemărginită, în care sabia conceptului nu trasează, încă, lumea în gen proxim și diferență specifică. Percepția este mereu proaspătă. Haina de lucru a omului pare a fi, ca o impunătoare mantie, retina”. Acel „pas de demiurg” despre care vorbește Ion Mureșan este pasul de la identificarea obiectului cu imaginea lui până la „a folosi ca pe un obiect imaginea însăși”. Cu alte cuvinte, este vorba de pasul „de la reproducere la creație”, atunci când „pe scheletele lucrurilor crește carnea altor lucruri”. Din momentul în care se vorbește de imaginea obiectelor însușită de autor deja e vorba de un act de creație în plan imaginar, pornind de la realul pe care ochiul îl înregistrează „flămând” pentru un fascinant joc în alt plan, nu cu obiectele lumii, ci cu imaginile acestora. Realitatea nu este cu nimic lezată iar statutul ei nu este deloc știrbit, câtă vreme ochiul reține imaginile pentru a le „utiliza” într-un univers sensibil. Încursiuni „arbitrare” (după Husserl) în lumea reală, dar și în universul poveștilor, textele lui Ion Mureșan sunt în substanța lor niște lecturi fenomenologice, care apelează la eseu (fapt remarcat deja) dar care îl pot „trăda” la modul creator, pentru că autorul este mai mult decât un eseist, este un scriitor complex, care nu înțelege să abdice de la propria condiție,

savurând fascinante spectacole pe care i le prilejuiesc realitatea și basmele citite, și care oferă el însuși spectacolele rafinate și profunde ale interpretărilor, pe parcursul cărora aruncă în joc, detașat, erudiție și inteligență, într-o mișcare ludică absolut remarcabilă. El renunță așadar la gravitatea și morga cu care ne-a obișnuit comentatorul de literatură. Conștient de propria valoare, ceea ce nu-l face orgolios, om împlinit, Ion Mureșan se poate bucura de prezența frumuseților simple, ce contează dincolo de tot ceea ce presupune căutarea cu orice preț a semnificațiilor. Într-o poiană, cadru sugestiv, de la marginea orașului și a modernității incontestabile, autorul surprinde doi soldați, unul dintre ei „cu privirea pierdută, departe, cânta”, în vreme ce altul dansa: „Dansa cu cea mai frumoasă femeie pe care am văzut-o vreodată. Nici ea nu zâmbea: rochia lungă, albă, foșnea ca hârtia. Părul îi era lung, arămiu, despletit pe umeri. Brusc, totul mi s-a părut evadat dintr-o lume de porțelan, eu însumi eram acolo un personaj de porțelan”. Reține aici atenția amestecul de trăire și de artificial, de realitate „vie” și de transcriere rafinată și ușor detașată a acesteia, de fixare a realului până când acesta se redimensionează. Ion Mureșan este vizibil contaminat aici de Ion Mureșan poetul, care operează inocent cu limbajul, la o altă vârstă decât a semnificației cu orice preț impusă: „Din ceea ce am văzut, nu am înțeles mare lucru și nici nu mi-am pus vreodată problema că ar trebui să înțeleg ceva”. Asta e tot, pare să spună Ion Mureșan, o imagine, și chiar o spune la modul absolut programatic: „asta e tot. Această imagine este tot ce am dobândit mai de preț în ultima parte a vieții mele”. Cu aceeași atitudine detașată, Ion Mureșan solicită imaginea în *Hăinuțele de Paști*, lăsând impresia că eludează semnificațiile de autentică poezie: „Apoi, dintr-odată, am o senzație stranie: hăinuțele de Paști, care toată copilăria mi s-au părut prea strănte, acum, când le îmbrac la Sărbătoarea din memorie îmi par mult mai largi pentru trupul meu îmbătrânit. Și, acum, om în toată firea, tot mai sper că într-o bună zi voi crește atât cât să-mi fie bune hăinuțele luminoase ca Soarele, hăinuțele împărătești, hăinuțele de Paști”.

Poetul Ion Mureșan se dezvăluie prin plăcerea cu care se abandonează jocului și, până la urmă, limbajului, lăsând impresia că este dispus să se detașeze de gravitatea pe care o presupune lectura unor texte consacrate: „Mare este împărăția basmului, dar nici împărății nu sunt puțini. Până și animalele au împărății lor. De ce sunt atât de mulți împărați? Pentru că, în general, basmele sunt construite pe extreme, iar împăratul este o extremă. Este simbolul limitei de sus a puterii omenești. Împărății sunt pe cât de mulți pe atât de nefericiți. E drept că nici creatorii basmului nu îi prea menajează, dar, fie vorba între noi, nici împărății lumii acesteia nu prea au menajat creatorii”. Se poate vorbi într-adevăr despre hermeneutica lui Ion Mureșan, ceea ce s-a și făcut de altfel, dar farmecul textelor sale ține de nedisimulata plăcere a comentatorului, care descoperă simboluri sau

Christian Paraschiv
os și caseină pe lemn

Sat și orthodoxie (1988)

impune simboluri acolo unde alții nu le bănuiesc, descoperă semnificații și mizează pe inteligență și imaginație, rezultând un spectacol de gală, de o profunzime pe care, precum în basmul cenușăresei, autorul însuși pare să o camufleze. Iată un fragment din comentariul dedicat basmului *Prâslea cel voinic și merele de aur*: „Sângele este purtător de suflet. Populațiile sanscritice aveau mare grijă, în timpul ritualurilor, ca sângele să nu ajungă în contact cu țărâna. Precauția indică pericolul, semnalizează că amestecul celor două elemente este primejdios. Dacă sângele fertilizează, amestecul poate da naștere unor creaturi iscate la voia întâmplării, creaturi scăpate de sub ordinea creației. Drumul lui Prislea spre celălalt tărâm este unul de readucere la ordine. Misiunea sa: separarea celor haotic amestecate”. Ion Mureșan are lecturi profunde, citează cărți de referință, dar ceea ce contează în ultimă instanță este imaginația sa creatoare, precum în eseu *Observații pe marginea unor cazuri de reintrupare*. Apa vie, apa moartă și mărul devin motive ce pulsează firesc într-o viziune accentuat personală, cu valoare de replică dată creației, totul sub semnul unei discursivități bine temperate: „După ce trupul a fost reconstituit într-o înjghebare fragilă, apa moartă acționează ca un adeziv care leagă, cimentează fragmentele, și ca un balsam ce vindecă și șterge cicatrici. Apa moartă ridică trupul la rangul de mort”. Iată cum este interpretată prezența mărului în procedura de înviere: „mărul este arborele primordial al conștiinței binelui și răului, arborele mândriei și al rușinii. Sufletul recunoaște de departe mirosul mărului. După același miros s-a mai ghidat o dată, demult, când a străbătut drumul de la paradis la pământ”.

Întregul volum se plasează sub semnul Cărții din perspectiva căreia demersul lui Ion Mureșan își motivează pe deplin profunzimea cu care transcrie experiența labirintului lumii. „Orice discurs despre carte, spune autorul *Cărții de iarnă*, nu este altceva decât un mod de a merge printr-un labirint. Vorbind despre Carte, gândul că de fapt cartea vorbește despre carte, că eu, vorbitorul, nu sunt decât obiect mijlocitor, o oglindă, un circuit telefonic prin care altcineva vorbește și chiar se admiră vorbind, gândul acesta devine obositor”. Despre orice ar scrie, Ion Mureșan rămâne în orizontul cărții, cu atât mai mult cu cât autorul este încredințat că „nimic nu este în simțuri care să nu fi fost mai înainte în cărți”. Inclusiv limbajul: „Vorbirea noastră este o vorbire din robia cărții”.

Aspră, tăinuită

Cristina Struțeanu

Cum o doresc, cum o aștept, cum o presimt pe Doamna Primăvară? Aspră, tăioasă, tăinuită. O vreme care se strecoară, se înșurubează, se furișează. Părelnic. Nu irumpe brusc, te amăgește că n-are forță, că nici nu vine, că nici nu e în calea ta. Asta se întâmplă, undeva, la munte. Acolo, printre lapovițe, te ia pe sus, te uluiește, te pleznește ciripitul fără seamăn. Un dezmăț. Încă de la sfârșitul lui februarie, păsărele încep să cânte bezmetic. Păsărele de pădure de la noi, care au răbdat iarna, ele știu cum... Se pregătesc de nuntit, de făcut cui-buri. La țară, se zice că Dragobetele, un păsăroi, aduce toate astea.

Undeva, în Argeș, pe una din văile ce radiază, se-nfiripă și se răsfiră, culmea, chiar din Curtea de Argeș, precum în Legenda lui Manole, am aflat un meșter în lemn. Mare meșter mare. Îl chema Dan, fiul lui Daniil, crucerul satului, și tată al lui Dănuț, mic meșter mic. Văile erau Valea lui Dan, Valea lui Stan, Valea lui Bogdan și încă destule. Dan de pe Valea Danului cioplea-n lemn păsări de lemn. Cu aripi să zboare „din șindrili ușoare”, precum s-a ncerat Manole de pe acoperiș, „de sus, pe grin-diș”. Atunci când auzea, din ziduri, glas ce-l chema – „Manole, Manole, zidul rău mă strânge, trup-ușoru-mi frânge...” Și Dan, ciopliind, cu așchii-n jur sărind, îmi spunea povestea. Cum Dragobete fusese un flăcău nărod și, înainte de-a fi venit primăvara, i s-a năzărit că-i vremea de iubit. C-a auzit ciripit. Dar păsărelele abia se-ncercău, să vadă cum se descurcau. Și Dragobete s-a luat după ele. Ba s-a și cățărat, de ramuri s-a aburcat. Până ce, de el a uitat. În sat n-a mai fost văzut. Nu s-a-ntors nicicând. Se făcuse păsăroi, cu pene vâlvoi...

Da. Nu e niciun semn de primăvară aici, la munte, deși... Prin poiene, câteun petic scaldat de soare se dezgolește de zăpadă, se răsfăță, pufăie un soi de

abur. De parcă, brusc, ar respira. Puuf, puuf! Aer reavăn. Ieșit din adânc, din șerpuiala rădăcinilor. Se dezghioacă încet, încet hățiușul de ramuri subpământene. Copacul, precum știm, e o clepsidră. Coroană sus, comoară jos. Deodată, nici trunchiurile nu mai sunt terne, cenușii, uscate. Capătă luciu, o lucire vestitoare. Și nu e de la aerul umed din jur, ci de la seva din adânc... Nevăzută, biruie gravitația și urcă, urcă.

Sus, mugurii își dau unii altora ghes. Să se desfoaie. Așteaptă, așteaptă încordați, tropăind în ei înșiși. Să poată bea. Să soarbă lumină, energie. Cea venită de dincolo, din ceruri, de la soare.

Pe ochiurile de pământ fără omăt, frunzișul căzut din fagi astă toamnă, se răsuțește. De parcă n-are astâmpăr. Se lasă cuprins de vârtejuri. Se fărâmițează. Din frunzele moarte rămân numai nervurile, broderii, dantele. Gingășie care-ți dă fior. Țiuie un vânt anume al primăverii, subțirețec, ciudat. Rafale tăioase vin și pleacă, brusc. I se zice - Măncătorul de zăpadă. Îmi strâng haina, îmi ridic fularul, tremur mărunt.

Asta se întâmplă deasupra stâncilor Sf. Ana, pe muntele Furnica din Bucegi. La poale, se întinde Sinaia. Se chiamă așa de la mănăstirea ridicată în veacul XVII, replică la Sinaia din Țara Sfântă. Pe atunci, era doar codru cu poteci. „Perla Carpaților” i-a spus regina poetă Carmen Sylva, târziu de tot.

Dar sihaștrii au tot stat, de demult, retrași prin păduri. Chiar aici, la stâncile astea, fusese o căsuță de rugă, hăt-hăt, prin secolul XV. Visau la Athos! Și astăzi, de necrezut pentru unii, dorința de refugiu roade sufletul unor monahi, ca totdeauna. Pricep deodată că primăvara mea, cea aspră, tăinuită, se oglindea într-un astfel de chip. Numai că el, da, era aspru, dar n-avea nimic tăinuit. Ci fățuș, neclintit. Părintele Ioanichie. Ioan Șomcutean, din Șomcuta Mare a Maramureșului, pe numele său dintâi. Cum

a ajuns pe Valea Prahovei e simplu. Cum a vrut să se retragă de la mănăstirea din vale și să dureze, singur, aici, schit, n-a mai fost simplu. A avut de luptat. Mai puțin cu muntele, mai mult cu oamenii. Îi tot puneau stavile. Îl... amendau. Superiorii de la mănăstire se încruntau. El săpa și spârgea, ca un ocnaș, cu ranga, cu dalta, stânca. De treceai, îți dăruia muguri de pin pentru sirop, bureți, urzici. Mai mereu vesel. Îți arăta urmele labelor de urs, uriaș, ridicat în picioare, pe peretele alb al chiliei. Era chiar în drumul lor, pe poteca sălbăticiunilor spre Piatra Arsă.

Cobora seară de seară părintele, cu pas larg, la mănăstirea din oraș. Îl întâlneai, îți zâmbea. Odată, a socotit că i se spărsese cizma și e plină de apă de la zăpada topită. Vremea era tot ca acum. Când a scos încălțările, a făcut baltă de sânge. Picioarul a trebuit tăiat, cangrenase. Dar, apoi, peste un timp, urca iar, doar ceva mai încet, cu proteză. I se îngăduise să doarmă sus, de data aceasta. Sunt, cred, zece ani de când a plecat din lumea noastră. Tot într-un început de primăvară. Ce e drept, de la Sf. Ana, de la schit, plecase un pic mai devreme. Când îl înălțase și era gata, fusese numit alt stareț. Băieții de la salvamont și cei de la teleferic îl ajutaseră cu sânge. Să pună acoperișul, să care materialele. Nu pentru că erau cine știe ce credincioși, ci pentru că-l iubeau pe bătrân. Era de iubit. Unii credeau cu tărie că, datorită rugăciunilor lui, intraseră pe la facultăți. Acum, au rămas supărați. Bolnav, Părintele Ioanichie s-a adăpostit altundeva, pe drumul spre Moroieni, la o mănăstire ce-l prețuia, pe la cota 1000 m. L-au îngrijit. I-au adăpostit mormântul. Numai că sinăienii i-au făcut un mic monument, cu cruce și poză, lângă schit. Acolo a rămas. E și acum. Cu candelă care arde.

Dar, să vedeți ciudățenie, simt că, atunci când se apropie o nouă primăvară, foșnetul pădurii, aerul tare, vântul, toate îl caută pe bătrânul monah înăspriț. Făceau, cumva, pereche. Și, să mai știți, că, pădurea de brazi nu foșnește. Vuiește. Aspră. Dacă n-ai habar de datul ei, te temi. Zici că vine un tren. De care nici nu știi. Unde-i?!

Urmare din pagina 3

Filosofia ca practicare a morții – câteva note marginale

Această stare de contemplație nu era un rezultat al simțurilor ci, mai degrabă, unul al intelectului. Prin această rupere de sensibil, de corporal, printr-un îndelungat exercițiu se ajungea la acea *melete thanatou* - pregătire pentru moarte. Anton Dumitriu ne-a relevat faptul că deși corect tradus prin *pregătire*, termenul *melete* spune ceva mai mult, substantivul în cauză însemnând, în fond, *practică și exercițiu* iar verbul *meletao* însemna a *practica, a exersa*. Astfel, *melete thanatou*, însemna, cu adevărat, practicarea morții.

Platon, în *Phaidon* vine să confirme această interpretare spunând: „Iubitorii de înțelepciune știu că filosofia preia educația sufletului, care este cu adevărat înălțat de trup și unit cu el; prin aceasta sufletul este silit să cerceteze lumea din afară ca dintr-o închisoare, ca dintr-un adânc întunecat, nu de-a dreptul; ei mai știu că filosofia vede, lămurit, cum grozava putere a închisorii își are izvorul în dorință; cum prin aceasta, sufletul este pînă într-atîta de legat încît omul devine el însuși făuritorul propriilor lui lanțuri. Cum am spus, iubitorii de învățătură își dau seama că filosofia, privind

sufletul într-o astfel de stare, îi dă o blîndă mîngîiere; căci luîndu-și sarcina să-l elibereze, ea-i dovedește că observarea lumii prin ochi, urechi sau alte simțuri este plină de înșelăciune; ea-l sfătuiește să se despartă de acestea, pe măsură ce folosința lor nu mai este o necesitate; ea-l îndeamnă să se reculegă în sine, să se concentreze și să nu se încreadă nimănui decît sieși, pentru ca, oricînd va avea ceva de cercetat, el să fie singur cu sine; numai așa sufletul poate înțelege ceva din realitatea în sine a lucrurilor, pe cînd cele ce le va percepe prin simțuri sunt uneori într-un fel, alteori în altul, și nu-și arată deloc adevărul; ea-i spune că ceea ce sufletul vede prin simțuri este numai lumea perceptibilă și vizibilă, pe cînd el însuși este în măsură să vadă și o altă lume, care-i neperceptibilă, însă inteligibilă”.

În grecește expresia a se concentra este redată de verbul *synathroizo* care înseamnă a reuni, a aduna într-un tot. Energiile intelectului trebuie concentrate, astfel ca trupul să se desprindă de percepțiile senzoriale. De aici, deducem că *mysterion, telete și melete* cu sensurile lor de tăcere, realizare și practicare formează un mesaj limpede:

întreruperea oricărui contact cu lumea senzorială pentru ca *sufletul* să iasă din corpul care este pentru el ca un mormînt. Sensul pe care îl relevăm aici pentru expresia *melete thanatou și implicit pentru filosofia așa fel înțeleasă* este asemănător cu acela al misterelor, adică *theoria* – contemplația, chiar dacă aparent cuvîntul vine în flagrantă contradicție cu *melete, practică*(sic!).

Note

- 1 B. Spinoza, *Op. cit.*, cartea a IV-a, teorema LXVII, trad. rom., 1995.
- 2 Platon, *Phaidon*, 67 e., Opere, Buc., vol. I-VI, 1974-1989.
- 3 David Armeanul, *Introducere în filosofie*, p. 39, trad. rom., Ed. Academiei, 1977.
- 4 Platon, *Op. cit.*, 493 a, Opere, vol. I-VI, 1974-1989.
- 5 Platon, *Op. cit.*, 400 b, Opere, vol. I-VI, 1974-1989.
- 6 E. Zeller, *Op. cit.*, I, I, p. 53, 91., O. Reiland, Leipzig, 1920.
- 7 E. Zeller, *Op. cit.* p. 63, O. Reiland, Leipzig, 1920.
- 8 M. Eliade, *Op. cit.*, I, p. 307.
- 9 V. Magnien, *Op. cit.*, ed. a II-a, p. 9-16, Payot, Paris, 1938.
- 10 V. Magnien, *Op. cit.*, loc cit., Payot, Paris, 1838.
- 11 M. Eliade, *Op. cit.*, p. 307.
- 12 Plutarch, *Op. cit.*, III, 5.
- 13 V. Magnien, *Op. cit.*, pag. 209, Payot, Paris, 1938.
- 14 Platon, *Op. cit.*, 82 d - 83 a, *Cpere*, vol I-VI, 1974 - 1989, Buc.

„Revrăjirea lumii” sau Gutenberg vs. Zuckerberg

Note pe marginea unei lecturi din #Fakenews

Adrian Lesenciuc

Mijloacele de comunicare de masă au început dezvrăjirea lumii încă de la jumătatea secolului al XV-lea. Un nou tip de societate s-a născut odată cu apariția și răspândirea tiparului. Mai precis, o nouă fază culturală a societății s-a dezvoltat începând cu practica lecturii individuale, cu interacțiunea directă cu textul. E ușor de înțeles amploarea efectelor dacă ne gândim la promovarea Reformei protestante în spațiul german ca efect al scoaterii Bibliei de sub controlul direct al Bisericii. Această dezvrăjire, conștientizată mult mai târziu, abia de Max Weber, are un neajuns în proiecția actuală: componenta științifică a organizării sociale (a adevărilor testabile), validă la începutul secolului XX, a început să pălească în detrimentul post-adevărurilor. Nu mai putem vorbi despre o prevalență a cunoașterii științifice asupra credințelor religioase, ci despre un amestec nestructurat al cunoașterii prin raportare la fragmente neierarhizate. Această dezordine în ierarhiile ideilor a dat peste cap încă o societate, cea modernă și secularizată a lui Max Weber, supunând-o judecăților *scft*, *gândirii slabe* a postmodernității. Dar până să ajungem la amestecul postmodern nestructurat, la pierderea în greutate a gândirii filosofice, la consumarea ființei în valoare, la dizolvarea sartriană a sensului istoriei în oameni, ceea ce a condus la necesitatea introducerii termenului *gândire slabă* (*il pensiero debole*) pentru a interpreta societatea contemporană, să înțelegem ce a șubrezit organizarea rigidă a modernismului secular, a adevărului științific unic. Însă, pentru a nu da conceptului un înțeles mai rigid decât l-ar putea propune modernismul însuși, să luăm în considerare cauza exactă a slăbirii la Vattimo: „Postmodernitatea este epoca unei gândiri nu atât a fragmentării, cât a pluralității; chiar trecerea de la unitate la pluralitate e o formă de slăbire”¹. Iar această pluralitate a punctelor de vedere s-a datorat în mare măsură mijloacelor de comunicare de masă. Cunoașterea științifică a fost slăbită ca urmare a faptului că a fost prezentată în diferite fațete interpretative prin intermediul mijloacelor de comunicare de masă, că a ajuns să fie percepută ca „articulare” a înțelesului². Iar pe acest fond al proiecției plurale și al pierderii interesului pentru continua raportare la adevăruri, tot mijloacele de comunicare de masă cultivă reinventarea interesului pentru naivitate, fenomen postmodern *per se* în accepțiunea aceluiași Vattimo.

Să revenim, însă, la arhitectura înțelesurilor construite social și răspândite prin intermediul mijloacelor de comunicare de masă. Două sunt momentele în istorie când, producându-se schimbări importante în reorganizarea societății, ierarhiile s-au aplatizat iar relațiile constituite au descris mai degrabă rețele. În recent publicata lucrare #Facebook. Noua cursă a înarmării, Alina Bărgăoanu nu ocolește subiectul tranziției dinspre dominanța (chiar monopolul) structurilor ierarhice, competitive, spre cele în rețea, cooperante:

În opinia lui Niall Ferguson, două au fost momentele în care rețelele au reușit să răstoarne monopolul puterii oficiale și să dețină, măcar pentru un timp, supremația. Primul a fost marcat de apariția tiparului și a durat până în secolul al XIX-lea. Al doilea a debutat undeva în anii 1970, reprezentând un cumul de fenomene și procese: globalizarea relațiilor comerciale, emergența unor rețele globale mai presus de ierarhiile statale, dezintegrarea ierarhiei pe care o reprezenta Uniunea Sovietică și descătușarea, odată cu apariția Internetului, a unor posibilități tehnologice nemaîntâlnite³.

Dar, privind cu atenție factorii activatori, vom constata că cele două momente coincid cu marile tranziții: de la societatea preindustrială (agrară) la cea industrială (modernă), respectiv de la aceasta din urmă la cea postindustrială (postmodernă) și că aceste tranziții au fost posibile datorită mijloacelor de comunicare de masă. În termenii teoriei haosului, mijloacele de comunicare în masă au jucat în istorie rolul atractorilor strani, stabilind comportarea ulterioară a sistemului (societatea umană, în ansamblu).

În perioadele tranzitorii (cele în care ierarhiile se aplatizează), rețelele dominante, ascund ierarhii potențiale în adâncime. Ierarhii invizibile, camuflete în rețea, dau naștere noilor organizări ierarhice rigide. Dar pentru a se organiza ierarhic, e nevoie de criterii de ierarhizare. Adevărul dezvrăjirii de după prima aplatizare a ierarhiei nu mai are aceeași tărie. Perspectiva plurală îl slăbește. Un nou factor ordinator pare să câștige în importanța reorganizării societale, tot sub influența modelării mediatic. Prin situarea în post-adevăr – în înțelesul lui de erodare a factualității obiective în detrimentul implicării personale în percepere – mijloacele de comunicare de masă produc actualmente fenomenul invers celui din urmă cu peste cinci secole, și anume „revrăjirea lumii”. Iar această „revrăjire” constă în interpretarea forțată, în manieră rigidă (abandonând așadar proiecția *debolistă*), a unor fapte obiective în raport cu o realitate subiectivă convenabilă (în grupuri reale sau virtuale). Peter Watson numea în 1960 această „eroare cognitivă” *bias-ul corfirmării*, descoperindu-l în realitatea interpretativă a unei slăbiri prin controlul curenților dominanți ai opiniei publice. Adus în contextul comunicării de masă, *bias-ul corfirmării* este traductibil prin atât de cunoscuta și funcționala teorie a disonanței cognitive a lui Leon A. Festinger din același an 1960. De fapt, teritoriul psihologiei sociale furnizase anterior alte teorii ale consistenței cognitive (Heider, Newcomb, Osgood-Tannenbaum); teoria lui Festinger s-a adăugat acestora contribuind la construirea cadrului teoretic general exprimat de van Cuilenburg, Sholten și Noomen după cum urmează: „Confruntat cu idei sau cogniții inconsistente, individul trece printr-o stare psihologică neplăcută și, în consecință, va căuta să impună ideilor sale consistența necesară”⁴. Nu adevărul contează în lumea actuală, ci consistența

cognitivă. Și dacă în termenii teoriilor media clasice, consonanța și disonanța sunt definite în raport cu preponderența consensului sau polarizării față de asimilarea opiniilor vehiculate prin intermediul mass-media, în noul context *bias-ul corfirmării* presupunând „predilecția indivizilor de a căuta informații, surse și argumente care să le confirme impresiile deja formate, în timp ce punctele de vedere contrare sunt trecute cu vederea”⁵ conduce la construirea așa numitelor „camere de rezonanță informațională” (sau *echo chambers*), care:

[...] desemnează metaforic acel spațiu comunicațional închis, caracterizat de uniformitatea mesajelor și opiniilor vehiculate, de discreditarea surselor alternative și de amplificarea unui adevăr subiectiv și a unui sistem de credințe și valori incontestabil în ochii membrilor. Termenul se folosește frecvent cu referire la modul de cristalizare a opiniilor pe platformele digitale⁶.

Așadar, unor adevăruri testabile li se opun adevăruri convenabile (subiective, consistente cognitiv), conducând la „revrăjire”. Și dacă mijloacele clasice de comunicare în masă proiectau o „revrăjire” în înțelesul pe care universitarul bucureștean Alina Bărgăoanu îl pune sub semnul „dezinformării 1.0”, noile media, platformele digitale, propun o variantă upgradată a subiectivizării și relativizării adevărului, înțeles ca „dezinformare 2.0”. Vechile teorii ale comunicării de masă devin simple cazuri particulare ale unor teorii mai complexe, upgrate și ele ca urmare a complexificării produse de noile tehnologii. Determinismul tehnologic al lui M. McLuhan, de pildă, devine caz particular în studiile unui A. Keen, care pune bazele reierarhizării sociale pe fundamentele comunicaționale, în „metropole digitale și periferii analogice”. Fluxul comunicării în doi pași al lui Paul Lazarsfeld, care statuase faptul că oamenii sunt puși în mișcare de alți oameni, este reinterpretat în contextul noilor media, prin punerea în mișcare de algoritmi, dar și de *influenceri*.

Cele două momente de cotitură în istoria umanității, modelate comunicațional (în principal prin instrumentarul mass-media), au produs „dezvrăjirea” și „revrăjirea”. O societate așezată pe fundamentul triadic: Dumnezeu – știință – om a pierdut încrederea în explicațiile religioase după „dezvrăjirea” Gutenberg, respectiv încrederea în adevărul științei după „revrăjirea” Zuckerberg. „Gutenberg vs. Zuckerberg” pare a fi subcapitolul ordinator al lucrării Alinei Bărgăoanu. Societatea a rămas să-și reconstruiască idolii, singurul reper fiind omul (cu toată fragilitatea și necunoașterea lui, dar cu puterea consistenței cognitive cultivate de *new media*). „Revrăjirea lumii” a început, iar revenirea la adevăr, principii și elite pare tot mai îndepărtată de posibilitățile noastre de proiectare.

Note

- 1 Gianni Vattimo. (1993). *Sfârșitul modernității. Nihilism și hermeneutică în gândirea postmodernă*. Traducere de Ștefania Mincu, postfață de Marin Mincu. Constanța. Editura Pontica. p. 186.
- 2 Gianni Vattimo. (1996). *Aventurile Diferenței. Ce înseamnă a gândi în accepția lui Nietzsche și Heidegger*. Traducere de Ștefania Mincu. Constanța. Editura Pontica. p. 29.
- 3 Alina Bărgăoanu. (2018). #Fakenews. Noua cursă a înarmării. București: Evrika Publishing. p. 194.
- 4 J.J. van Cuilenburg, O. Scholten, G.W. Noomen. (2000). *Știința comunicării*. București: Humanitas. p. 249.
- 5 Alina Bărgăoanu, op. cit., p. 35;
- 6 Idem, p. 18.

Managementul zen (II)

Oana Pughineanu

Automântuirea preluată din amalgamul zen, așa cum a ajuns în cultura occidentală, este un dublu câștig pentru organizațiile mari. Pe de o parte susține meritocrația (efortul ascetic susținut continuu), pe de altă parte diminuează egoul, individul putând deveni performant doar dacă încetează să se concentreze pe meschina sa subiectivitate și pe interesele personale. El este astfel pus la locul lui, în mod spiritual. În managementul zen ierarhiile de putere sunt mascate, luându-le locul niște ierarhii spirituale (orice discurs motivațional prezintă marii CEO și businessmani ca fiind niște iluminați, niște perseverenți care au stat sub copacul Bodhi al pieței globale până au reușit să-și controleze mintea de maimuță și să găsească Calea. A se vedea filmulețele inspiraționale ale lui Jai Shetty, de genul *Build a Life, Not a Resume*. Succesul în viață, care este coextensiv cu cel în afaceri, este pentru oratorul motivațional direct legat de „scânteia de fericire, cunoașterea și eternitatea din noi”).

Lupta cu ierarhia (de fapt, mascarea ei) nu este nouă. Între anii '60 și '90 se modifică întreaga literatură de management, care înlocuiește conducerea (directorii) și vechile cadre (cu abilități tehnice și sarcina de a transmite ordine) cu echipele auto-organizate care îl au ca șef, mai degrabă, pe client decât pe patron. Managerii nu se mai ocupă de gestiune. Ei sunt „animatori de echipă, vizionari, catalizatori, stimulatori (Herve Serieux), antrenori, atleți ai întreprinderii” (ne amintim de Sf. Pavel și atleții lui Hristos care luptă pentru o „cunună care nu se poate veșteji”).

Dacă în anii '90 cuvintele cheie erau libertatea, autocontrolul, flexibilitatea, noua spiritualitate (zen) infuzată în afaceri răspunde mai bine decât literaturile de dinainte la cele patru tipuri de critică care îi erau aduse capitalismului: „1. Capitalismul este sursă de dezamăgire și inautenticitate a obiectelor, a persoanelor și a sentimentelor și, mai în general, a modului de viață care îi este asociat. 2. Capitalismul, sursă de oprimare în măsura în care se opune autonomiei și creativității indivizilor supuși. Pe de altă parte există dominația impersonală a pieței care fixează prețurile, desemnează oameni și servicii dezirabile și îi împinge pe alții la marginea societății. În plus impune forma de subordonare salarială. 3. Capitalismul sursă de mizerie pentru muncitori și inegalități de o amploare necunoscută în trecut. 4. Capitalismul sursă de oportunism și egoism care, favorizând numai interesele individuale apare ca distrugător al legăturilor sociale și solidarității în comunitate” (Luc Botlanski, Ève Ciapello, *Noul spirit al capitalismului*). În măsura în care capitalismul devine spiritual el nu mai poate fi sursă de inautenticitate, lipsă de autonomie, oportunism și egoism. Dacă el este o sursă de mizerie, asta nu mai are nimic de-a face cu societatea, ci cu individul care nu își poate maximiza șansele. De altfel, în „societatea bazată pe proiecte”, o societate în rețea, în care succesul depinde de numărul de conexiuni, nu există oprimați, ci excluși. După cum demonstrează acești autori, într-o astfel de societate care nu mai este interesată de binele comun este greu de aplicat o justiție: „Rețeaua se întinde și se modifică neîncetat, astfel încât nu există principiu pertinent pentru a opri la

un moment dat lista celor între care poate fi stabilit un echilibru de justiție. Rezultă că, într-o lume construită în așa fel încât să fie în totalitate supusă unei logici de rețea, problema justiției nu are vreun motiv să fie pusă pentru lumea celor mici (care pot fi calificați drept excluși) tinde să dispară fără a lăsa vreo urmă.” Locul stabil de muncă este înlocuit cu un portofoliu de proiecte. Nevoia de stabilitate este o nevoie a inadaptaților. Și, desigur, realizarea proiectelor nu mai presupune un timp și un spațiu delimitat, ci o dedicare 24h din 24, implicând întreaga personalitate, de la charmul personal, la cunoștințele deținute. Lumea rețelelor însă nu este transparentă ca cea a ierarhiilor. Informația nu este accesibilă pentru toată lumea, ci din aproape în aproape. „Informația este în același timp rezultatul și condiția multiplicării conexiunilor, astfel încât inegalitățile de informație sunt cumulative pentru a reuși găsirea conexiunilor bune, trebuie ca această informație să fie integrată într-o reprezentare a universului de explorat. Dar, într-o lume în rețea, nu poate fi vorba de o reprezentare de surplus. Reprezentările utile sunt locale, singulare, circumstanțiale, mobilizabile din aproape în aproape, legat la un mod de cunoaștere ce ține de experiența personală.” Astfel, „ipseitatea nu e rezultatul unei dotări preexistente, nici cel al unei traiectorii sau experiențe. «Nimeni nu este el însuși decât pentru că este legăturile care îl constituie»”.

În ceea ce privește literatura psihologiei comunicării în grupuri, diferit[de cea a managementului, mascarea ierarhiei este mai greu de realizat. Grupurile tind spre o structură ierarhizată sau nu în funcție de tipul de sarcină pe care trebuie să îl îndeplinească. Pentru sarcini precise (cum găsim de exemplu, în cazul unei echipe de pompieri sau poliști, conducerea centralizată este cea eficientă). Dar și în cazul unor grupuri „creative”, de brainstorming, de fapt regăsim două elemente ale ierarhiei: „există cu precădere un creator care emite cele mai multe informații privind sarcina și un organizator ce joacă rolul de receptor principal al informațiilor ... individul centralizator joacă simultan un rol de organizare și de concepere a sarcinii, diferențierea acestui rol fiind, așadar, mai importantă” (Gilles Amado, André Guittet, *Psihologia comunicării în grupuri*).

De fapt, managementul zen rafinează exact acest ultim rol, iar pe pagina Harvard Business Review putem găsi rețetele artei comunicării bottom-up preluată de la managerii japonezi într-un articol precum *Zen and the Art of Management*, scris de Richard T. Pascale, unul dintre profesorii de Business trecut prin Standford și Oxford, fiind deasemenea consultantul multora dintre marile corporații americane și europene. Unul dintre managerii Sony mărturisește: „probabil 60% dintre deciziile pe care le iau sunt deciziile mele. Dar îmi țin intențiile secrete. În discuțiile cu subordonații, pun întrebări, urmăresc fapte și încerc să-i îndrept în direcția mea fără a-mi dezvălui poziția. Uneori îmi schimb poziția ca rezultat al dialogului. Dar indiferent de rezultat, ei se simt o parte a deciziei. Implicarea lor în decizie crește, de asemenea, experiența lor în calitate de manageri”. Această turnură autoritar-non autoritară se poate aplica cu ajutorul a câțiva pași zen: 1. folosirea

Christian Paraschiv *Negrul este culoarea limbajului* (1980)

ambiguității (sau a ceea ce japonezii numesc *ma*), în situații complicate care necesită multe tatonări și care nu pot deveni clare decât în timp. Un limbaj abrupt ar fi incapabil să dezvăluie complexitatea unei situații. 2. renunțarea la principiul „cărțile pe masă”, la o comunicare brutală și directă. Un manager japonez nu-i spune angajatului „ai greșit, deci ai face bine să vii cu ceva mai bun”, ci „aș vrea să reflectezi mai mult asupra propunerii mele”. 3. Mai mult „ura”, decât „omote”, adică mai mult cereri treptate decât anunțul unor implementări urgente (mai mult în culise, decât pe față). În locul prezentării clare a unei mișcări intenționate e preferabilă schimbarea treptată. Anunțul oficial se poate emite când deja toată lumea s-a obișnuit cu noua stare. 4. Pentru a obține recunoașterea, dă-o mai departe. Este vorba de acordarea unei „recunoașteri implicite” (nu recunoașterea cu surle și trâmbițe) acordate angajatului care va dobândi, de exemplu, reputația de a fi demn de încredere. În plus, recunoașterea implicită, îl ajută pe manager să pară generos în loc să fie perceput ca un individ care se folosește de alții. 5. Aplicarea mersului „direct în jurul cercului”. Renunțarea la imaginea liderului care iese în evidență prin fermitate și duritate, prin decizii drastice. Liderul nou trebuie să facă parte din fluxul lucrurilor și să nu dea impresia de stăpân asupra evenimentelor. 6. Managerul modern trebuie să se confrunte cu dilema eternă „cum să tratăm oamenii ca egali, fără a-i trata ca fiind identici”. Aici se poate prelua diferența japoneză între „organizația” instrumentală și „compania” care se bazează pe valori comune. Compania acționează cu forța unei familii. 7. Nu doar aprecierea angajatului, ci acceptarea lui printr-un contact personalizat. În companiile japoneze șefii petrec mult mai mult timp cu angajații, lucrând de multe ori împreună.

Noul spirit zen al capitalismului, în care viața și cariera se contopesc, angajatul nefiind decât un „portofoliu de pasiuni”, a încheiat cu dualismul păgubos minte-trup, spațiu privat - public și, mai ales, ore de muncă - ore libere. A dualismul noului spirit zen nu mai lasă astfel loc niciunui interior producător de erezii, pentru că orice ai face (oricâte eșecuri ai avea) nu poți fi decât pe Cale. Totul se întâmplă de la sine. Dacă ai impresia că nu de la sinele tău, este pentru că încă nu l-ai găsit pe cel adevărat, sinele care nu mai are nevoie de „asistență socială”, nu se implică în proiecte pentru bani, plata întreținerii, a ratei la bancă sau a unei asigurări medicale, ci pentru sentimentul conexiunii și al exprimării creative.

Bună țară, rea tocmeală, mama ei de rânduială!

Vistian Goia

Nu pot uita niciodată o simplă „zicătoare” care, prima dată când am auzit-o, mi-a încântat mintea prin zburdălnicia sensurilor exprimate și prin concentrarea maximă a ceea ce sugerează, fără să exprime ceva detaliat.

Sigur, la vremea respectivă, fiind în anii studenției, nu am avut răgazul meditației asupra ei. Însă, astăzi, timpul înțelpciunii vârstei și viața tumultuoasă pe care suntem nevoiți să o traversăm m-au determinat să mă opresc asupra ei și să admir puterea de exprimare a creatorului anonim. Prin asemănare, M. Sadoveanu a gândit ori numai a consemnat ceva similar: „Munciră și pieriră, asta fu rânduiala părinților noștri”. Oare și românii de astăzi vor păți la fel?

Așadar, ne putem întreba, care au fost și care sunt „tocmeală” și „rânduială” în România din trecut și de astăzi? Consultând ediția anastatică a *Dicționarului limbii române* (2010), am rămas copleșit de bogăția și diversitatea judecăților și opiniilor exprimate în diferite epoci istorice și în medii sociale felurite.¹

Termenul de „tocmeală” a fost atestat în 1453. În sens larg, prin „tocmeală” se înțelege ideea de punere în acord, învoială, potrivire. În termeni arhaici, „tocmeala sau contractul iaste o îndatorire cu o potrivită voință între doi sau între mai mulți”. (vezi „Pravila”, 1814.) Adeseori, în exprimare populară, termenul tocmeală capătă multiple conotații. Mersul la „peșit” însemna „A se duce la tocmeală”. „S-a dus badea pe tocmeală, nu-i ajute sfânta sară”. (Bârlea) De timpuriu, termenul pătrunde în literatura propriu-zisă. De pildă, Țichindeal se supune integral exprimării de acest gen: „Leul, asinul și vulpea au pornit la vânat împreună, cu așa tocmeală, că orice vor vâna să împartă între sine frățește”. Apoi, pelul la termeni biblici era firesc pe timpuri: „Ci tocmeala noastră au fost dinaintea Mitropolitului Varlaam”.

În textele epocilor trecute se vorbea de „tocmeală țigănească” și „plătă negustorească”. Sau „bun la tocmeală, rău la socoteală”. Se făcea referire la „tocmeala Sfinților Apostoli”. Apoi, cu timpul, prin tocmeală se înțelegea când „chibzuală”, „cumpătare”, când „socoteală” sau „calcul”. De asemenea, uneori termenul exprima o mulțumire sau un sentiment de revoltă: „Oricând sașii din Baia se vor abate dela tocmele!”. Chiar în plină contemporaneitate, unii dintre oamenii politici din fruntea țării (volens/nolens) uită de „tocmelele” recente în care au fost părtași! De obicei, „tocmeală” este o operație care precede și pregătește „rânduială”. Vorbitorii care nu știu să le disocieze, se ierd cu firea și cad în confuzii.

Al doilea termen, cel de „rânduială” înseamnă așezare într-o ordine firească a lucrurilor, fie pentru a potrivi cerințele de ordin practic sau pe cele de ordin estetic. De pildă, într-un basm de Ispirescu, eroina „incepu să deretice și să puie fiecare lucrușor la rânduială”. Într-o scriere a lui Antim Ivireanu aflăm că învățătura se dădea, pe vremea aceea, după „vârsta și rânduiala fiecăruia”.

Din însemnările unor scriitori îndepărtați sau mai apropiați de contemporaneitate sunt prezente

mentalități, obiceiuri și conduite specifice vremurilor îndepărtate, sau unele proprii celor de astăzi. În basmele lui Ispirescu se recomanda ca morții să fie îngropați „cu toată rânduiala”. Însă, în scrisul lui I. Creangă se păstrează același stil șagalnic, chiar dacă e vorba de o recomandare a conduitei morale viitoare. Fiind vorba de un copil, scriitorul notează cu același umor specific humuleșteanului: „Când s-a face mărișor, are să înceapă a-i mirosi a catrință și cu astă rânduială n-am să am folos de el niciodată!” În schimb, în altă epocă, T. Popovici notează pe un ton pesimist, potrivit realităților de peste un veac: „Țara-i bună, ea săraca, numai „rânduiala-i proastă”.

Sigur, uneori, notațiile unor scriitori ne provoacă îndoiala. Dintr-o însemnare a lui M. Sadoveanu aflăm că „rânduiala străveche porunca ciobanilor să-și spele hainele în zerul” rămas de pe urma laptelui încheșat, obicei care nu s-a păstrat în toate provinciile românești.

Pe de altă parte, termenul de „rânduială” a căpătat conotații diferite, îmbogățind lexicul limbii române de la o epocă la alta. De pildă, pe timpul lui Radu Popescu, s-a crezut că boierii s-au „boierit” după cum le-au venit „rânduiala”. Dar, pe vremea lui Slavici, semantica termenului „rânduială” era similară cu cea de astăzi: „Persida își făcea de lucru, punânduși hainele în „rânduială”, cum fac și fetele de acum.

În schimb, în scrisul lui Conachi, găsim, surprinzător, o judecată disociativă aflată la distanță de vremea când el scria. „Rezonul” (rațiunea, judecata) trebuia „să nu smintească nici rânduiala morală, nici pe cea firească”, bănuiesc cea obișnuită în limbajul popular.

Sigur, în judecata înaintașilor noștri, lexicul întrebuit nu era raportat la reguli stricte, sigure, ci erau folosiți cu aproximație: soartă, destin, urșită, menire ș.a. Unii politicieni, pe care-i putem numi „moralști” se exprimau metaforic, cu tangențe „filosofice”, alții se sileau să respecte vreun principiu etic sau o normă de conduită morală ș.a.m.d.

Raportându-ne la gândirea și simțirea politicienilor de astăzi, vom descoperi o gamă variată de termeni care trădează fie incultura lor, fie patima polemicii cu orice preț. În continuare, vom avea în vedere folosirea celor doi termeni, tocmeală și rânduială. Dacă termenul „tocmeală” reclamă folosirea lui în partea de început a demersului explicativ, celălalt, „rânduială”, își are locul în finalul comunicării cu caracter polemic.

Se mai poate vorbi acum de „tocmeală” între partidele politice de aceeași culoare? Prea puțin. Apoi, trecerea de la un partid la altul se face cu mare ușurință și fără regrete de vreun fel. Motivul e simplu: înainte de a fi „liberal”, aspirantul la scaunul de parlamentar nu a auzit de vreunul din familia Brătienilor, nu a citit vreun discurs al lui Ion sau Ionel Brătianu. Dacă am cere vreunui parlamentar de astăzi să facă deosebirea dintre un liberal și un conservator, mă îndoiesc de capacitatea celui întrebat de a disocia cele două doctrine.

Dar să răspundem sintetic la întrebarea: există

vreo „tocmeală” între partidele politice de astăzi? Se știe, nu prea există nici măcar un respect al buneii cuviințe. În schimb, se năpustesc unii asupra celor de altă culoare politică într-un limbaj trivial, fără argumente de nici un fel. De obicei, scopul majorității polemiciștilor este de a-i defăima și ponegri pe adversarii politici. „Tocmeală”, de care ne-am ocupat în paginile anterioare există în mică măsură. S-a încercat, la un moment dat, o „tocmeală” prin colaborarea dintre Victor Ponta și Crin Antonescu, pentru a valorifica ceva din cele două doctrine, social-democrată și liberală. Dar rezultatul a fost lamentabil, prin polemici și acuze de tot felul, care au îndepărtat parcă definitiv pe liberali de social-democrați. Însă și unii și alții au uitat, dacă au știut vreodată, ceva esențial: exemplul marilor oratori parlamentari români, de la Mihail Kogălniceanu la Nicolae Titulescu.² Aceștia au constituit, la vremea lor, adevărate modele de responsabilitate a cuvântului și de rostire deopotrivă frumoasă și persuasivă. Vivacitatea discursurilor acestora, „pugilatul oratoric”, paradoxul, formulările aforistice sau metaforice – toate evidențiau combustia sufletească, ascuțimea inteligenței românilor și aderența lor naturală la un sistem politic democratic.

Însă, în parlamentul de astăzi, nu prea mai există „tocmeală”, ci învinuiri repetate, defăimări și imprecății de tot felul, încât polemicele de acum lasă impresia că politicienii nu s-au întâlnit pentru a colabora și a se completa unii pe alții, ci pentru a se certa, cum se spune, „ca la ușa cortului”!

Apoi, se mai poate vorbi astăzi de vreo „rânduială”³ în lucrările celor două „Camere” parlamentare? Dimpotrivă, domnește „neorânduială”, succesiunea chestiunilor de pe „ordinea de zi” se desfășoară, de multe ori, anapoda, intervențiile spontane se abat adeseori de la „programul” enunțat anterior, încât nu se respectă planificările inițiale. De aici impresia de „talmeș-balmeș”, care generează râsete, bună dispoziție, dar și destulă neseriozitate.

Să sperăm că parlamentul viitor se va scutura de aceste metehne și va deveni, cu adevărat, o instituție cu o „bună rânduială”!

NOTE

1 Vezi *Dicționarul limbii române* (ediție anastatică), Editura Academiei Române, 2010, tomul xvi (termenul T.)

2 Vezi Vistian Goia, *Destine parlamentare*, Ed. Dacia, 2004.

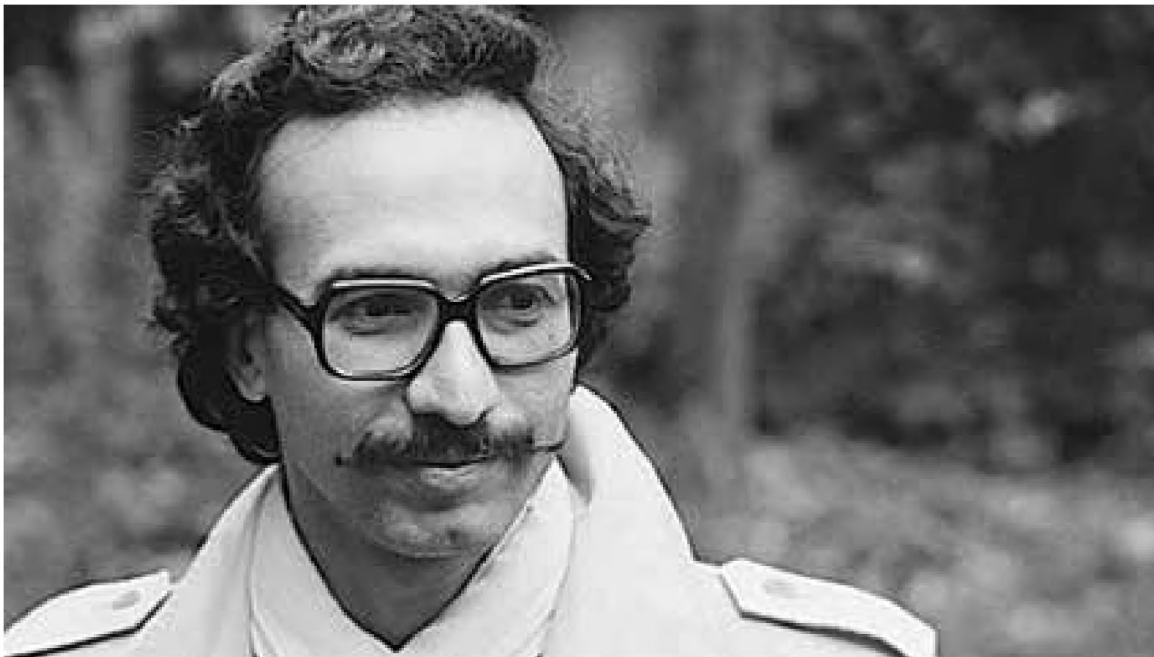
3 Vezi, *Dicționarul limbii române* (ediție anastatică), tomul XIII, Editura Academiei, 2010.

Christian Paraschiv

Nomos - Corp (2006)

Tahar Djaout

Tahar Djaout (11 ianuarie 1954 – 26 mai 1993) a fost un jurnalist, poet și scriitor algerian, asasinat în 1993. S-a născut în 1954 în satul algerian Oulhou (Ighil Ibahriyen) din regiunea Cabiliiei. Devine, în anii '80, una dintre figurile literare promițătoare ale Algeriei și o voce vibrantă, bine articulată în presa algeriană. Între 1980 și 1984 este responsabil de rubrica de cultură a săptămânalului *Algérie Actualité*. În 1985, pleacă pentru doi ani în Franța cu o bursă pentru jurnalism, alături de familia sa, însă revine în 1987 în Alger și își reia activitatea publicistică. Pune bazele săptămânalului *Ruptures*, al cărui prim număr apare pe 16 ianuarie 1993.

Este autorul mai multor romane (*L'Exproprié*, Alger, 1981; *Les Chercheurs d'os*, Ed. du Seuil, 1984; *L'Invention du désert*, Ed. du Seuil, Paris, 1987; *Les Vigiles*, Ed. François Majault, Paris, 1991), al unui volum de povestiri (*Les Rets de l'Oiseleur*, 1984), de interviuri (cu Mouloud Mammeri, Alger, 1987) și al numeroase volume de poezie (*Solstice barbelé*, Canada, 1975; *L'Arche à vau-l'eau*, France, 1978; *L'Oiseau minéral*, 1980; *Insulaire et Cie*, 1980; *L'Etreinte du sablier*, Oran, 1983; *Les Mots migrants*, Alger, 1984). Pornind de la unul dintre romanele sale, regizorii Kamal Dehane și Mahmoud Ben Mahmoud ecranizează *Les Vigiles*, sub titlul *Les Suspects* (2004). După uciderea sa, BBC realizează un documentar intitulat *Shooting the Writer*, în care scriitorii algerieni de limbă franceză (Rachid Mimouni) și arabă (Tahar Ouettar), jurnaliști și membri ai familiei depun mărturie despre asiduitatea și convingerea cu care Tahar Djaout a luptat pentru libertatea de exprimare a artistului, pentru drepturile cetățenilor algerieni, pentru egalitate și dreptate.

Pământ ferm

mirosurile tale marine
și moara de apă mă acaparează.
îmi revin imagini de înec ca și cum marea
iubește cu o tandrețe lacomă de mamă canibală.
îmi amintesc
stăruința sevelor grăbindu-se spre gratiile
de piele
constrângătoare.

îndrăgeam aventura fără scăpare,
deja îmbogățit de atâtea încărcături
prinse la prova sânilor tăi.
mâinile mele clădindu-ți trupul,
nuanțând tainele famelice,
alungând aurul florilor?

știam, de exemplu, că ghimpele țâței presimțea
furtuna amară.

cunoșteam aproape totul: marea tale
ținute din scurt,
ritmul respirației, rășina subrațului,
mirosul tău de mare lactee, umbrele care mă
adăposteau seara,
gesturile tale care îmi îndulceau unghiurile.

îți numisem sexul o pasăre a paradisului.

parfurmurile tale submarine.
și moara de apă mă prinde în fluxul ei
când ies la iveală tu ești acolo

să-mi oprești leșinul.

trupul tău este pământul ferm.

Verdictul mării

muncile mării.
deriziunea bogățiilor
anulate în flux și-n reflux.

ochii copilăriei mele au fost șocați de această
imagine:
marea își risipea argintul spumei
ca lacrimile ușoare ale bocitoarelor.

destuparea prăpăstiilor,
sclipiri de aur rare,
zbateri de animale neobosite:
adevărată chinezărie repetitivă și strălucitoare.
seara,
nu mai rămânea pe nisip
decât scheletul spongios al sepiilor.

decenii întregi, trupul mi se eroda pe plajă.

reîncepeam în fiecare an, sarea
săpând fără milă
galerii în pieptul meu.

când nu voi mai avea nicio zdreanță de carne
care să-mi lumineze oasele,
voi reveni să văd retragerea mării,

sentință a morții
modelabilă în suprafață.

voi regăsi marea

Zile pe dos

ziua se naște chiar
din acest pilon familiar,
dintr-o piuă de care-mi amintesc
care nuntește grăunțele cu cântecul.

apa și femeia se trezesc,
deznoadă un râset albastru care întâlnește
pasărea nicipând ațipită.

conjugarea cristalului.

picioarele copilului țâșnesc
într-un avânt care le mărește;
animalele hărțuiesc zorii
de culoarea unui metal nesecat.

*

urcă adesea în mine
aidoma unui înecat fără scăpare,
această țară a zorilor întinși ca un cearceaf
a cărei bucurie am pierdut-o,
această țară din care nu mai rămân
decât luminile grele de bronz,
cuvintele de nevindecat
mărginite în gât de
astfel de așchii.
privesc cum se naște ziua care îmi tranșează
singurătatea.

Copac alb

bogăția mea
este zăpada
și lumina sa aureolară.

adun fructele
copacilor închiși în alb
și-mi trimit pasărilor
să asculte înălțimile.

pasăre,
solul meu
în adâncul tănuț al arborilor.
pasăre,
stea mobilă
care incendiezi zăpezile.

aștept
– cerul coboară
pe dinții orașului

aștept –
și umbra învăluie
casele încremenite.

când va cădea peste noi
focul
zilei?
ațâț,
în așteptare,
cenușa unei veri moarte.

în românește de
Irina-Roxana Georgescu

Dosarul „Nunta”

Mircea Pora

– Vă rog să luați loc, să vă relaxați puțin după care o să începem...

– Nu prea înțeleg despre ce treabă ar putea fi vorba. Am fost la o nuntă, ca la multe altele și, cam atât... Nu înțeleg acest chestionar...

– E ceva nou, poate dumneavoastră să vi se pară ceva vechi, ce a mai fost, dar, repet, e ceva nou introdus în legislație de curând, printr-o ordonanță de urgență. Cu toate mâinile sus Parlamentul a votat-o... Ce bănuitor sunteți!

– Și, totuși, e ciudat... asta ca să nu spun altfel... Înțeleg să dau lămuriri, să fiu întrebat despre alte lucruri, un complot de anvergură, un atentat, deraierea unui tren, cu victime, un incendiu, dar aici e vorba doar de o nuntă...

– Domnul meu, scriitor dacă nu mă înșel, nu vă pot destăinui toate motivele pentru care întrebăm acum și nuntași, dar pe unul vi-l spun și vă rog să-l și credeți... vrem să ne reconstruim istoria, s-o amplificăm și pentru asta, fiecare eveniment, în primul rând colectiv, trebuie consemnat.

– Domnule, m-ați făcut bănuitor, poftim, să zicem că sunt, dar aveți o figură cam bizară... ca să nu spun altfel...

– Știu la ce vă gândiți, curată obsesie, dar e o greșeală, o eroare, o simplă aparență...

– Posibil, obsesie, aparență, dar fumați aceleași țigări, „lungi” li se spunea, aceeași voce, gesturi la fel, vă plimbați cu mâinile la spate, aer de stăpân, simt iarăși un miros neplăcut...

– Chestiunea cu „anii”, n-am zis-o eu, ați rostit-o dumneavoastră...

– Dar, totuși, țin să vă spun că eu am fost doar la o nuntă...

– N-am zis că nu... iar noi, căci suntem mai mulți, v-am luat de la o nuntă...

– Dar, domnule, n-ați fi avut voie s-o faceți...

– Și, totuși, am făcut-o... ne-am permis... însă timpul se scurge, să trecem la treabă... Numele și Prenumele dumneavoastră, studii, primul loc de muncă...

– Dar după câte înțeleg, trebuie să le știți... le știți cu siguranță...

– De știut le știm, cum de nu, dar vrem să vă auzim cum le roștiți, cum puneți accentul pe cuvinte...

– Pânzaru Mihai, profesor de istorie, sat Ohaba-Română.

– Cunoaștem locul, noroaie, băutura multă, i-ați disprețuit pe oamenii aceia?... răspuns cu DA sau NU...

– DA, i-am disprețuit, nu era nimic de admirat la ei.

– Când ați ajuns, imediat după un an, în satul unde erau și germani, pe aceștia i-ați disprețuit sau nu? Tot un răspuns ca mai înainte.

– NU, nu i-am disprețuit fiindcă nu aveam de ce.

– Să înțeleg atunci, că i-ați admirat?

– Mai mult asta, căci aici aveam și niscai motive... curățenie, aparate casnice, uneori mașină, haine, mobile bune. Totul luat prin comparație...

– Dar la micile petreceri de acolo, ați cântat cu ei ținându-vă de gât?

– Ei nu concepeau nici să cânte, nici să se țină

cu mine de gât... Și asta mi-a plăcut...

– Dar cu gândul la R.F.G., erau?... Le plăcea socialismul nostru?...

– Vă răspund invers la întrebări... nu le plăcea defel socialismul nostru și cu gândul la R.F.G., erau toți...

– Dar de tovarășul nostru suprem, ce spuneau ei, ce spuneți dumneavoastră?

– Și ei și eu spuneam la unison, că era un cretin...

– Sunteți de acord să facem o pauză, să pot fuma una „lungă”, cum ziceți, sau mergem mai departe?

– Dacă ar fi fost după mine nici n-am fi început dialogul care, poate, nici nu e un simplu dialog... și cine știe unde duce?

– Și vedeți, că totuși, l-am început... indiferent unde ar duce...

– Ce ciudat sună, după anumite lucruri care între timp s-au petrecut... să mergi cu un necunoscut și să-i răspunzi la întrebări... Domnule, ar trebui să vă iau de gât...

– N-o s-o faceți, deși sunteți un om curajos, optimist, plin de speranțe...

– Credeam...

– Stop cu „crezutul”, lăsați-l de-o parte, eu aș dori să continuăm, să aprofundăm chestiunile...

– Cum... au reapărut chestiuni... din nou?...

– Dar ele, în fapt, n-au dispărut niciodată... Deci, ați fost la nuntă... Ați văzut tot... Dansul miresei de la primii pași, discursul împleticit al socrului mare, momentul comic-actoricesc?

– Exact cum spuneți, eram acolo...

– Și ce-a mai fost?... asta ca să să verific și eu...

– Vă fac plăcerea, nu vă speriați... schimbarea toaletei soacrei-mici, poeziile scrise de

Christian Paraschiv

Sat (2000), lemn și plumb

socrul-mic, parodia cam nesărată după „Ia-ți mireasă ziua bună”, aducerea sarmalelor cu găsierea acelei pietricele, puiul de scandal ce-a urmat, glumele banale, multe răsuflăte, de pe vremea bunicului meu, apariția primilor cântăreți-nuntași, pe bază de alcool, valurile de dansuri populare, apoi, zvonul că vine meteorologul Silviu Grigore, care va anunța brusca scădere a temperaturii peste tot, inclusiv în sala de nuntă, în sfârșit, câteva scene de gelozie, tangourile cam „lipite” ale miresei, nu cu unul ci cu mai mulți...

– Atunci, pot îndrăzni și eu cu întrebarea... ce s-a mai discutat pe la mese?... prin colțuri... pe la toalete? Fii fără grijă, există înregistrări, probe, mărturii...

– Spre exemplu?...

– La „Masa centrală”, banalități, minute întregi despre doi pudeli, adorabili, Puffy și Caruso, despre o altă nuntă unde s-a băut șampanie din butoaie, s-a criticat meniul, două domnișoare cu o groază de bancuri sexuale, probleme de serviciu, cuplări te miri pe unde, proiecte de concedii, tăierea porcului, îmbătarea unui unchi, un oarecare Torente, doar la dumneavoastră și colegul Murgu discuțiile erau altele... subliniate cu roșu...

– Așa-i... încep tot mai mult să vă cred... dar, scuzați, n-am văzut, totuși, să ne asculte cineva... unde erați?...

– Când aproape, când departe... cu ochii pe cine trebuia... N-ați cerut bere de vreo șapte ori?... „Domnu, domnu, aici încă o sticlă”... Și cine v-a adus-o?... Eu, de fiecare dată... cu aparatul... iar dumneavoastră ca și când n-aș fi fost acolo, vorbeți... vorbeți...

– Am înțeles, subiectele noastre erau altele... nu ne interesa mâncarea, băutura, „Tortul Miresei”...

– De la Dumneavoastră am luat tot, până la ultimul cuvânt...

– Domnule, dă-mi și mie o țigară” lungă”, ca pe vremuri și spune-mi ceva... Ai vorbit de un bunic, bunicul dumitale... aceeași meserie... aceleași preocupări?...

– Da, și ce e rău în asta?... la fel ca și mine... dar fără mânuși, cu revolverul, cu ciomagul, cu Futu-ți Dumnezeii Mă-ti, cu pocnete în ușă, cu ochelari de tablă...

– Și atunci, pe bunicul meu... știți ceva?...

– Cum să nu... pe bunicul dumneavoastră... exact bunicul meu... tovarășul maior de atunci, Teoharie...

– Unul mai mic, cu accent, cu ochi răi, glas pițigăiat... eram de câțiva ani, mi-l amintesc... răcnea la noi în dormitor... „în douăzeci de minute să fii gata, pe ceas, stau cu ochii pe ceas”... Și mai departe... Cum era bunicul tău acasă?...

– Auzi întrebare... cum era bunicul meu acasă?... Ca orice bunic... știa și povești... cu oile, cu lupul, se ascundea după dulap, divan, noi îl căutam...

– Și-atunci, fumătorule de Kent... după ce pe toți „bunicii” i-ați lichidat, după ce-ați semănat spaime peste tot, după un fel de Revoluție care-a fost... după toate astea, când nimeni aproape nu mai mișcă... cui mai folosesc înregistrările, fotografiile, rețeaua asta de informatori?...

– Probabil, nimănui, dar Răul... înțelegi, tu, Răul... trebuie mereu alimentat...

Laus Panem

Iakob Attila

Vernisaj Clara Tudoran la Galeria Ars Sacra Claudiopolitana. În fotografie: Nagy Emöke, Forró Ágnes, Tudoran Clara și Iakob Attila.

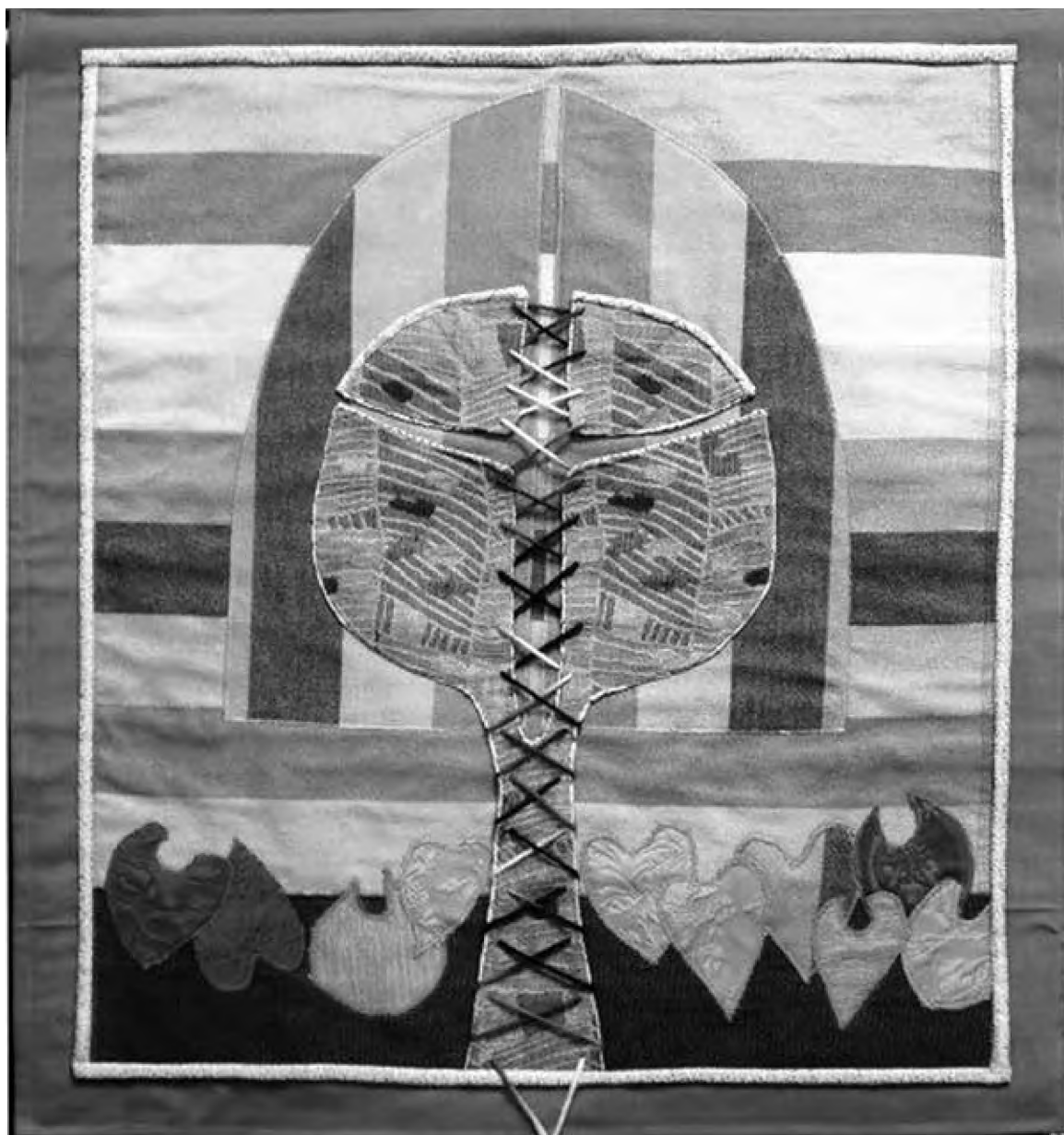
Armonia ideilor și spontaneitatea artistică sunt principalele avataruri ale Clarei Tudoran, iar Laus Panem poate doar să confirme acest fapt. Tema sacră și cu o încărcătură tradițională adâncă este exploatată într-un mod inedit de artistă, care prin expoziția găzduită de Galeria Ars Sacra Claudiopolitana încântă publicul nu numai cu un set de creații artistice, dar oferă și o poveste fascinantă pentru cei care decid să pășească în acest tărâm mistic construit pe cele aproape 40 de creații artistice. Lucrările pe lemn, grafica și cele textile se completează armonios, se construiesc una peste alta, fără greșea și fără dezechilibru, încât imaginea unitară a expoziției ne permite nu numai o incursiune în lumea interioară a artistei, ci ne oferă și o compoziție relevantă a expresiei acestei lumi interioare. O lume a armoniei în creație, o lume unde expresia este una lină și melodioasă, fără derapaje în formă și fond, o piesă muzicală cântată pe un instrument cu trei corzi unde fiecare coardă reprezintă o dimensiune a creației.

Deși Clara Tudoran este o maestră a creației textile, cu ocazia acestei expoziții, ne surprinde cu lucrări de grafică și pictură pe lemn (lopeți de pâine) cu un caracter inovativ și jovial. În mod obișnuit, acest tip de artă pe lemn este unul tradițional, unde elementele consacrate ale artei populare domină suprafața de creație, însă în cazul de față artista redefineste acest spațiu oferindu-i o dinamică și paletă de culori neobișnuită, creând astfel o serie de lucrări ieșite din tipar. Desigur, se poate spune că această încercare este o aventură periculoasă, deoarece tradiționalul nu întotdeauna tolerează inovația. Totuși, Clara Tudoran aduce în fața publicului un complex de idei transpuse în mod profesionist, fără cusur și cu o fantezie care denotă existența unui concept bine gândit în spatele acestei tentative de creație. Probabil și din această cauză experimentul de redefinire a suprafeței de lemn este unul echilibrat și marcat nu numai de o armonie a culorilor, ci și a temei,

care aduce ceva nou și mai dinamic cu fiecare piesă nou creată. Un ochi mai conservator ar putea afirma că prin înlăturarea elementelor tradiționale de pe suprafața lopeților de pâine se face

un sacrilegiu și se golește de conținut demersul decorativ-artistic, însă din punctul nostru de vedere chiar prin îndrăzneala de redefinire a acestui spațiu se deschide o dimensiune și mai plină de conținut, unde noul rivalizând cu tradiționalul scoate în evidență contraste și valori.

Pe de altă parte, lucrările de grafică sunt în oarecare măsură o oglindă și o lupă a celor de pe lemn. Aici putem observa elemente și părți de lucrări scoase în evidență, regândite în așa fel încât lucrările de grafică devin un set de lucrări indispensabile din ansamblul general al expoziției. Culorile vii, care curg și se suprapun în mod echilibrat și plăcut, reușesc să transpună nu numai ideea de bază, dar creează și o aură în jurul acestora, care poate fi înțeleasă doar prin analiza în ansamblu a expoziției. Complexul de idei și culori este unul excepțional, incursiunea în lumea ideilor este una sublimă dar elocventă, unde elementul sacru primește o încărcătură aparte și devine vizibil și teligibil. În contrast cu lopețile de pâine, unde ansamblul lucrării este elementul central, în cazul lucrărilor de grafică detaliile sunt cele care creează lumea simbolică a artei și ne introduc în spiritul real al Laus Panem. Acest spirit este marcat de unicitate și totalitate, unicitate deoarece fiecare creație are o poveste și totalitate deoarece aceste povești pot fi transpuse într-o narațiune complexă unde elementele tradiționale și cele noi se întâlnesc și creează un univers nou profund dar tangibil ochiului și minții umane.

Tudoran Clara

Laus Panem

Artists' Diseases

Silvia Suci

Jacopino del Conte, *Portretul lui Michelangelo Buonarroti* (detaliu); Pompeo Caccini, *Portretul lui Michelangelo* (detaliu)

Artiștii nu sunt feriți de boli, iar acest lucru poate fi observat și în lucrările lor. În ultimi ani, tot mai mulți medici au fost interesați în depistarea bolilor artiștilor: în volumul *The Artists' Eye* (Harry N. Abrams, 2001), Dr. Michael F. Marmor, oftalmolog la Stanford University, și Dr. James G. Ravin au studiat rolul vederii și bolile de ochi care pot afecta procesul de creație. De ce par mișcătoare picturile lui Georges Seurat? Galbenul din picturile lui van Gogh este datorat folosirii drogurilor? Tentele largi de culoare din *Nuferii* lui Monet se datorează cataractei de care suferea artistul? Plecând de la opere de artă de referință și folosind ilustrații novatoare care stimulează viziunea artistică, autorii volumului au adus o contribuție importantă pentru istoria artelor.

Michelangelo suferea de osteoarțită și de calculi renali

Plecând de la o scrisoare din 1552 a lui Michelangelo către nepotul său, Lionardo di Buonarroti Simoni, în care sculptorul de aproape 80 de ani se plângea de un mare disconfort când scria, un grup de medici (Davide Lazzeri, Manuel Francisco Castello, Marco Matucci-Cerinic, Donatella Lippi și George M. Weisz) a cercetat viața și opera lui Michelangelo și a ajuns la concluzia că acesta a suferit de osteoarțită în ultimii 15 ani din viață. Către sfârșitul vieții, durerile erau atât de mari, încât nu mai putea să scrie deloc: „Am primit mai multe scrisori, iar la trei dintre ele nu am răspuns pentru că mâna mea refuza să scrie. Așa că, în viitor, îi voi pune pe alții să scrie pentru mine, iar eu doar voi semna scrisorile” (Roma, Decembrie 1563).

În susținerea tezei lor cu privire la osteoarțită, cei cinci medici au studiat două portrete ale lui Michelangelo: în prima lucrare, realizată de Jacopino del Conte, în 1535, mâna stângă a artistului de 60 de ani prezintă deja simptomele osteoartritei; cea de-a doua lucrare a fost realizată după moartea lui Michelangelo (1595) de Pompeo Caccini. Studiul mâinilor lui Michelangelo a scos la iveală faptul că acesta era „stângaci”.

Osteoarțita nu era singura boală care îl supăra pe Michelangelo. În corespondența cu mai tânărul său prieten Giorgio Vasari, Michelangelo descrie simptomele nefrolitiazii de care suferea, cu expulzarea repetată a pietrelor din rinichi: „Messer Giorgio, dragă prieten, [...] starea mea de sănătate nu este foarte bună, căci sufăr din cauza calculilor renali, boala bătrâneții. Maestro Eraldo (sic!) este martor, iar lui îi datorez viața mea (Roma, 1557)”. De crizele renale ale lui Michelangelo s-a ocupat, după 1547, anatomistul Matteo Realdo Colombo, prescriindu-i sculptorului o cură zilnică cu apă minerală din Viterbo.

O altă supoziție a medicilor (Dr. J. Montes-Santiago și Dr. Paul Wolf) a fost aceea că Michelangelo suferea de o intoxicație cu plumb, lucru cauzat fie de culorile și solvenții pe care îi folosea, fie de consumul de vin (în epocă, acesta era stocat în recipiente de plumb).

Este posibil ca intoxicația cu plumb să fi cauzat și episoadele depresive care reies din corespondența sa.

Dacă pentru Michelangelo era un chin să scrie, cu siguranță că era dureros să lucreze! În ciuda tuturor suferințelor sale, a lucrat până la sfârșitul vieții (18 februarie 1564), câte șase ore pe zi, lăsând o singură operă neterminată (*Pieta Rondanini*).

Leonardo da Vinci avea strabism

În studiul condus de Christopher W. Tyler, *Dovezi ale strabismului la Leonardo da Vinci*, au fost examinate șase portrete și autoportrete ale artistului, în care se poate identifica direcția privirii la fiecare ochi. Printre lucrările studiate au fost picturile *Salvator Mundi* și *Sfântul Ioan Botezătorul*, desenele *Omul Vitruvian* și un *Autoportret* și sculpturile *David* și *Tânăr luptător* (ale lui Andrea del Verrocchio, care se presupune că au fost modelate de însuși Leonardo).

Examinarea acestora a evidențiat faptul că artistul renescentist suferea de „exotropie, un tip de strabism în care unul sau ambii ochi sunt îndreptați spre exterior”, prezența acestei condiții fiind cu mult mai pronunțată în portrete decât în autoportrete. Leonardo suferea de „exotropie intermitentă” (în lucrările examinate, indicii strabismului au variat de la -13.2° la 5.9°), exotropia mai severă a fost percepută în momentele de relaxare, în timp ce focalizarea vederii pe un obiect a dus la corectarea exotropiei (C.W. Tyler).

Christopher W. Tyler a remarcat că această deficiență de vedere a lui da Vinci „a contribuit la capacitatea lui extraordinară de a transpune peisajele (mai ales scenele montane) și obiectele într-o manieră tridimensională”. Iar dacă strabismul artistului era intermitent, acesta putea să accedă la vizualizarea stereoscopică a mediului.

Bibliografie

Davide Lazzeri, Manuel Francisco Castello, Marco Matucci-Cerinic, Donatella Lippi și George M. Weisz, „Osteoarthritis in the hands of Michelangelo Buonarroti”, în *Journal of the Royal Society of Medicine*, 2016, Vol. 109(5), pp. 180–183.

Christopher W. Tyler, PhD, „Evidence That Leonardo da Vinci Had Strabismus”, în *JAMA Ophthalmology*, 18 octombrie 2018.

Leonardo da Vinci, *Sfântul Ioan Botezătorul*, Sursa independent.co.uk

Negrul este culoarea limbajului

lucrate împreună cu Jan Stephan van Calcar, unul dintre elevii lui Tițian, colaborare ce avea să influențeze timp de secole tot ce s-a făcut în domeniu. Descoperirile științifice, microscopul electronic largesc orizonturi abstractizând reprezentările, ducându-le atât de departe în detaliu încât să pară de neînțeles pentru ochiul profan. Inevitabil trupul devine material de lucru, suport ori mijloc al expresiei plastice, ajunge să fie contemplat și scrutat de către artistul ce caută sensul existenței, el se apleacă asupra ființei sale în primul rând, fiindcă e la îndemână și îl preocupă mai mult. Explorează toate ipostazele posibile mergând atât de departe încât linia de separare dintre viață și artă va apare tot mai neclară, greu de fixat, pictorul devine astfel relevant în aceeași măsură ca opera sa. Întreaga existență, chiar și cele mai neînsemnate amănunte vor avea importanța lor, cu precădere în ziua de azi când curiozitatea e o caracteristică esențială, condiționată de tehnologia informației, comunicare în timp real, diversitate a mijloacelor folosite pentru acces imediat la audiențe mai mari ori mai mici. Să nu uităm însă, demersul artistic autentic este suficient sieși, poate exista natural fără martori sau recunoștință. Christian Paraschiv acționează în cadrul acestei paradigme cu naturalețe, nu s-ar poziționa diferit în nici o împrejurare, felul de a fi, personalitatea sa nu lasă loc pentru manifestări în spațiile știute, forme comune banalizate prin repetări la nesfârșit. Nu întâmplător exprimă cu limpezime convingeri dătătoare de sens, credința sa nu poate fi decât una singură: „Poate miracolul corpului a venit odată cu apariția cultului morții, vezi Egiptul spre exemplu. Aproape de religia ortodoxă care îți conduce viața pentru ceea ce va fi după moarte. Viața de apoi. Aici e paradoxul. Da, omul, artistul a vrut să înțeleagă, apoi mai târziu doctorul, omul de știință, omul filozof ce încearcă să depășească lumeasca materialitate. Câtă cultură! În ziua de astăzi marii oameni de știință sunt din ce în ce mai convinși că lucrurile au fost parcă făcute de cineva! Altfel nimic nu mai este de înțeles, nici fizica cuantică ce permite unui foton să fie în două locuri în același timp. Suntem ceea ce încercăm să fim. Dumnezeu este cu noi dar nu prea îl înțelegem încă”.

Nigredo

Negrul este culoarea limbajului, negrul cernelei din stilou, negrul plăcii de ardezie însemnat cu albul cretei, banda neagră a mașinii de scris. Negrul său a devenit închidere, liniște surdă, muțenie pe nevăzute. Se îngroapă în cărbune (1999, Piotrkow, Polonia) apoi se ridică în picioare într-o repetiție a învierii. Sau ca descompunere a greutății materiei, închisoare a spiritului ce se eilberează prin renunțare. Negrul primul stadiu alchimic, performance în care se învește în benzi subțiri de plumb ca o mumie, plumbul metal nigredo, toxic și periculos pentru viață, moartea precondiție a putrezirii (2000, Oudin Gallery, Paris). Drumul deschis către introspecție și autocunoaștere, analiza emoțiilor nu neapărat pe cale rațională, nucleul afectiv ca țintă

finală. Dureroasă e confruntarea cu realitatea interioară, cufundare în întunericul mai adânc decât orice abis, mai negru decât cel mai negru negru. Decapitarea este simbolul dar în egală măsură capul de corb. Se face referire la mortalitate, agonie pornită de la haosul interior, îndoielă și disperare, încercări neputincioase pentru aflarea existenței obiective. Orice a trăit moare, tot ce e mort putrezește nascând o nouă viață. Dar dacă în adâncul beznei este aflat adevărul se va trece la următoarea fază, cea de albedo, lumină albă, stare de pace și echilibru, cunoașterea atitudinii potrivite, fântână sursă a vieții din care izvorăște tinerețea. Feminin și masculin (1982): când bărbat și femeie totuna sunt. Lumea fizică manifestare a dublei naturi la nivelul corpului, exprimare a celor două sexe, efemeritate predestinată dispariției. Ca spirit omul androgin este dualitate într-o unitate în afara timpului, spațiului sau materiei, femininul și masculinul în contopire, conștient și subconștient ca tot unitar, adevărata identitate.

Cuvânt

În discuția despre responsabilități și vocație atrage atenția asupra importanței cuvântului, puterii lui, cum poate fi o armă cu două tăișuri pentru bine sau pentru rău. Să nu uităm că trebuie drămuț cu grijă ca prețios dar ce este, prea multa folosire l-ar devaloriza, poate fi aproape distrus de cei ce nu îl respectă. În plus practicarea limbajului scris intră într-o categorie aparte, nu toți cei chemați sunt aleși, valorile însă totdeauna ies la iveală. „Semnul, punctul, suprafața sunt primele mărturii a ceea ce devine Cuvânt. Noi încercăm să nu Scriem dar conținutul ne duce la Cuvânt. Care are conținut și conținător, ceea ce îl definește prin limbaj plastic.”

Cutia cu fotografii

Nu este posibil să le pui într-un sertar al memoriei și să le uiți acolo, sunt mai mult decât simple imagini pe hârtie. Lucrările foto de dimensiuni foarte mici colorate în anii 60-70 au fost salvate de mama sa într-o cutie de pantofi. Fac parte din identitatea autorului sau mai bine spus a ceea ce alege să arate, trecut fetișizat pe care s-a acționat cu o varietate de intervenții: hașuri cu cerneală violet, decupaje, reansamblări de mici pătrate, un puzzle fixat cu bolduri

Christian Paraschiv

Săpun comunist (2006)

Christian Paraschiv

ca într-un insectar de școlar, accentuarea conturului cu ajutorul capselor metalice rotunde, acoperirea fețelor cu botnițe alungite ca cele de câine, pierdere a identității prin ascunderea chipurilor în spatele plasei de sârmă, alienare și angoasă, dezumanizare și reducere la un anonim uniformizator, uscat, golit de sentimente într-un abandon resemnat, trimitere foarte precisă la destinul ființei umane din regimul totalitar comunist. Totul se explică cerebral, rece, detașat, cu teama conștientizării ori acceptării traumei, orice trebuie lăsat în urmă, învelit, ferit de priviri și astfel purificat, dus în afara durerii. Fiecare martor poartă un nume ca o plăcuță de identificare a corpurilor ce zac în groapa comună presărată cu flori de nu mă uita: „Tânăr comunist” (1970), „Școlărița” (1973), „Reimagine” (1978), „Bunica, mama și sora mamei” (1970), „Jocuri, Cuvinte încrucișate” (1970), „Image-Reimage” (1978), „Feminin-Masculin sau Moartea” (1997).

Poale în brâu (2018)

Lucrarea face parte din ciclul „Satul și Ortodoxia”, plăcinte chiar înainte de a fi puse la cuptor, galbenul crud al oului întins pe aluatul moale cu mănunchiul penelor de pasăre. Performance ca trecere de la rutina și simplitatea gestului anonim la mișcarea mâinii ca ceremonial, reconstituire în cadrul atelierului a unui moment aparte, pensulații pe imaginea fotografică, aduceri aminte și reverii. S-a înfățișat ca urmă lăsată de o stare aparte ce transcende timpul, strângere a lumilor de la răsărit spre apus, aducere împreună în modernitate dar și în tradiție, recapitulare a lucrurilor importante.

Negrul este culoarea limbajului iar Christian Paraschiv are încă multe de spus.

(Christian Paraschiv, Pro Nomos, Galeria Romană, București, 5 februarie-6 martie 2019.

Nomos Exposition Christian Paraschiv, Le Fonds de dotation Enseigne Des Oudin, Paris, 1 decembrie 2018-30 martie 2019)

sumar

bloc-notes

Eugen Căjocaru
Aniversarea Teatrului de Păpuși „PUCK” –
Tinerete de... 69 de ani 2

editorial

Mircea Arman
Filosofia ca practicare a morții – câteva note marginale 3

cărți în actualitate

Ștefan Manasia
Înțelesuri 4

Ioan-Pavel Azap
Romanul unui conflict cultural 4

Ion Buzăși
Trinitatea poeziei transilvane și Marea Unire 5

Adrian Țion
„Troiața de cuvinte” întru preamărirea bihorenilor 6

comentarii

Marin Iancu
Viziune și reflecție 7

în memoriam

Nicolae Măreș
Ion Brad – scriitor și diplomat 9

memoria literară

Constantin Cubleșan
Între înfrângeri și victorii
(Geo Dumitrescu) 10

poezia

Nicolae Cabel 11

parodia la tribună

Lucian Perța 11

proza

Marian Ilea
Canetti & Levay 12

Puși Dinulescu
Scaunele 12

Nicolae Iliescu
Marea invizibilă (XI) 13

concursul național de proză

„Ioan Slavici”
Mihail Soare
Și-atunci i-a lăstărit piciorul 14

Ștefan Damian - 70

Alessandro Căbăncă
Eseist, traducător, romancier și poet 17

Ani Brađa
Agora din bloc 18

Constantin Cubleșan
Dramatismul actualității 18

Ion Noja
Hoinar între vis și realitate 19

filosofie

Alexandru Boboc
Intelect, Rațiune, Spirit.
De la raționalismul clasic
la gândirea speculativă (I) 20

diagnoze

Andrei Marga
Criza demnității 22

eseu

Alexandru Sfârlea
Obiectivitatea nemiloasă 24

însemnări din La Mancha

Mircea Moș
În căutarea cărții pierdute 26

reportaj literar

Cristina Struțeanu
Aspră, tăinuță 27

social

Adrian Lesenciuc
„Revrăjirea lumii” sau Gutenberg vs. Zuckerberg
Note pe marginea unei lecturi din #Fakenews 28

showmustgoon

Oana Pughineanu
Managementul zen (II) 29

opinii

Vistian Goia
Bună țară, rea tocmeală,
mama ei de rânduală! 30

meridian

Tahar Djaout 31

o dată pe lună

Mircea Pora
Dosarul „Nunta” 32

simeze

Iakob Attila
Laus Panem 33

conexiuni

Silvia Suci
Artists' Diseases 34

plastica

Constantin Ținteanu
Negrul este culoarea limbajului 36

plastica

Negrul este culoarea limbajului

Constantin Ținteanu

Christian Paraschiv

Objet politique (1994)

Nomos

Christian Paraschiv se distinge prin multitudinea fațetelor unei personalități complexe cu surprinzătoare modalități de exprimare. Își enunță în 1981 crezul artistic: actul creației trebuie să fie credință, cu nimic diferită de religie, doar așa poate fi posibilă manifestarea sinceră și consecventă până la capăt. Nu e ușor de mers pe drumul deschis de arta sa, poate și mai greu să o înțelegi în deconcertantele amănunte, unele dintre formulele descoperite de el fiind precum cele din matematică: știi că sunt adevărate, de o frumusețe deplină, dar nu cunoști demonstrația nici modelul pe care se pliază. Indicii sunt suficiente, dar e nevoie și de o minimă inițiere, la prima privire lucrările par a fi eșantioane dintr-un laborator științific, urme lăsate de un alchimist în căutarea elusivei pietre filozofale sau de un Frankenstein modern. Mostre de piele de cultură cu elemente prelevate de pe brațul său, radiografii stranii cu organele interne ce trimit în imaginație spre pâlcuri de arbori dar și cu porniri în sens invers, peisaje reale ce evocă rețeaua vaselor de sânge ori a capilarelor. În plus blană de animal cu intervenții de culoare albă cu rezultatul dus în „no man's land” unde interpretarea poate fi diferită, văzut ansamblul în funcție de receptor, fie ca pictură, basorelief, obiect, uitată scriitură din vremurile de demult, fie ritm și poezie, incantație șamanică, depozitar al memoriei,

măsură a timpului ce s-a scurs. Eu le-am numit pe toate la un loc „blană eschivă”, le văd ca porți de trecere într-o altă dimensiune, loc al atavismului, simplității primordiale, concentrației maxime de trăire pe suprafețele mici, gest și reținere totodată, bucurii temperate. Dacă ecorșul înseamnă om fără piele, expunere de carne vie, mușchi roșii de două ori dezgoliți de acoperământ, de această dată vorbim de pielea fără om, piele ca haină, decor, accesoriu, suportul purtător de mesaj. Piele întoarsă pe dos ca multe dintre semnificații, înveliș care protejează dar și multiplică informația, o păstrează pentru cei ce vor veni, într-o anumită măsură immortalizează efemera trecere a noastră pe Pământ, provocare ambiguă a unei nemuriri promise dar greu de atins pentru cei mulți.

Cu vânt

Cum se raportează la viață artistul? Care sunt legăturile, semnificațiile, ne ajută istoria să înțelegem? Și apoi, imagine în oglindă, unde alege să se poziționeze față de moarte? S-a scris despre sălile de disecție, desacralizarea corpului uman tăiat, cercetat pentru cunoaștere și progres, rivalități, orgolii, învingători sau învinși. Leonardo fura cadavre din cimitire ca să le studieze, Vesalius a lăsat planșe anatomice de neegalat,

Continuarea în pagina 35

ABONAMENTE

Prin toate oficiile poștale din țară, revista având codul 19232 în catalogul Poștei Române sau Cu ridicare de la redacție: 30 lei – trimestru, 60 lei – semestru, 120 lei – un an Cu expediere la domiciliu: 39 lei – trimestru, 78 lei – semestru, 156 lei – un an. Persoanele interesate sunt rugate să achite suma corespunzătoare la sediul redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1) sau să o expedieze prin mandat poștal la adresa: Revista de cultură Tribuna, contravaloare revistă cont nr. RO57TREZ21621G335100xxxx și contravaloare taxe poștale cont nr. RO16TREZ24G670310200108x deschis la B.N. Trezoreria Cluj-Napoca.